

ילקוט שמעוני
תרי עשר

עיצוב: זהבה גרליץ

אתר דעת
תשע"א

התוכן

מיכה

88 פרק א
 89 פרק ב
 90 פרק ג
 90 פרק ד
 93 פרק ה
 95 פרק ו
 101 פרק ז

נחום

107 פרק א
 109 פרק ב

חבקוק

110 פרק א
 113 פרק ב
 115 פרק ג

צפניה

124 פרק א
 127 פרק ב
 128 פרק ג

חגי

131 פרק א
 132 פרק ב

זכריה

53 פרק א
 135 פרק ב
 138 פרק ג
 139 פרק ד
 141 פרק ה
 146 פרק ו
 147 פרק ח
 150 פרק ט
 154 פרק י
 156 פרק יא
 159 פרק יב
 161 פרק יג
 164 פרק יד

מלאכי

167 פרק א
 172 פרק ב
 176 פרק ג

הושע

3 פרק א
 5 פרק ב
 13 פרק ג
 14 פרק ד
 18 פרק ה
 20 פרק ו
 22 פרק ז
 23 פרק ח
 26 פרק ט
 28 פרק י
 29 פרק יא
 31 פרק יב
 33 פרק יג
 35 פרק יד

יואל

44 פרק א
 45 פרק ב
 49 פרק ג
 50 פרק ד

עמוס

53 פרק א
 53 פרק ב
 54 פרק ג
 56 פרק ד
 61 פרק ה
 64 פרק ו
 68 פרק ז
 70 פרק ח
 71 פרק ט

עבדיה

76 פרק א

יונה

80 פרק א
 84 פרק ב
 84 פרק ג
 86 פרק ד

הושע

פרק א

סימן תקטו

דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי וגו' -
חזון ישעיהו בן אמוץ וגו',
דברי עמוס אשר היה בנוקדים וגו',
דבר ה' אשר היה אל מיכה המורשתי וגו'.
מלמד, שכלם נתנבאו בפרק אחד.

ואם אי אתה יודע מי קדם, כתיב: **תחלה דבר ה' בהושע.**
בעמוס הוא אומר: **שנתים לפני הרעש.**
בישעיהו הוא אומר: **וינועו אמות הספים -** שנתנבא ביום הרעש.
דבר ה' אשר היה אל מיכה -
מלמד, (א) שכלם קדמו אל מיכה (כתוב ברמז רנ"ה).

א"ר יוחנן:

אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה, שאין לך כל נביא ונביא שלא קפח ארבעה מלכים,
שנאמר: **בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו.**
וכן הוא אומר: **חזון ישעיהו וגו'.**

א"ר יוחנן:

מפני מה זכה ירבעם בן יואש לימנות עם מלכי בית דוד?
מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס.

וממאי דאימני?

דכתיב: **דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה ובימי**
ירבעם בן יואש מלך ישראל.

וממאי דלא קביל?

דכתיב: **וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס בקרב בית**
ישראל לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וישראל גלה
יגלה מעל אדמתו.

א"ל: **ח"ו שאמר אותו צדיק כך, ואם אמר מה אעשה לו?**
שכינה אמרה לו.

תחלת דבר ה' בהושע -

א"ל הקב"ה להושע: חטאו ישראל היה לו לומר, בנייך הם, בני בחוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב הם, גלגל עליהם רחמים!

לא די שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: רבש"ע, כל העולם שלך הוא, העבירים באומה אחרת.

אמר הקב"ה: **מה אעשה לזקן זה?**

אומר לו: קח לך אשה זונה ותלד לך בני זנונים, ואח"כ אומר לו: שלחה, אם הוא משלח אותה

מעל פניו, אף אני אשלח את ישראל, מיד **ויאמר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים וילדי**

זנונים וגו' וילך ויקח את גומר בת דבלים.

מאי גומר?

אמר רב:

שהכל גומרים בה.

בת דבלים -

דבה רעה בת דבה רעה,

ושמואל אמר:

שהכל דשים בה כדבלה.

ור' יוחנן אמר:

שמתוקה בפי הכל כדבלה.

דבר אחר:

שבקשו לגמור ממונם של ישראל בימיה.

ר' יוחנן אמר:

גמרו ובזבזו, שנאמר: **כי אבדם מלך אשור וישימם כעפר לדוש.**

ותהר ותלד לו בן ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על

בית יהוא והשבתי ממלכות בית ישראל

ותהר ותלד בן ויאמר קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי -

לאחר שילדה ב' בנים ובת אחת, א"ל הקב"ה: הושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך, שכיון

שדברתי עמו פרש מן האשה.

אמר לפניו: רבש"ע, יש לי בנים ממנה ואיני יכול לגרשה ולא להוציאה.

אמר לו: ומה אתה שאתך זונה ובניך זנונים ואין אתה יודע אם שלך הם אם של אחרים הם -

כך, אני שישאל בני, בני בחוני, בני אברהם יצחק ויעקב, אחד משלשה קנינים שקניתי

בעולמי:

תורה,

שמים,

וארץ ישראל,

אתה אומר לי העבירים באומה אחרת!
כיון שידע בעצמו שחטא, עמד ובקש רחמים על עצמו.
אמר לו הקב"ה: עד שאתה מבקש רחמים על עצמך, עמוד ובקש רחמים עליהם שגזרתי עליהם
שלש גזרות. עמד ובקש רחמים עליהם ובטל את הגזרות והתחיל לברכן: **והיה מספר בני
ישראל כחול היום,**
וכתיב: **וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רוחמה.**

סימן תקטז

זה שאמר הכתוב: **מפרי פי איש ישבע בטנו - זה ראובן: וישב ראובן אל הבור.**
אמר לו הקב"ה: אתה בקשת למחזרא ברא חביבא לאבוי, חייד, שבן בנד מחזיר את ישראל
לאביהם שבשמים.

ואי זה?

זה הושע, הה"ד: **דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי.**
וכתיב: (ב) **בארה בנו.**

למה נקרא שמו בארה?

שהיה בארה של תורה.

ולמה מת בארה בגולה?

בשביל שיחזרו עשרת השבטים בזכותו.

ולמה מת משה במדבר?

בשביל שיחזרו מתי מדבר בזכותו.

ר' ברכיה אומר:

אמר לו הקב"ה: אתה פתחת בתשובה תחלה, חייד, שבן בנד בא ופותח בתשובה תחלה, **שובה
ישראל.**

כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל -

א"ר אלעזר:

אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את ישראל. שנאמר: **כי לא אוסיף עוד ארחם.**

ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא:

כי נשא אשא להם.

פרק ב

המשך סימן תקטז

והיה מספר בני ישראל =

ר' יונתן רמי:

כתיב: אשר לא ימד ולא יספר.

וכתיב: והיה מספר בני ישראל!?

לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום.

ר' יוסי אומר:

כאן בידי אדם כאן בידי שמים.

א"ר אלעזר:

כל המונה את ישראל עובר בלאו, שנאמר: **אשר לא ימד ולא יספר.**

רב נחמן אומר:

עובר בשני לאוין, שנאמר: **אשר לא ימד ולא יספר.**

סימן תקיז

כתיב: והיה מספר בני ישראל.

וכתיב: כי אתם לא עמי.

מה ענין זה לזה?

אלא משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר סופר לכתוב את גטה, עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו.

אמר המלך: אפשר שיצא סופר זה מכאן חלוק, אלא אמר לו: בוא כתוב שאני כופל כתובתה.

כיוצא בו: תאשם שומרון כי מרתה באלהיה.

ואומר: שובה ישראל עד ה' אלהיך.

וכי מה ענין זה לזה?

משל למה הדבר דומה?

למדינה שמרדה במלך, שלח (במלך) [המלך] פולמרכוס אחד להחריבה, היה אותו פולמרכוס בקי ומיושב, המתין להם ימים.

א"ל: חזרו בכם ואם לאו הריני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה, לכך

נאמר: תאשם שומרון, שובה ישראל.

כיוצא בו: ובת איש כהן כי תחל לזנות.

והכהן הגדול.

מה ענין זה לזה?

משל למה הדבר דומה?

לקטרון שהשלים [שניו] ולא שמש פלומפילון שלו, אלא ברח והלך לו, שלח המלך והביאו

וחייב לקטע את ראשו, עד שלא יצא ליהרג, אמר המלך: מלאו מדה של דינרי זהב והוציאו לפניו.

אמרו לו: אלו עשית כדרך שעשו חבריך, היית נוטל מדה של דינרי זהב ונפשך שלך, עכשו אבדת את נפשך ואבדת את ממונך.

כך בת כהן שזנתה יצא כהן גדול לפניו, ואומר לה: אלו עשית כדרך שעשו אמותיך, זכית ויצא ממך כהן גדול כיוצא בו, ועכשו אבדת את עצמך ואת כבודך, לכך נאמר: **ובת כהן והכהן הגדול.**

והיה מספר -

(כתוב ברמז קע"ו וברמז ת"צ).

והיה מספר -

מהו הדבר משהוא נותן קצבה?

והיה מספר בני ישראל - חוזר ואומר: אשר לא ימד ולא יספר!?

אלא שהראה הקב"ה להושע, כשם שהראה לאברהם: **הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם.**

להודיעך, שהראה אותם במספר וחזר והראה לו שלו, מתחלה הראה לו מזל אחד, ואח"כ הראה לו שנים, ואח"כ הראה לו שלשה, ואח"כ הראה לו י"ב, ואח"כ שבעים, ואח"כ הראה לו מזלות שאין מספר להם, וכן הראה להושע.

והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם -

(ברמז רע"ג):

ונקבצו בני יהודה ובני ישראל וגו' עד כי גדול יום יזרעאל -

אמר רבי:

גדול יום קבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ.

כתיב הכא: **יום.**

וכתיב התם: **ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.**

כי זנתה אמם הובישה הורתם -

אמר רבי שמלאי:

אמר הקב"ה: הדיינים מביישיך דברי בפני עמי הארץ.

כיצד?

יושב ודורש:

לא תלוה ברבית והוא מלוה ברבית,

לא תגזול והוא גוזל,

לא תגנוב והוא גונב.

וא"ר ברכיה:

מעשה באדם אחד שנגנב טליתו והלך לקבול לדיין עליה, ומצאה פרוסה על מטתו.

וא"ר ברכיה:

מעשה באדם אחד שנגנב קומקומין שלו והלך לדיין לקבול עליה, ומצאו על הכירה שלו, לכך נאמר: **זנתה אמם הובישה הורתם** (כתוב ברמז תקצ"ח):

ורדפה את מאהביה ולא תשיג אותם -

א"ר יוחנן משום ר' יוסי:

טובה מרדות אחת בלבו של אדם מכמה מלקיות, שנאמר: **ורדפה את מאהביה וגו'.**

וריש לקיש אמר:

יותר ממאה מלקיות, שנאמר: **תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה.**

אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי וגו' -

א"ר אלעזר:

אין פוסקין יינות לאשה.

ואי תימא אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי וגו' שמני ושקויי?

דברים שהאשה משתוקקת עליהם.

ומאי ניהו?

תכשיטין.

והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה וגו' -

(כתוב ברמז רע"ב):

וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל -

אמר משה לפני הקב"ה: בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל, עד שאמרו די, שנאמר: **ודי זהב -** גרם להם לעשות העגל.

אמרי דבי ר' ינאי:

אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר.

א"ר הושעיא:

משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינים והיתה מבעטת בו.

א"ל: מי גרם לך שאת מבעטת בי, לא כרשינים שהאכלתיך?!

א"ר חייא בר אבין, א"ר יוחנן:

משל לאדם שהיה לו בן אחד והאכילו והשקהו והלבישו וכסהו ותלה לו כיס בצוארו והושיבו בפתח של זונות, מה יעשה הבן שלא יחטא?!

רב נחמן אמר מהכא:
ורם לבבך ושכחת.

ואי תימא, מהכא:
וישמן ישורון ויבעט.

א"ר שמואל בר נחמני:
מנין שחזר הקב"ה והודה למשה?
שנאמר: וכסף הרביתי לה.

לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו -
וכתיב: ואספת דגנך!?

לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום.

ועתה אגלה את נבלותה -
מאימתי תמה זכות אבות?

אמר רב:
מימי הושע בן בארי, שנאמר: ועתה אגלה את נבלותה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי.

שמואל אמר:
מימי יחזקאל, שנאמר: ויחן אותם וירחמם למען בריתו את אברהם וגו'.

ר' יהושע בן לוי אמר:
מימי אליהו, שנאמר: ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו ויאמר וגו' היום יודע.

רבי יוחנן אמר:
בימי חזקיהו, שנאמר: למרבה המשרה וגו' קנאת ה' צבאות תעשה זאת.

והשבתי כל משושה -
א"ר יוחנן:

מפני מה מועדים שבבבל שמחים?
מפני שלא היו באותה קללה (רמז שפ"ח בפס' חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי).

תני:
נוהג אבל מראש חדש עד תענית **דברי ר' מאיר.**

ר' יהודה אומר:
כל החדש כלו אסור.

רבן שמעון בן גמליאל אומר :
אינו אסור אלא אותו שבת בלבד.

א"ר יוחנן :

ושלשתם מקרא אחד דרשו : **והשבת כל משושה וגו'.**
מאן דאמר מר"ח ועד תענית : מחגה.
מאן דאמר כל החדש כלו אסור : מחדשה.
מאן דאמר אין אסור אלא אותו שבת, משבתה.

אמר רבא :

הלכה כר' מאיר.

ואמר רבא :

הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ותרויינו לקולא.

סימן תקיח

לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר -

רבי ברכיה בש"ר לוי :

כגואל הראשון כך גואל האחרון.

מה גואל הראשון נגלה להם וחזר ונכסה מהם, כך גואל האחרון.

וכמה הוא נכסה מהם?

ר' ברכיה בש"ר חמא בר חנינא :

מ"ה ימים, הה"ד : **ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים ותשעים.**

וכתיב : **אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה -** אלין מותרי מ"ה אינון

אלין מ"ה יום שנגלה להם וחזר ונכסה מהם.

להיכן הוא מוליכן?

אית דאמרינן :

למדבר יהודה.

ואית דאמרינן :

למדבר סיחון ועוג, הה"ד : **לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר -** מי שמאמין בו אוכל

מלוחים ושרשי רתמים, הה"ד : **הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם.**

ומי שאינו מאמין בו והולך לאומות העולם הם הורגים אותו.

א"ר יצחק בר מריון :

לסוף מ"ה יום נגלה להם ומוריד להם את המן.

למה?

שאין כל חדש תחת השמש.

ומה טעם?

(אנכי ה' אלהיך המעלך) [וכיום עלותה] מארץ מצרים וגו'.

ונתתי לה את כרמיה משם -

מדבר בסדום ועמורה, לפי שנאמר: **ויהפוך את הערים האל.**

וכתיב: **בחלמיש שלח ידו הפך משורש הרים.**

לעוה"ב הקב"ה מרפא את ישראל ומרפא אותם, שנאמר: **ונתתי לה את כרמיה משם -** אלו הנביאים.

ואת עמק עכור -

עמק שעכרתי באפי.

לפתח תקוה -

אותה שעה הם אומרים שירה, שנאמר: **וענתה שמה כימי נעוריה -** ואין ענתה אלא שירה,

שנאמר: **ותען להם מרים.**

וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים -

תניא, ר' סימאי אומר:

נאמר: **ולקחתי אתכם לי לעם וגו'.**

ונאמר להלן: **והבאתי אתכם אל הארץ וגו' ונתתי אותה לכם.**

מקיש יציאתם ממצרים לביאתם לארץ.

מה ביאתן לארץ שנים מס' רבוא, אף יציאת מצרים שנים מס' רבוא.

וכתיב: **וענתה שמה כימי נעוריה וגו' -** מה יציאתם ממצרים בס' רבוא וכניסתן לארץ בס'

רבוא, כן לימות המשיח בששים רבוא.

והסירותי את שמות הבעלים -

(ברמז תק"ו).

והיה ביום ההוא וגו' תקראי (לי) אישי וגו' -

א"ר יוחנן:

ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה.

סימן תקיט

וארשתיך לי באמונה -

את מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמונה.

וכן הוא אומר: **אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבאי תשורי מראש אמנה.**
וגדולה האמנה לפני מי שאמר והיה העולם, שבשכר האמנה שהאמינו ישראל - שרתה עליהם
רוח הקדש ואמרו שירה, שנאמר: **ויאמינו בה ובמשה עבדו אז ישיר משה ובני ישראל.**
וכן את מוצא, שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות האמנה, שנאמר: **ויאמן העם.**
וכן אתה מוצא, שלא ירש אברהם אבינו העולם הזה והעולם הבא, אלא בזכות אמונה
שהאמין, שנאמר: **והאמין בה'.**
וכן הוא אומר: **אמונים נוצר ה' (כתוב ברמז תשי"ז).**
וכן הוא אומר: **ואהרן וחור תמכו בידי ויהי ידיו אמונה - מזכירין זכות אבות.**
ואומר: **זה השער לה' צדיקים יבאו בו.**

בבעלי אמנה מהו אומר?

פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים - השער הזה כל בעלי אמנה נכנסים בו.
וכן הוא אומר: **טוב להודות לה' וגו' ואמונתך בלילות וגו'**
כי שמחתני ה' בפעלך.

מי גרם לנו לבא לידי שמחה זו?

אלא בשכר אמנה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכלו לילות, לכך נאמר: **להגיד בבקר חסדך
ואמונתך בלילות.**
וכן יהושפט אומר לעם: **האמינו בה' אלהיכם האמינו בנביאיו והצליחו.**
ה' עיניך הלא לאמונה,
וצדיק באמונתו יחיה,
חדשים לבקרים רבה אמונתך.
וכן הוא אומר: **ויאמינו בדברו ישירו תהלתו.**

והיה ביום ההוא אענה נאם ה' אענה את השמים וגו' והארץ תענה וגו' [והם יענו] את יזרעאל

-

היה ר' בנאה אומר:

בזמן שאדם מתחייב אין פושטין בו יד אלא עדיו, שנאמר: **יד העדים תהיה בו בראשונה.**
כך כתיב: **העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ - בזמן שאין ישראל עושים רצונו של
מקום.**

מה כתיב?

ועצר את השמים וגו' ואח"כ פורענות ממשמשת ובאה: ואבדתם מהרה.

ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום מה נאמר בהם?

והיה ביום ההוא אענה נאם ה' אענה את השמים וגו'.

וזרעתיה לי בארץ -

אר' אלעזר:

לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל, אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר: **וזרעתיה לי**

בארץ.

כלום אדם זורע סאה, אלא להוציא ממנה כמה כורים.

פרק ג

המשך סימן תקיט

ואכרה לי בחמשה עשר כסף -

א"ר יוחנן משום דבי רבי שמעון בן יהוצדק:

אין כירה אלא לשון מכירה.

וכן הוא אומר: **בקברי אשר כריתי לי.**

בחמשה עשר -

זה ט"ו בניסן, שבו נגאלו ישראל ממצרים.

כסף -

אלו הצדיקים.

וכן הוא אומר: **צרו הכסף לקח בידו.**

וחומר שעורים ולתך שעורים -

אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם, ואיני יודע אם שלשים כאן וחמשה

עשר בארץ ישראל או אם שלשים בארץ ישראל וחמשה עשר כאן.

כשהוא אומר: **ואקחה שלשים הכסף וגו'**, הוי אומר: שלשים בארץ ישראל וחמשה עשר כאן.

רובי רובייהו משתכחו בכנישתא דתותי אפתי.

דבר אחר:

ואכרה לי בחמשה עשר כסף -

הרי חמשה עשר בניסן.

וחומר שעורים -

הרי שלשים.

ולתך שעורים -

הרי שלשים.

אלו שלש פרשיות שכתב לנו משה בתורה וכל אחת ואחת יש בה ששים מצות, ואלו הם:

פרשת פסחים,

פרשת נזיקין,

פרשת קדושים.

דבר אחר:

ואכרה לי בחמשה עשר כסף -

זה ט"ו בניסן.

וחומר שעורים -

הרי שלשים.

ולתך שעורים -

הרי ארבעים וחמשה.

הא אינון חמשא אחרנייא, **ואמר עליה ימים רבים תשבי לי.**

תני, רבי חייא אמר:

ימים, שנים

רבים, שלשה.

לא תזני -

לא תעשה לך פסל.

ולא תהיי לאיש -

לא יהיה לך אלהים אחרים.

אם עשיתם כן, **וגם אני אליך.**

אימתי?

בחדש השלישי:

כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר -

וכי ימים רבים היו (כתוב ברמז ה'):

אחר ישבו בני ישראל וגו' ופחדו אל ה' ואל טובו -

מלמד, שכיון שבאים לירושלים בא דוד, לכך קבעו: ולירושלים, את צמח דוד.

וכיון שבא דוד באת תפלה, שנאמר: **והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי** (כתוב

ברמז ק"ו):

פרק ד

המשך סימן תקיט

אלה וכחש ורצוח -

אמר רב יודה אמר שמואל:

כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין, לא יהא לו עסק עימהם.

אמר רבי יוסי אמר רבי יוחנן:

וקשים לעולם יותר מדור המבול, שנאמר: **אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו.**

מאי משמע?

כדמתרגם רב יוסף:

מולידים בנים מנשי חבריהון חובין על חובין מוסיפין.

וכתיב: **על כן תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים**

יאספו - ואלו בדור המבול לא נגזרה גזרה על הדגים, שנאמר: **מכל אשר בחרבה מתו -** ולא דגים שבים.

ועמד כמריבי כהן -

אמר ר' אלעזר:

אם ראית כהן שיש בו עזות פנים אל תהרהר אחריו, שנאמר: **ועמד כמריבי כהן.**

ופליגא דשמואל דאמר רב יהודה אמר שמואל:

ארבע מאות עבדים, ואמרי לה: ארבעה אלפים היו לו לפשחור בן אמר, וכלם נטמעו בכהונה גדולה, וכל כהן שיש בו עזות פנים, אינו אלא מהם.

וכשלת היום וכשל גם נביא עמד לילה -

אמר רבי שמעון בן לוי:

תלמיד חכם שסרח אין מבזין אותו בפרהסיא, שנאמר: **וכשלת היום וכשל גם נביא עמד לילה -** כסהו כלילה.

ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני -

אמר ר' אלעזר:

כל המשכח דבר מלמודו - גורם גלות לבניו, שנאמר: **ותשכח תורת אלהיך וגו'.**

אמר רבי אבהו:

אף מורידין אותו מגדולתו, שנאמר: **כי אתה הדעת מאסת** (כתוב ברמז רס"ז):

כרובם כן חטאו לי כבודם בקלון אמרי -

א"ר שמואל בר נחמני:

שכל מה שהגדולים עושים העם עושים.

כיצד?

הנשיא מתיר.

ואב בית דין אומר: הנשיא מתיר ואני אוסר!?

והדיינין אומרים: אב בית דין מתיר ואנו אוסרים!?

ושאר הדור אומרים : הדיינין מתירין ואנו אוסרים?@

מי גרם לכל הדור שחטא?

הנשיא שחטא תחלה.

דבר אחר :

כרובם כן חטאו לי -

אמר רבי :

כל שהרביתי להם אדנות, כן חטאו לי, שנאמר : **גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי.**

דבר אחר :

כל שהרביתי להם עושר, כן חטאו לי, שנאמר : **כספם וזהבם עשו להם עצבים.**

והיה כעס ככהן -

(כתבו בישעיה) :

זנות ויין ותירוש יקח לב -

למה נקרא שמו יין?

א"ר יצחק :

שמביא יללה לעולם.

תירוש -

שכל המתגאה בו נעשה רש.

כתיב : **תירוש** וקרי **תירוש**.

זכה נעשה ראש, לא זכה נעשה רש.

רבא רמי :

כתיב : **יְשַׁמַּח** וקרינן **יְשַׁמָּה**.

זכה משמחו, לא זכה משמהו.

והיינו דאמר רבא :

חמרא וריחני פקחין.

עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו -

קרי עליה רב יוסף :

כל המקיל לו יגיד לו.

רוח זנונים התעה -

רב הונא רמי :

כתיב : **רוח זנונים התעה.**

וכתיב: **רוח זנונים בקרבם.**
בתחלה התעה ולבסוף בקרבם.

לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה -

משרבו המנאפים פסקו מים המרים, וריב"ז הפסיקן, שנאמר: **לא אפקוד על בנותיכם.**
וכתיב: **ונקה האיש מעון -** בזמן שהאיש מנוקה מעון, המים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון, אין המים בודקין את אשתו.
ואומר: **לא אפקוד על בנותיכם.**

מאי ואומר?

וכי תימא עון דידיה אין, דבניה ודבנתיה לא?!
תא שמע: **לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה,**

וכי תימא עון אשת איש אין עון דפנויה לא?!
תא שמע: **כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו:**

ועם לא יבין ילבט -

א"ר אליעזר:

א"ל נביא לישראל: אם אתם מקפידים על עצמכם, מים בודקין נשותיכם ואם לאו, אין המים בודקין נשותיכם.

סימן תקכ

חבור עצבים אפרים הנח לו -

רבי אומר:

גדול השלום, שאפילו עובדים אלילים ושלום ביניהם, כביכול אינו יכול לשלוט בהם, שנאמר:

חבור עצבים אפרים הנח לו.

אבל משנחלקו מהו אומר?

חלק לבם עתה יאשמו = הא גדול השלום ושנואה המחלוקת.

א"ר אלעזר:

אי זה קשה, מי שאמר למלך: או אני או את בפלטין, או זה שאומר: אני ולא את בפלטין?

הוי אומר: זה שאומר אני ולא את בפלטין.

כך דור המבול אמרו: מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו.

דור הפלגה אמרו: לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים, אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונתן ע"א בראשו, ונתן הרב בידה ותהא נראית כעושה עמו מלחמה.

אותם לא נשתייר מהם פליטה ואלו נשתייר מהם, אלא דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל, שנאמר: **גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו -** לפיכך לא נשתייר מהם פליטה.

אבל אלו, על ידי שהיו אוהבים זה לזה, שנאמר: **ויהי כל הארץ שפה אחת -** לפיכך נשתייר מהם פליטה.

פרק ה

המשך סימן תקכ

שמעו זאת הכהנים -

(כתוב ברמז שני"ו).

ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכלם -

א"ר יוחנן:

אמר הקב"ה: הם העמיקו יותר משלי, אני אמרתי: כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה, והם אמרו: כל העולה לרגל ידקר בחרב.

בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' -

א"ל ההוא מינאה לרבן גמליאל:

עמא דחלץ ליה מאריה, דכתיב: **בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' ולא ימצאו חלץ מהם.**

א"ל: שוטה, מי כתיב להם?

מהם כתיב, אלא יבמה דחלצו מינה אחים מידי מששא אית ביה!?

בה' בגדו כי בנים זרים ילדו -

אמר רבה בר רב אדא בר אהבה:

כל הנושא אשה לשם ממון הויין ליה בנים שאינם מהוגנים, שנאמר: **בנים זרים ילדו.**

ושמא תאמר ממונם פלט?

תלמוד לומר: **עתה יאכלם חדש את חלקיהם.**

ושמא תאמר חלקו ולא חלקה?

ת"ל: חלקיהם.

ושמא תאמר לזמן מרובה?

תלמוד לומר: **חדש.**

מאי משמע?

אמר רב נחמן בר יצחק:

חדש נכנס חדש יוצא וממונם אבד.

ואמר רבה בר רב אדא, ואמרי לה אמר רב סלא, אמר רב המנונא:

כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, אליהו כופתו והקב"ה רוצעו.

ותאנא:

על כלם אליהו כותב והקב"ה חותם, אוי לו לפוסל את זרעו ולפוגם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו, וכל הפוסל - פסול ואינו מדבר בשבח אדם לעולם.

ואמר שמואל:

ובמומו פוסל.

דבר אחר:

(ג) מדבר במצרים.

בה' בגדו כי בנים זרים ילדו -

שהיו מולידים ולא מלים.

עתה יאכלם חדש -

שנאמר: **ויקם מלך חדש.**

אמר הקב"ה: אתם חדשתם על עצמכם עבודה, אף אני אעמיד עליכם מי שמחדש עליכם שעבוד.

את חלקיהם -

שנחלקו מאחר הקב"ה.

אפרים לשמה תהיה -

אימתי?

ביום תוכחה.

ר' אבא בשם ר' חנינא:

ביום שעתיד הקב"ה להוכח עמהם בדין.

אתה מוצא, בשעה שגלו עשרת השבטים ולא גלו שבט יהודה ובנימין, היו עשרת השבטים

אומרים: **מפני מה הגלה אותנו ואותם לא הגלה?**

מפני שהם בני פלטין שלו.

דילמא משוא פנים יש כאן?

חס ושלום, אין כאן משוא פנים, אלא עדין לא חטאו וכיון שחטאו הגלה אותם.

חזרו ואמרו: הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתא לא נסיב אפין.

סימן תקכא

היו שרי יהודה כמסיגי גבול -

א"ר איבו:

הם לא פלשו אחר מדת הדין ומדת הדין לא פלשה אחריהם.
הם לא פלשו אחר מדת הדין, **היו שרי יהודה מסיגי גבול** אין כתיב כאן, אלא **כמסיגי גבול, כי פרה סוררה** אין כתיב כאן, אלא **כפרה סוררה**.
ויהי העם מתאוננים אין כתיב כאן, אלא **כמתאוננים**.
ומדת הדין לא פלשה אחריהם.
היתה אלמנה אין כתיב כאן, אלא **כאלמנה**.
היה ה' אויב אין כתיב כאן, אלא **כאויב**.
דרך קשתו אויב אין כתיב כאן, אלא **כאויב**.

עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו -
(כתוב בפרשת בראשית בפסוק ויצו ה' אלהים).

אלך אשובה אל מקומי -
(כתוב ברמז ש"ג):

פרק ו

סימן תקכב

כי הוא טרף וירפאנו -

למי שעלתה לו מכה וקרעה הרופא, כיון שראה שלא נתרפאה מכתו, הוא מחזר אחר רופאים אחרים ולא היה מוצא לו רפואה.
א"ל: לך אצל הרופא שקרע לך המכה והוא מרפא אותך.
כך אמר הנביא: כל מה שאתם מפליגים מן הקב"ה, הנחמות רחוקים מכם, אלא עשו תשובה והקב"ה גואל אתכם, הוא שהכה, הוא שמרפא: **מחצתי ואני ארפא**.
אני הוא שהכיתי, שנאמר: **ממרום שלח אש**,
ואני הוא המרפא, שנאמר: **אנכי אנכי הוא מנחמכם**:

יחיינו מיומים וגו' ונחיה -

א"ר קטינא:

שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב, שנאמר: **ונשגב ה' לבדו ביום ההוא**.

אביי אמר:

תרי חרוב, שנאמר: **יחיינו מיומים. ונחיה** (ברמז י"ב):

ונדעה נרדפה לדעת את ה' -

א"ר חלבו אמר רב הונא:

כל היוצא מבית הכנסת, אל יפסיע פסיעה גסה.

אמר אביי :

לא אמרן אלא בדנפיק, אבל בדעייל מצוה למרהט, שנאמר: **ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו' ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ.**

וחסדכם כענן בקר -

א"ר שמואל בר יצחק:

הני ענני דצפרא לית בהו מששא, שנאמר: **וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הולך.**

והאמר רב פפא לאביי:

אמרי אינשי:

מטרא כד מפתח בבא בר חמרא מוך שקיך וגני?

לא קשיא, הא דקטר בעיבא הא דקטר בענא.

על כן חצבתי בנביאים -

(כתוב ברמז ק"ה):

כי חסד חפצתי ולא זבח -

אמר הקב"ה: חביב עלי חסד שאתם גומלים זה לזה, יותר מכל הזבח שזבח שלמה לפני: **אלף**

עולות יעלה שלמה.

וכן הוא אומר: **זאת התורה לעולה למנחה -** זאת התורה לא עולה ולא מנחה.

פעם אחת היה **רבן יוחנן בן זכאי** מהלך בירושלים והיה **רבי יהושע** מהלך אחריו, ראה בית

המקדש שהוא חרב, אמר: אוי לנו על הבית שחרב, מקום שמתכפרין בו עונותינו.

א"ל: בני, אל ירע לך, שיש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה.

ואי זה?

זה גמילות חסדים, לכך נאמר: **כי חסד חפצתי ולא זבח.**

ואומר: **אמרתי עולם חסד יבנה:**

סימן תקכג

והמה כאדם עברו ברית -

כאדם הראשון, מה אדם הראשון הכנסתיו לגן עדן וצויתיו ועבר על צווי, ודנתי אותו

בגירושין ובשלוחין, וקוננתי עליו איכה.

הכנסתיו לגן עדן: **ויניחהו ה' אלהים בגן עדן.**

וצויתיו: **ויצו ה' אלהים על האדם.**

ועבר על צווי: **המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת.**

ודנתי אותו בשלוחין: **וישלחהו ה' אלהים.**

ודנתי אותו בגירושין: **ויגרש את האדם.**

וקוננתי עליו איכה: **ויאמר לו אִיָּהּ - אִיָּהּ כתיב.**

אף בניו, הכנסתים לארץ: **ואביא אתכם אל ארץ הכרמל.**
צויתים: **ואתה תצוה את בני ישראל.**
עברו על צווי: **וכל ישראל עברו תורתך.**
דנתי אותם בשלוחין: **שלח מעל פני ויצאו.**
דנתי אותם בגירושין: **מביתי אגרשם.**
וקוננתי עליהם איכה: **איכה ישבה בדד.**

א"ר יצחק:

אדם הראשון משוך בערלתו היה.

כתיב הכא: **כאדם עברו ברית.**

וכתיב התם: **את בריתי הפר.**

רב נחמן אמר:

כופר בעיקר היה.

כתיב הכא: **עברו ברית.**

וכתיב התם: **על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם.**

גלעד קרית פועלי און עקובה מדם -

א"ר אלעזר:

שהיו עוקבים להרוג נפשות (כתוב ברמז ל').

וכחכי איש גדודים -

כשם שהליסטים הללו יושבים על הדרך והורגים בני אדם ונוטלים ממונם, כך עשו שמעון ולוי לשכם.

חבר כהנים -

כשם שהכהנים הללו מתחברין על הגורן ליטול חלקם, כך עשו שמעון ולוי לשכם.

דרך ירצחו שכמה -

דרך ירצחו שמעון ולוי לשכם.

גם יהודה שת קציר -

(כתוב ברמז רמ"ח):

פרק ז

המשך סימן תקכג

כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים -

(כתוב ברמז ת"כ).

ר' ברכיה אומר:

ויקרא באזני קול גדול קרבו פקודות העיר -

עד כאן עמד חטאו של עגל, הה"ד: **כרפאי לישראל -** מחטאו של עגל, **ונגלה עון אפרים.**

משך ידו את לוצצים -

אמר רב קטינא:

כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין, שנאמר: **משך ידו את לוצצים.**

סימן תקכד

אמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא:

ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה:

כת לצים,

כת חנפים,

כת שקרנים,

כת מספרי לשון הרע.

כת לצים, דכתיב: **משך ידו את לוצצים.**

כת חנפים, דכתיב: **כי לא לפניו חנף יבוא.**

כת שקרנים, דכתיב: **דובר שקרים לא יכון לנגד עיני.**

כת מספרי לשון הרע, דכתיב: **כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.**

ואנכי אפדם והמה דבו עלי כזבים -

א"ר אבא:

אמר הקב"ה: **אני אמרתי אפדם -** בממונם בעולם הזה, כדי שיזכו לעולם הבא - **והמה דברו**

עלי כזבים.

ואני יסרתי חזקתי זרועותם -

אמר רב פפי משמיה דרבא:

אני אמרתי: אייסרם בייסורין בעולם הזה, כדי שיתחזקו זרועותם לעולם הבא - **ואלי יחשבו**

רע.

פרק ח

המשך סימן תקכד

זנח ישראל טוב אויב ירדפו -

א"ר פזי:

אין טוב אלא תורה, כמה דאת אמר: **כי לקח טוב**.
וכן הוא אומר: **על עזבם את תורתני**.

סימן תקכה

גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם -

אמר עולא:

פסוק זה בלשון ארמי נאמר, אם כלם יתנו בגוים - **עתה אקבצם** - ואם מעט מהם - **ויחלו מעט ממשא מלך שרים**.

רב נחמן בר חסדא שדא כרגא ארבנן,

א"ל רב נחמן בר רב יצחק:

עבר מר אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי.

אדאורייתא, דכתיב: **אף חובב עמים כל קדושו בידך**.

אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, אפילו בשעה שאתה מחבב אומות העולם, יהיו כל קדושו בידך.

והם תכו לרגליך -

תני רב יוסף:

אלו תלמידי חכמים שמכתתין רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה,

ישא מדברותיך -

לישא וליתן בדברו של מקום.

אדנביאי, דכתיב: **כי יתנו בגוים** כדאמרן.

אדכותבי, דכתיב: **מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהום**.

אמר רבא:

שרי ליה לצורבא מרבנן, לומר: לא יהיבנא כרגא.

ואמר רב יהודה:

מנדה - זה מנת המלך.

בלו - זו כסף גולגלתא,

והלך - זו ארנונא.

ר' אחא בשם ר' חנינא אמר תרתי,

ר' חנינא אמר:

אין הגליות מתכנסות אלא בזכות משניות, שנאמר: **גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם**.

ר' חנינא אמר חורי :

כי ממזרח שמש ועד מבואו וגו' ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי -

וכי יש קמיצה והקטרה בבבל?

אלא אמר הקב"ה : הואיל ואתם מתעסקים בה, מעלה אני עליכם כאלו אתם מקריבים אותם לפני.

אכתב לו רובי תורתי -

א"ר אלעזר :

רוב תורה בכתב ומעוט בעל פה, שנאמר : **אכתב לו רובי תורתי.**

ור' יוחנן אמר :

מעוטה בכתב ורובה בעל פה, דכתיב : **כי על פי הדברים האלה.**

א"ר יהודה בר שלום :

בקש משה שתהא המשנה בכתב, וצפה הקב"ה שעתידים עובדי אלילים לתרגם את התורה ולהיות קוראים בה יונת, ואומרים אף הם ישראל.
אומר הקב"ה לאומות : מה אתם אומרים, שאתם בני, איני יודע, אלא למי שמסטירין שלי בידו הוא בני!

ומהו המסטירין?

זה משנה, שאם היתה המשנה ביד האומות אם כן, **כמו זר נחשבו.**

ר' זעירא בשם רבי אלעזר :

אכתב לו רובי תורתי -

וכי רובה של תורה נכתבה?

אלא מרובים הם הדברים הנדרשים מן הכתב, מן הדברים הנדרשים בפה, אלא בעיני חביבים הם הדברים הנדרשים בפה מן הדברים הנדרשים מן הכתב.

רבי יהודה אומר :

אכתב לו רובי תורתי -

אלו התוכחות, אפילו כן, **כמו זר נחשבו.**

א"ר אבין :

אלו כתבתי לך רובי תורתי, לא **כמו זר נחשבו!?**

מה בין לבין עו"א, אלו מוציאים ספריהם ואלו מוציאים ספריהם?

רבי חגי בר' שמלאי :

כתיב : **כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית**, הדא אמרה : אותם שבפה הם חביבים.

וישכח ישראל את עושהו -

ר' הושעיא רבה ור' חמא בר חנינא הוו מטיילין באלין כנישתא דלד.

אמר לו ר' חמא בר חנינא לר' הושעיא רבא:

כמה ממון שקעו אבותי כאן?

אמר לו: כמה נפשות אבדו כאן?

מי לא הוו בני אנשא דילעון באורייתא?!

ר' אבין עבדו ליה תרעא לסדרה רבה.

נחית אבי מני לגבה, אמר ליה: חזי מה דעבידת! קרי עלה: **וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות**

- מי לא הוו בני אנשא דילעון באורייתא?!

פרק ט

המשך סימן תקכה

אל תשמח ישראל אל גיל כעמים -

שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסיר?

שרטט וכתב: **אל תשמח ישראל אל גיל כעמים**, ולישלח להו מהכא: **בשיר לא ישתו יין ימר**

שכר לשותיו.

אי מההיא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא אבל בפומא שרי, קא משמע לן.

כענבים במדבר מצאתי ישראל -

מדבר בישראל, בשעה שעמדו על הר סיני נמשלו כענבים.

מה הענבים מבחוץ נאות וכעורות מבפנים,

כך היו ישראל בשעה שעמדו על הר סיני ואמרו: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע -** הרי בפיהם,

אבל לבם לא היה נכון, שנאמר: **ויפתוהו בפייהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו.**

דבר אחר:

מה הענבים הללו החרצנים מבפנים,

כך ישראל והאספסוף אשר בקרבו.

מה הענבים הללו יש בהם מאכל ומשקה,

כך ישראל יש בהם בני אדם בני תורה ויש בהם בני מעשים.

דבר אחר:

כענבים במדבר -

למה במדבר ולא בישוב?

אלא כשאדם מהלך במדבר והוא צמא, אם נותנים לו פת אוכל ומבקש לשתות, ואם נותנים לו

מים או יין לשתות, שותה ומבקש לאכול, אבל אם נותנים לו ענבים, הוא אוכלם ואינו מבקש

מאומה.

למה?

שיש בהם אכילה ויש בהם שתייה.

כך קבלו ישראל את התורה במדבר, דכתיב: **לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי.**
וכתיב: **הוי כל צמא לכו למים לכו שברו ואכלו.**

א"ר סימון:

שלש מציאות מצא הקב"ה:

אברהם, דכתיב: ומצאת את לבבו נאמר לפניך.

דוד, דכתיב: מצאתי דוד עבדי.

ישראל, דכתיב: כענבים במדבר מצאתי ישראל.

מתיבין חברי"א לר' סימון:

ונח מצא חן!?

אמר לון: הוא מצא הקב"ה לא מצא.

והכתיב: מצא חן במדבר?

בזכות דור המדבר.

כבכורה בתאנה בראשיתה -

א"ר יודן:

התאנה הזאת בתחלה אורין אותה אחת אחת, ואחר כך שנים, ואחר כך שלש, עד שאורין אותה בסלים ובמגרפות, כך בתחלה: **אחד היה אברהם** ואחר כך אברהם ויצחק, ואחר כך שלשה, אברהם יצחק ויעקב, עד **ובני ישראל פרו וישרצו.**

אמר רבי יודן:

התאנה הזו אין בה פסולת אלא עוקצה בלבד, כך לא היה פסולת באברהם אלא הערלה בלבד, אמר לו הקב"ה: העבר אותה ובטל המום: **התהלך לפני והיה תמים.**

סימן תקכו

המה באו בעל פעור וינזרו לבשת -

א"ר אבא בר כהנא:

אמר לו בלעם לבלק: אלהיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן, בוא ואשיאך עצה, עשה להם קעילים והושב בהם זונות, זקנה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להם כלי פשתן, עשה להם קעילים מהר שלג, עד בית הישימון והושב בהם זונות, זקנה מבחוץ וילדה מבפנים, ובשעה שישראל אוכלים ושותים ושמחים ויוצאים לטייל בשוק, זקנה אומרת לו: אי אתה מבקש כלי פשתן, זקנה אומרת לו: בשוה, וילדה אומרת לו בפחות שנים או שלשה פעמים בפחות, ואחר כך אומרת לו: הרי אתה כבן בית, שב וברור לעצמך וצרצור של יין העמוני מונח אצלה, ועדיין לא נאסר יינם של עו"א.

אומרת לו: רצונך לשתות כוס של יין, כיון ששותה בוער בו יינו, אומר לה: השמע לי, הוציאה יראתה מתוך חיקה.

א"ל: עבוד לזה!

אומר לה: הלא יהודי אני.

אמרה לו: מה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא שתפעור עצמך לו, ולא עוד, אלא שאיני מניחך עד שתכפור בתורת משה רבך, שנאמר: **המה באו בעל פעור וינזרו לבשת.**

סימן תקכז

ימאסם אלהי כי לא שמעו לו ויהיו נודדים בגוים -

אמר הקב"ה: אני בקשתי שתהיו נתונים בשלוח, שנאמר: **ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם.**

אימתי?

אם בחקותי תלכו וגו' וישבתם לבטח בארצכם - ואתם לא עשיתם כן, אלא **ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' -** ואשר לא היו כן נתתם עלי, אף אני דברים אשר לא כתבתי בתורה נתתי עליכם: **גם כל חלי וכל מכה.**

ומה ואשר לא היו כן נתתם עלי, דכתיב: **עזבו את ה' -** אל תקרי **עֲזְבוּ** אלא **עִזְבוּ**.

אני נקראתי: **ה' אל רחום וחנון** ומפני עונותיכם עשה עצמו אכזר, שנאמר: **היה ה' כאויב.**

וכן הוא אומר: **ויהפך להם לאויב,** לכך אמר הושע: **ימאסם אלהי.**

פרק י

המשך סימן תקכז

גפן בוקק ישראל -

(כתוב ברמז רס"ד).

לעגלות בית און -

א"ר נחמן:

כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דע"א דשריא, דכתיב: **כרע בל קרס נבו.**

וכתיב: **קרסו כרעו יחדו ולא יכלו מלט משא.**

וכתיב: **לעגלות בית און יגורו שכן שומרון וגו' כבודו -** אל תקרי **כְּבוֹדוֹ** אלא **כְּבֹדוֹ**.

זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד -

א"ר אלעזר:

גדול גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שנאמר: **זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד -** אדם זורע

ספק אוכל ספק אינו אוכל, אבל קוצר ודאי אוכל.

וא"ר אלעזר:

אין הצדקה משתלמת אלא לפי גמילות חסדים שבה, שנאמר: **זרעו לכם לצדקה וגו'.**

פרק יא

המשך סימן תקכז

כי נער ישראל ואהבהו -

(כתוב ברמז רס"ב).

זה שאמר הכתוב: **ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ.**

אמר משה: עם זה שאני מוסר לך עדין גדיים הם, עדין תינוקות הם, אל תקפיד עליהם על מה שהם עושים, שאף ריבונם לא הקפיד עליהם על מה שעשו, שנאמר: **כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני.**

ר' יהודה אומר:

אין לי רשות, הא יש לי רשות אכניסם בצד אהלי רועים.

את מוצא, כשעמדו על הים היו ממרים, שנאמר: **וימרו על ים בים סוף.**

אמרו המלאכים: הם ממרים ומכעיסים ואתה שותק!?

אמר להם: נערים הם ואין מקפידין על הנערים.

מה דרכו של תינוק יוצא מלוכלך ממעי אמו והם שוטפים אותו, אף ישראל: **ואשטוף דמיד מעליך.**

וכן: **ואסוכך בשמן ואלבישך רקמה ואנעלך תחש.**

אתה מוצא שירת הים לא אמרו לעצמם, אבל שירת הבאר אמרו לעצמם: **אז ישיר ישראל.**

סימן תקכח

ואנכי תרגלתי לאפרים -

כתיב: **ויסע מלאך האלהים וגו',**

ר' יהודה אומר:

משל למה הדבר דומה?

לאחד שהיה בדרך והיה בנו מנהיג לפניו, באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו, בא זאב נטלו מאחריו ונתנו לפניו, באו לסטים לפניו זאב לאחריו, נטלו על זרועותיו, שנאמר:

ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו.

התחיל הבן מצטער מפני החמה - פרש עליו בגדו, שנאמר: **פרש ענן למסך.**

רעב - האכילו לחם: **הנני ממטיר לכם לחם וגו'.**

צמא - השקהו מים, שנאמר: **ויציא נוזלים מסלע.**

דבר אחר:

תרגלתי לאפרים -

ר' הונא ור' ברכיה בריה דר' אבהו:

משל למלך שהיה לו בן.

בכה - נתנו על ארכבותיו : **ואנכי תרגלתי לאפרים.**

בכה - נתנו על זרועותיו, שנאמר : **קחם על זרועותיו.**

בכה - נתנו על כתפו, שנאמר : **ארכיב אפרים.**

טנף עליו - השליכו לארץ. לא היה אסקותיה כמחתותיה, מסקותיה צבחר צבחר, מחתותיה

כוליה כחדא : **השליך משמים ארץ תפארת ישראל.**

דבר אחר :

תרגלתי -

תרתי ורגלתי רוח הקדש לברך לאפרים.

אימתי?

קחם על זרועותיו - בשעה שאמר יעקב ליוסף : **קחם נא אלי ואברכם.**

בזכותו של מי?

בזכותו של יוסף, **בחבלי אדם אמשכם.**

בחבלי אדם אמשכם -

אלו ישראל, שנאמר : **משכני אחריך נרוצה.**

בעבותות אהבה -

דכתיב : **אהבתי אתכם אמר ה'.**

ואהיה להם כמרימי עול -

שרוממתי עליהם צרות.

כל כך למה?

על לחייהם - בשביל שהוציאו דבר מלחיים ואמרו לעגל : **אלה אלהיך, וסוף ואט אליו אוכיל -**

אני מטה עליו אכילות הרבה, שנאמר : **יהי פסת בר בארץ.**

דבר אחר :

בחבלי אדם אמשכם -

[זה יוסף], שנאמר : **וימשכו ויעלו את יוסף וגו' וימכרו אותו לישמעלים.**

בעבותות אהבה -

דכתיב : **וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו.**

ואהיה להם כמרימי עול -

שרוממתי צרות עליו.

ואי זו?

זו אשת פוטיפר.

כל כך למה?

על לחיהם - בשביל דבר שהוציא מלחיו, שנאמר: **ויבא יוסף את דבתם רעה וגו',** וסוף - **ואט אליו אוכיל -** אני מטה עליו אכילות הרבה: **ויוסף הוא השליט על הארץ.**

דבר אחר:

בחבלי אדם אמשכם -

זה יעקב.

א"ר ברכיה בש"ר יודא בר' סימון:

ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים שלול בקולרין.

אמר הקב"ה: בני בכורי הוא, ואני מורידו בבזיון!!

הריני מוריד בנו לפניו, הה"ד: **ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה -** הוריד את יעקב למצרים. לפרה שמושכין אותה למקולין ואינה נמשכת.

מה עשו?

משכו את בנה לפניו והיתה הולכת בעל כרחה, שלא בטובתה.

בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר -

א"ר יוחנן:

אמר הקב"ה:

לא אבוא בירושלים של מעלה, עד שאבוא בירושלים של מטה.

ומי איכא ירושלים למעלה?

אין דכתיב: **ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו.**

פרק יב

המשך סימן תקכח

סבבוני בכחש אפרים -

א"ר יהודה:

כשעמדו ישראל על הים היו השבטים עומדים, זה אומר: אני יורד וזה אומר: אני יורד (כתוב ברמז ל"ח).

היה רבי מאיר אומר:

כשהיו ישראל זכאים, היו מעידים בעצמם (כתוב ברמז ל"ה).

וישר אל מלאך ויוכל -

איני יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר: **כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל -** הוי אומר, יעקב נעשה שר למלאך.

בכה ויתחנן לו -

איני יודע מי בכה למי, כשהוא אומר: **ויאמר שלחני כי עלה השחר וגו' ויברך אותו שם**, הוי אומר, מלאך בכה ליעקב.

כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל -

אמר רבא:

רמז לו, עתידים שני שרים לעמוד ממך:

ראש גלות שבבבל,

ונשיא שבארץ ישראל.

בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו -

עמד אין כתיב כאן אלא עמנו.

אמר לו המלאך ליעקב: עתיד הוא להגלות עליך בבית אל ולהחליף את שמך ואני עומד שם.

כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב -

כנען -

זה אליעזר.

בידו מאזני מרמה -

שהיה יושב ומשקל את בתו ראויה היא או איננה ראויה.

לעשוק אהב -

לעשוק אהובו של עולם זה יצחק.

אמר לו: **אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי - אלי** כתיב, אתן לו בתי.

א"ל: אתה ארור ובני ברוך ואין ארור מדבק בברוך: **השמר לך פן תשיב את בני שמה.**

וביד הנביאים אדמה -

רב יהודה ברב אילעאי ורבנן,

ר' יהודה אומר:

כל הנביאים ראו מתוך (שבע) [תשע] אספקלריות, כמה דאת אמר: **וכמראה המראה אשר ראה**

- ומתוך אספקלריא אחת ראה משה, שנאמר: ומראה ולא בחידות פה אל פה אדבר בו.

ורבנן אמרין:

כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא מלוכלכת

ומשה ראה מתוך אספקלריא מצוחצחת.

בנביאים כתיב: ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה.

ובמשה כתיב: ותמונת ה' יביט.

ר' פנחס בשם ר' הושעיא:

משל למלך שנגלה על בן ביתו באיקונין שלו, לפי שבעולם הזה שכינה נגלה על היחידים, אבל לעתיד לבא, **ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו וגו'.**

בגלגל שורים זבחו -
(למעלה ברמז קצ"ה).

גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי -
אין לך כל תלם ותלם שבארץ ישראל שלא העמיד עליו אחאב עבודת אלילים והשתחוה לה.

סימן תקכט

ויברח יעקב שדה ארם -
אמר להם הנביא לישראל: דוגמא שלכם דומה ליעקב.
מה יעקב עד שלא נשא אשה נשתעבד ומשנשא אשה נשתעבד, אף אתם עד שלא נולד גואל נשתעבדתם ומשנולד גואל נשתעבדתם:

ובנביא העלה ה' את ישראל ממצרים -
(כתוב ברמז ר"ח).

פרק יג

המשך סימן תקכט

כדבר אפרים רתת -
(כתוב ברמז ש"כ).

ועתה יוסיפו לחטוא וגו' עד כתבונם עצבים -

מאי כתבונם עצבים?

א"ר יצחק:

מלמד, שכל אחד ואחד עושה יראתו ומניחה בכיסו, בשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה.

מאי זובחי אדם עגלים ישקון?

א"ר יצחק דבי ר' אמי:

שהיו כהנים נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרעיבים את העגלים ועושים דמות עצביהם ומעמידים בצד אבוסייהם ומוציאם אותם לחוץ, כיון שראו אותם רצים אחריהם וממשמשין בהם (ואומר) [אומרים]: אלילים חפץ בו, יבא ויזבח עצמו לו.

אמר רבא:

האי זובחי אדם עגלים ישקון -

עגלים ישקון לזובחי אדם מבעי ליה?

אלא אמר רבא:

כל הזובח דזרון לאלילים, אומר לו: דזרון גדול הקריב לו יבא וישק לו (ברמז רע"ז).

צרוך עון אפרים צפונה חטאתו -

כל מי שיש בידו עבירה (ד) ומתבייש לעשות תשובה, יחליפנה במעשה הטוב ויעשה תשובה ויתקבל.

משל לאדם שיש לו צרורות של זוזים רעים, ילך אצל חנוני ויתן לו תוספת ומחליפם בזוזים טובים, אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשובה ומעשים טובים.

מיד שאול אפדם -

א"ר אלעזר:

לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא מפני שעמוקה כשאול, שנאמר: **מיד שאול אפדם.**

דבר אחר:

מפני שקרוב לשונם ללשון תורה.

ר' יוחנן אמר:

ששלחם לבית אמם.

והיינו דאמר ר' אלכסנדר:

שלשה חזרו למטעתן (ברמז ר"ה).

תני ר' חייא:

ידע הקב"ה שאין ישראל יכולין לקבל גזרות רומיים, עמד והגלה אותם לבבל, שנאמר: **אלהים**

הבין דרכה והוא ידע את מקומה.

כי הוא בין אחים יפריא -

(כתוב ברמז שי').

אמר רב חנן בר אבא:

ד' רוחות מנשבות בכל יום ויום ורוח צפונית מנשבת עם כל אחד ואחד, שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת, ורוח דרומית קשה מכלן, ואלמלא בן נץ מעמידה, מחרבת את כל העולם כלו, שנאמר: **המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן.**

סימן תקל

רבה ורב נחמן בר יצחק הוו יתבי חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב כי יתיב בגוהרקא דדהבא
ופריס עליה סרבלא דכרתא. רבא אזל לגביה, **רב נחמן בר יצחק** לא אזל לגביה, אמר: דילמא
מאינשי דבי ריש גלותא נינהו. רבא צריך להו אנא לא צריכנא להו.
כד חזא **דרב נחמן בר יעקב** הוה, אזיל לגביה גליא לדרעיה, אמר: שדיא נשיב.

אמר רבה, הכי אמר רב:

אשה מפלת בו.

ושמואל אמר:

אפיי מרגלית שבים מרקבת בו.

ורבי אמר:

אפילו שכבת זרע שבמעיי אשה מסרחת בו.

א"ר נחמן בר יצחק:

ושלשתם מקרא אחד דרשו: **כי הוא בין אחים יפריא יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבוש**
מקורו - זה מקורו של אשה.

ויחרב מעינו -

זה שכבת זרע של איש במעיי אשה.

הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה -

זו מרגליות שבים.

מאי היא כי הוא בין אחים יפריא?

אמר רבה:

אפילו שופתא בקופינא דמרא רפיא,

רב יוסף אמר:

אפילו סיכתא בדופנא רפיא.

רב אחא בר יעקב אומר:

אפילו קניא בכופתא רפיא.

פרק יד

המשך סימן תקל

שובה ישראל עד ה' אלהיך -

א"ר לוי:

גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר: **שובה ישראל עד ה' אלהיך.**

ור' יוחנן אמר:

עד ולא עד בכלל.

ומי אמר רבי יוחנן הכי?

והא א"ר יוחנן:

גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה, שנאמר: **לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה**

מאתו וגו' ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה'!?

לא קשיא, כאן ביחיד כאן בצבור.

ואמר ר' שמעון בן לקיש:

גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר: **כי כשלת בעונך.**

והא עון מזיד הוא, וקרי ליה מכשול!?

איני, והא **אמר רשב"ל:**

גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, שנאמר: **ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם חיה**

יחיה!?

לא קשיא, כאן מאהבה כאן מיראה.

א"ר יצחק:

אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי:

בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מדת בשר ודם.

מדת בשר ודם אדם מתקוטט עם חברו ספק מתפייס ממנו ספק אינו מתפייס ואם תמצא לומר

מתפייס ספק מתפייס בדברים ספק אינו מתפייס, אבל הקב"ה אינו כן, ודאי מתפייס בדברים,

שנאמר: **קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.**

ואל עוד, אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר: **וקח טוב.**

ולא עוד, אלא דומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר: **ונשלמה פרים שפתינו.**

ושמא תאמר פרי חובה?

ת"ל: **אוהבם נדבה.**

אמר לו הקב"ה לראובן: מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה

תחלה, חייך, שבן בנדך הושע פותח בתשובה, שנאמר: **שובה ישראל.**

סימן תקלא

אומרים על אליהו והושע, אכזרים היו, ח"ו לא היו אכזרים, האכזרי היה מציל, **אלא למה**

הדבר דומה?

לבן מלך שדנו המלך ונתחייב שרפה.

מה עשה סנקתדרו?

אמר למלך: חבשהו בבית האסורים וירעב ואח"כ אתה שורפו והוא חשב לומר עד שתשוב חמתו.

כך כשראה אליהו את ישראל טועים אחר ע"א, אמר אליהו: מוטב שלש שנים ברעב ולא יפלו לבאר שחת, הרי באהבה עשה אליהו כך. וכן הושע אמר: תן להם רחם משכיל ושדים צומקים, ברחמים אמר כך.

משל למה הדבר דומה?

לאדם שנדון ונכנס כל אשר לו לטמיון, עמד אוהבו ובקש עליו רחמים ופייסו.

אמר המלך: ובשבילך יכנסו השדות בלבד לטמיון ויהיו הקרקעות במקומן.

כך הקב"ה דן את ישראל, אמר: **כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם.**

אמר הושע: בבקשה ממך, לא, כי אלא **רוח יזרעו וסופתה יקצרו (ה) קמה אין לו וגו'.**

משהן מגדלין בניהם אתה מאבדן?

א"ל: הכתבתי בתורה: **ואל אישך תשוקתך**, וכאן כתיב: **קמה אין לו.**

א"ל הושע: אם כן בבקשה ממך, **תן להם רחם משכיל ושדים צומקים** - שאינו דומה צערו של קטן לאבלו של גדול.

אמר לו הקב"ה: וכן גזרתי: **ושכלתים מאדם.**

כשראה שאין הקב"ה שומע לו, בא לו אצל ישראל, א"ל: הרבה בקשתי ולא נשמע לי, לכו אתם בקשו על עצמכם! לכך נאמר: **שובה ישראל.**

דבר אחר:

משל לבן מלך שא"ל: אביך עתיד להכותך ולחבשך בבית האסורין ולמסרך ביד העבדים ולהמיתך ברעב, ובאחרונה אתה חוזר ומבקש ממנו והוא מקבלך, אלא אם תשמע לי, עשה אחרונה ראשונה, לך ובקש ממנו והוא מקבלך ונשתכרת.

כך אמר הושע לישראל: הווי ידעין, עתיד הקב"ה להכותכם: **עליכם אשפוך כמים עברתי**

ומוסר אתכם למלכויות: **יפלו בחרב שריכם ולקחתי דגני בעיתו** - עשו אחרונה ראשונה:

שובה ישראל.

סימן תקלב

כי כשלת בעוונך -

כל הנביאים שהכו את ישראל, הכום בנפילה:

ירמיה אמר: ידחו ונפלו בה.

עמוס אמר: ונפלה לא תוסיף.

אבל הושע עשה אותה מתוקלת שנאמר: כי כשלת בעוונך.

אדם הולך לכבד את השלטון הולך מלא וחוזר ריקם, אבל הקב"ה אינו כן, אלא הולכים אליו

ריקנים וחוזרים מלאים שנאמר: **כל תשא עוון וקח טוב.**

הם אמרו לו : **כל תשא עוון.**

והוא אמר להם : **וקח טוב.**

דבר אחר :

שובה ישראל -

משל לליסטים הנדון לפני הקוסטינר, בתחילה קורא האוליגין שלו,
ואחר כך מכה אותו,
ואחר כך נותן לו כמס,
ואחר כך נותן לו פרקולה,
ואחר כך יוצא להורג.

אבל הקב"ה אינו כן, בתחילה קורא אוליגין של שבטים : **ועתה יסיפו לחטא ויעשו להם מסכה.**

ואחר כך מכה אותם : **הכה אפרים שרשם יבש.**

ואחר כך נותן להם כמס : **צרור עוון אפרים.**

ואחר נותן להם פרקולה : **מיד שאול אפדם וגו'.**

ואחר כך : **ותאשם שומרון.**

ואחר כך מחזירן בתשובה : **שובה ישראל.**

ר' אלעזר בשם ר' שמואל בר נחמני אומר :

משל למדינה שמרדה במלך, ולח המלך פלומרכוס בקי ומיושב.
אמר להם : טלו לכם [זמן], שלא יעשה לכם המלך כמו שעשה למדינה פלונית ולחברותיה.
כך אמר הושע : עשו תשובה שלא יעשה לכם כדרך שעשה לשומרון ולחברותיה.

ר' יודן נשיאה בשם ר' יודא ברבי סימון :

מנהגו של עולם אדם יורה חץ כמה מהלך בית כור או כורים, כמה גדול כחה של תשובה
שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר : **שובה ישראל עד ה' אלהיך.**

רבי יודא בר ר' סימון :

שובה ישראל עד ה' אלהיך -

אפילו כפרת בעיקר.

אמר ר' אלעזר :

בנוהג שבעולם אדם המבזה את חברו ברבים ולאחר זמן מבקש לרצות לו, הוא אומר : **אתה**

מבזה לי ברבים, ומתרצה לי ביני ובינך?

לך והבא אותם אנשים שבזיתני בפניהם ואני מתרצה לך.

אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק והקב"ה אומר לו : עשה תשובה ביני

לבינך ואני מקבלך : **שובה ישראל עד ה' אלהיך.**

בשם ר' מאיר תני :

עד ה' -

עד - שהוא במדת רחמים, ואם לאו - **אלהיך**, עד לא יתעביר סניגוריא קטיגורא.

רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר:

עד ה' אלהיך -

אומרים ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, **אם אנו עושים תשובה מי מעיד עלינו?**
אמר להם הקב"ה: לרעה נעשיתי לכם עד, שנאמר: **וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר
במכשפים ובמנאפים**, ולטובה, איני נעשה לכם עד, הוי, **שובה ישראל עד ה' אלהיך**.

כי כשלת -

אמר רבי סימאי:

משל לצור גבוה שהיה עומד על פרשת דרכים ובני אדם נכשלים בה.
אמר המלך: סתתוהו קימעא קימעא, עד שיבא השעה ואני מעבירו מן העולם.
כך אמר הקב"ה לישראל: בני, יצר הרע מכשול גדול הוא, אלא סתתוהו קימעא קימעא, לסוף
אני מעבירו מן העולם, שנאמר: **והסירותי את לב האבן מבשרכם**.

סימן תקלג

אמר רבי יצחק:

בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא מתחייב עליה מיתת שמים, מת שורו, אבדה תרנגולו,
נשברה צלוחיתו, נכשל באצבעו, מקצת נפש ככל הנפש.

קחו עמכם דברים -

ר' יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר:

(ח) בדברים פתיתם אותו בסיני, שנאמר: **ויפתוהו בפיהם**.

ר' נחמיה אומר:

קחו עמכם קראים טובים דרשנים טובים, כגון: **לוי בר סיסי וחבריו**.

רבי לוי בר סיסי באו גייסות לעירו ונטל ס"ת ועלה לראש הגג.

אמר: רבש"ע, אם בטלית חדא מלתא מן דין ספרא יעלון להון לסטים, ואי לא יזלון להון,
מדאיתבעון ולא ישתכחון. תלמי עבד כן, ויבשת ימיניה, תלמידיה עבד כן ולא יבשת ימיניה
ולא אזלין להון ליסטיא, סברין מימר: אין שוטה נפגע, ולא בשר המת מרגיש באיזמל.

אמרו אליו כל תשא עון -

ר' יודן אמר:

כל תשא - ועונותינו לא תשא!?

ר' נחמיה אומר:

כל תשא כולהון שבוק, ואי לא (ט) תסב פלגא ותשבוק פלגא.

וקח טוב -

ר' נתן ור' אחא בש"ר סימון:

גימטריא דידיה **וקח טוב - וקח נפש.**

אמרו ישראל:

הרי חלבנו דמנו ונפשותינו, יהי רצון מלפניך שתהא כפרה עלינו.

ונשלמה פרים שפתינו -

אמר ר' אבהו:

מי משלם אותם פרים שהיינו מקריבים לפניך?

שפתים שאנו מתפללים לפניך.

אהיה כטל לישראל -

כשם שאין הטל מזיק לכל בריה, כך צדיקים עתידים לשבוע מזיו השכינה אינם ניזוקין,

שנאמר: **שובע שמחות את פניך.**

אמרו ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, **אימתי אתה גואלנו?**

אמר הקב"ה: **לכשתרדו במדרגה התחתונה אותה שעה אני גואל אתכם, דכתיב: ונקבצו בני**

יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ.

וכתיב: **כי שחה לעפר נפשנו.**

מה כתיב בתריה?

קומה עזרתה לנו.

אמר הקב"ה: **הכל מכם.**

כשושנה זו מפורחת ולבה למעלה, כך אתם כשתעשו תשובה ויהי לבבכם למעלה מכוון כשושנה

הזו למעלה, אני גואל אתכם, שנאמר: **אהיה כטל לישראל.**

אימתי?

כשיפרח כשושנה.

ילכו יונקותיו וגו' -

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב:

עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח כלבנון, שנאמר: **ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו**

כלבנון.

ישובו יושבי בצלו -

אמר ר' אבהו:

אלו הגרים שבאים וחסים בצלו של הקב"ה.

יחיו דגן -

נעשו עקר בישראל, כמה דאת אמר: **דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות.**

ויפרחו כגפן -

כמה דאת אמר: **גפן ממצרים תסיע.**

דבר אחר:

יחיו דגן -

בתלמוד.

ויפרחו כגפן -

באגדה.

זכרו כיין לבנון -

אמר הקב"ה: חביב עלי שמותן כיין המתנסך על גבי המזבח.

ולמה נקרא שמו לבנון?

על שם: **ההר הטוב הזה והלבנון.**

תני ר' שמעון בן יוחאי:

על שם שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג.

רב טביומי אמר:

על שם שכל לבבות בו שמחים, הדא הוא דכתיב: **יפה נוף משוש כל הארץ.**

ורבן אמרין:

על שם: **והיו עיני ולבי שם כל הימים.**

כי ישרים דרכי ה' -

שנו רבותינו:

אין עושין מחק של דלעת מפני שהוא מיקל, ולא של מתכת מפני שהוא מכביד, אבל הוא עושה של זית של אגוז ושל שקמה ושל אשכרוע, ואין עושין המחק צדו אחד עב וצדו אחד קצר, ולא ימחוק בבת אחת שהוא רע למוכר ויפה ללוקח, ולא ימחוק מעט מעט, שרע ללוקח ויפה למוכר,

ועל כלן א"ר יוחנן בן זכאי:

אוי לי אם אומרה אוי לי אם לא אומרה.

אוי לי אם אומרה שמא ילמדו הרמאים.

אוי לי אם לא אומרה שמא יאמרו הרמאים: אין תלמידי חכמים בקיאים במעשה ידינו.

אמרה או לא אמרה?

אמר ר' שמואל:

אמרה, מהאי קרא: **כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם.**

דבר אחר:

מי חכם -

זה הקב"ה, שנאמר: **ה' בחכמה יסד ארץ.**

ויבן אלה -

ויבן ה' אלהים את הצלע.

נבון וידעם -

זה הקב"ה.

מגיד מראשית אחרית - כי ישרים וגו' - אלו דברי תורה שנאמר: **פקודי ה' ישרים**, כשם שהוא ישר, **להגיד כי ישר ה'**, וברא ישרים.

אשר ברא את האדם ישר - וצדיקים ילכו בם - כגון אבות העולם: **ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט.**

ופושעים יכשלו בם -

אלו שמרדו עליהם, כגון:

נמרוד באברהם,

ישמעאל ביצחק,

עשו ביעקב,

עמלק ביהושע,

פרעה במשה.

דבר אחר:

וצדיקים ילכו בם -

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן:

משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם, אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה.

זה שאכלו לשם מצוה: **וצדיקים ילכו בם.**

וזה שאכלו לשם אכילה גסה: **ופושעים יכשלו בם.**

אמר ליה רבי לוי:

האי רשע קרית ליה?

נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר, פסח מיהא קא עביד.

אלא משל לשני בני אדם, זה אשתו ואחותו עמו וזה אשתו ואחותו עמו.

אחד נזדמנה לו אשתו ואחד נזדמנה לו אחותו.

זה שנזדמנה לו אשתו: **וצדיקים ילכו בם.**

וזה שנזדמנה לו אחותו : **ופושעים יכשלו בם.**

מי דמי, אכן קאמרינן חדא דרך הכא שני דרכים?

אלא משל ללוט ושתי בנותיו, הן שנתכוונו לשם שמים : **וצדיקים ילכו בם.**

הוא שנתכוון לדבר עבירה : **ופושעים יכשלו בם.**

ודילמא הוא נמי לשם מצוה איכוון?

א"ר יוחנן:

כל הפסוק הזה לשם עבירה. נאמר : **וישא לוט את עיניו וגו' כו'.**

והא מינס קא ניים?

תאנא, משום ר' יוסי בר חוני:

למה נקוד על ה"א שבקומה?

מלמד, שבשכבה לא ידע ובקומה ידע.

מאי הוה ליה למיעבד, מאי דהוה הוה?

נפקא מינה בפניא אחרינא לא איבעי ליה למשתי חמרא.

יואל

פרק א

סימן תקלג

דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל [בן שמואל] -

רבנן אמרין:

למה נקרא שמו פתואל?

(א) שהיה מסלסל בשערו כבתולה הזאת.

רבי שמואל בר יצחק אמר:

למה נקרא שמו פתואל?

שפתה להקב"ה בתפלה, שנאמר: **ויקבצו המצפתה וישאבו מים.**

א"ר ירמיה בשם רבי שמואל בר יצחק:

כלום אתה מבקש מן האדם הזה אלא שיאמר **חטאתי**, שנאמר: **הנני נשפט אותך על אמריך לא**

חטאתי, ויאמרו שם חטאנו לה'.

רבי יהודה בר רבי סימון אמר:

מהו משנהו אביה?

(ב) ששינה את מעשיו.

יתר הגזם אכל הארבה -

אמר רבי יוחנן:

בימי יואל נתקיים מקרא זה, אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים, ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן.

א"ל נביא לישראל: צאו וזרעו!

א"ל: מי שיש לו חטים או שעורים יאכלם ויחיה או יזרעם וימות?

א"ל: אעפ"כ צאו וזרעו!

יצאו וזרעו ונעשה להם נס ונתגלה להם מה שבחורי נמלים ומה שבכתלים, יצאו וזרעו בבי' בגי' ובדי' בניסן וירדה להם רביעה שניה בחמשה בניסן, והקריבו בט"ז את העומר, נמצאת תבואה גדלה בששה חדשים גדלה בי"א יום, נמצאת עומר שקרב מתבואה של ששה חדשים, קרב מתבואה של י"א יום. ועל אותו דור נאמר: **הזורעים בדמעה ברנה יקצרו.**

מאי הלוך ילך ובכה?

א"ר יהודה: שור כשהוא מהלך בוכה, ובחזרתו אוכל חזיז מן התלם.

מאי נושא אלמוותיו?

א"ר חסדא:

ואי תימא במתניתא תאנא:

קנה זרת ושבולת זרתים.

סימן תקלד

קדשו צום קראו עצרה -

מה עצרת אסור בעשית מלאכה אף צום נמי.

אי מה עצרת מאורתא אף צום נמי מאורתא?

א"ר זירא:

לדידי מפרשא לי מניה **דרבי ירמיה בר אבא:**

דומיא דאספית זקנים, מה אסיפת זקנים ביום אף צום נמי ביום.

ואסיפת זקנים מנין?

דכתיב: תקעו בחדש שופר.

מה תקיעת שופר ביום, אף אסיפת זקנים ביום.

פרק ב

המשך סימן תקלד

וה' נתן קולו לפני חילו -

בראש השנה.

כי רב מאד מחנהו -

אלו ישראל.

כי עצום עושה דברו -

כי הוא מעצים כחם של צדיקים שעשו רצונו.

כי גדול יום ה' -

זה יום הכיפורים.

ומי יכילנו -

שלשה כפרים נפתחים.

דבר אחר:

ללמדך, שגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת, שמלאכי השרת אין יכולים לשמוע קולו,

שנאמר: **וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו -** אלו המלאכים, שנאמר: **מחנה אלהים**

זה.

ומי קשה מהם הצדיקים?

שנאמר: **כי עצום עושה דברו** - זה צדיק שעשה דברו.

ואי זה?

זה משה, שנאמר לו: **עשה לי משכן!** ונזדרז ועשה, הוי קשה כחן של צדיקים, שיכולים לשמוע קולו.

ושמא תאמר בקול נמוך היה מדבר?

תלמוד לומר: **אם יוספים אנחנו לשמוע.**

וכן הוא אומר: **נפשי יצאה בדברו.**

וכתיב: **קול ה' בכח וגו' קול ה' שובר ארזים.**

ומנין שבאותו קול דבר עם משה?

שנאמר: **וישמע את הקול** - קול של מתן תורה.

סימן תקלה

וקרעו לבבכם ואל בגדיכם -

אר' יהושע בן לוי:

אם קרעתם לבבכם בתשובה, אי אתם קורעים בגדיכם על בניכם ועל בנותיכם.

למה?

כי חנון ורחום הוא - ארך אף אין כתיב כאן אלא **ארך אפים** - מאריך רוחו עם הצדיקים ועם הרשעים. מאריך רוחו עם הצדיקים וגובה מהם מעט מעט מעשים רעים שעושים בעולם הזה, בשביל ליתן שכרן לעתיד, ומשפיע שלוח לרשעים בעולם הזה, בשביל ליפרע מהם חוב משלם לעתיד לבא.

ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן:

מאריך רוחו עד שלא נגבה, בא לגבות גובה.

א"ר חנינא:

מאן דאמר רחמנא ותרן הוא, יותרו בני מעוי, אלא מאריך רוחו וגבי דידיה.

א"ר לוי:

מהו ארך אפים?

רחק רגז.

משל למלך שלגיונו קשים. אמר המלך: אם דרים הם במדינה עמי, עכשו בני המדינה מכעיסין אותי והם עומדים עליהם ומכלים אותם, אלא הריני משלחם בדרך רחוקה, אם מכעיסין אותי בני המדינה, עד שאני משלחם הם באים ומפייסין אותי ואני מקבל פיוסן, הדא הוא דכתיב:

באים מארץ מרחק מקצה הארץ ה' וכלי זעמו.

א"ר יצחק:

ולא עוד, אלא שנועל בפניהם, שנאמר: **פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו** - עד דהוא פתח והוא טריק רחמוי קריבין.

יצא חתן מחדרו -

זה הארון.

וכלה מחופתה -

זה ספר תורה.

דבר אחר:

יצא חתן -

זה נשיא.

וכלה מחופתה -

זה אב בית דין.

ואת הצפוני ארחיק -

זה יצר הרע שצפון בלבו של אדם.

והדחתיו אל ארץ ציה -

למקום שאין בני אדם מצויים להתגרות בהם.

פניו אל הים הקדמוני -

שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו.

וסופו אל הים האחרון -

שנתן עיניו במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו.

ועלה באשו ותעל צחנתו -

שמניח אומות העולם ומתגרה בהם בישראל.

כי הגדיל לעשות -

אמר אביי:

ובתלמידי חכמים יותר מכלם.

כי ההוא מעשה דאביי שמע לההוא גברא, דקאמר לההיא אתתא נקדם וניזיל באורחא.

אמר: איזיל ואפרשינהו מאיסורא.

אזל בתריינו תלתא פרסי באגמא, כי הוו פרשי מהדדי שמע דקאמרי: אורחא רחיקא וצוותא בסימא.

אמר אביי : אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי לאוקומי נפשיה, תלא נפשיה בעבורא דקרשא וקא מצטער.

תאנא ליה ההוא סבא :

כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו.

ובני ציון גילו ושמחו וגו' -

שנו רבותינו :

יורה - שמורה את הבריות להטיח גגותיהן ולהכניס פרותיהן ולעשות כל צרכיהם.

דבר אחר :

שיורד בנחת ואינו יורד בזעף.

דבר אחר :

שמסקה את הארץ ומורה ויורד עד התהום, שנאמר : **תלמיה רה נחת גדודיה וגו'.**

אמר מר :

שיורד בנחת.

או אינו אלא שמשיר הפירות ומשטף הזרעים ומשבר הגרנות?

תלמוד לומר : **ומלקוש.**

מה מלקוש לברכה, אף יורה לברכה.

ומלקוש גופיה מנא לן דלברכה היא?

אלא יורה גופיה ברכה היא, דכתיב : **ובני ציון גילו ושמחו.**

יורה במרחשון ומלקוש בניסן.

או אינו אלא בכסליו?

תלמוד לומר :

בעתו.

מאי מלקוש?

א"ר נהילאי בר אידי, אמר שמואל :

שמל קשיותיהן של ישראל.

דבי ר' ישמעאל תני :

שממלא התבואה בקשין שלה.

במתניתא תנא :

שיורד על המליות ועל הקשים.

סימן תקלו

ואכלתם אכול ושבוע -

א"ר לוי:

אין הקב"ה מקלל הרשעים אלא בבושה.

ולא עוד, אלא שכופל אותה להם בקללתם, שנאמר: **יבושו ויבהלו מאד וגו' ישובו יבושו רגע.**
וכשהוא מברך את הצדיקים כופל ברכתם, שנאמר: **ואכלתם אכול וגו' ולא יבושו עמי וגו'.**

פרק ג

המשך סימן תקלו

השמש יהפך לחשך -

ילמדנו רבינו:

מי שהוא רואה זיקים או ברקים היאך מברך עליהם?

כך שנו רבותינו:

על הזיקים ועל הזוועות על הרעמים ועל הברקים הוא אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא
עולם.

הרי מן המשנה, מן המקרא מניין?

המביט לארץ ותרעד.

ומה כתיב אחריו?

יהי כבוד ה' לעולם.

שאל אליהו ז"ל את רבי נהוראי:

מפני מה זוועות באות לעולם?

א"ל: כשהקב"ה רואה שאין ישראל מפרישין מעשרותיהן כראוי, אז זוועות באות לעולם.

א"ל: חייך, (ג) כך הוא סברו של דבר, אלא זהו עקרו, בשעה שהקב"ה מביט ורואה עו"א

יושבים בטח ושאנן ובית מקדשו חרב, באותה שעה מאפיל העולם ומזדעזע.

אמר הקב"ה: כל הרעש הזה שאני מביא לעולם, כדי לקדש שמי, שנאמר: **כל הנקרא בשמי,**

ובמה שאני ראוי לקלס, העו"א מכעיסים אותי:

זה אומר: לכוכבים אני עובד!

וזה אומר: לשמש ולירח אני עובד!

לפיכך אני מרעיש אותם שמכעיסין אותי בהם, לפיכך אף הם לוקים עימהם, שנאמר: **השמש**

יהפך לחשך והירח לדם.

סימן תקלז

והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט -

וכי אפשר לו לאדם ליקרא בשמו של הקב"ה?

אלא נקרא המקום רחום, שנאמר: **חנון ורחום ה'** - אף אתה עשה מתנת חנם.

נקרא המקום צדיק: **כי צדיק ה' צדקות אהב** - אף אתה הוי צדיק.

נקרא המקום חסיד: **כי חסיד אני נאם ה'** - אף אתה הוי חסיד, לכך נאמר: **כל אשר יקרא**

בשם ה' ימלט.

ואומר: **כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו.**

ואומר: **כל פעל ה' למענהו.**

ר' יהודה בשם ר' ירמיה אומר:

בשר ודם הנכנס לבית פטרון אינו נכנס לביתו פתאום, אלא עומד על פתח חצרו וקורא לעבדו

או לבן ביתו, והוא אומר לו: איש פלוני בחוץ, אבל הקב"ה אינו כן, אם באת לך צרה, לא

תצווה לא למיכאל ולא לגבריאל אלא צווה לי ואני עונה לך.

א"ר פנחס:

עובדא הוה בחד גברא דאתי מן חמתא.

פגעו ביה רומאי, א"ל: מן דפופיינוס אנא ופטרוהו.

ומה אם שנתלה בבשר ודם ניצול, במי שאמר והיה העולם לא כל שכן, הה"ד: **כל אשר יקרא**

בשם ה' ימלט.

א"ר אלכסנדר:

עובדא הוה בחד ארכין דשמיה אלכסנדר דהוה קאים ודאין לסטים.

אמר ליה: **מה שמך?**

א"ל: אלכסנדר.

א"ל: פנה אלכסנדר דלא לימרו אלכסנדר לקה.

ומה מי ששמו בשם בשר ודם כן, ישראל ששם בשם אלוהיהם לא כל שכן!

פרק ד

המשך סימן תקלז

וקבצתי את כל הגוים -

ר' מאיר אומר:

אנטונינוס פעמים שהוא דן על הבימה ומחשיך והיו בניו מחשיכין אצלו, מאחר שנפטר מן

הבימה, נטל את הפנס ומאיר לפני בניו והיו גולי מלכות קרבים אצלו ואומרים לו: אנו נוטלים

את הפנס ונאיר לפני בניך.

א"ל: לאו, אלא אני אטול את הפנס ואאיר לפני בני, כדי להודיע לכם חבתם שתהיו נוהגים

בהם כבוד, כך **וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן** - להודיע חבתן של ישראל לפני עובדי

אלילים, שיהיו נוהגים עמהם בכבוד, ולא די שלא נוהגים עמם כבוד, אלא ממיתים אותם

מיתות חמורות מיתות משונות זו מזו.

לענין כן הוא אומר: **וקבצתי את כל הגוים.**

יכול על עבודת אלילים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים?

תלמוד לומר: **על עמי ונחלתי ישראל.**

ואומר: **מצרים לשממה תהיה.**

באותה שעה, **ויהודה לעולם תשב** (ברמז ת"ק בתורה).

ומכרתי את בניכם -

(כתוב ברמז מ"ג):

סימן תקלח

שמש וירח קדרו =

אמר רבא:

בשעה שגלגלי חמה ולבנה נכנסים ליטול רשות מהקב"ה, עיניהם כהות ומבקשים לצאת ולהאיר לעולם ואין רואים כלום.

מה הקב"ה עושה?

מורה חצים בהם ומהלכים לאורם, הה"ד: **לאור חציך יהלכו.**

ר' יהושע בש"ר סימאי דקיסרין בשם רבי יצחק בר זירא:

לעולם אין גלגל חמה שוקע, עד שנעשה כמין חררה של דם.

מה טעם?

ישיש כגבור לרוץ אורח - ואין אורח אלא של נשים, שנאמר: **חדל להיות לשרה אורח כנשים.**

ר' לוי אמר:

בכל יום ויום הקב"ה יושב בדין על גלגל חמה ולבנה, לפי שאין מבקשין לצאת מפני שמשותחים להם, הה"ד: **בבקר בבקר משפטו יתן לאור לא נעדר לא ידע עול בשת -** לא בהתין אליו דסגדין להון, (ד) חמין להון לקיין ולא בהתין להון.

דרש רבא, ואמרי לה רב יצחק:

שמש וירח בזבול מאי בעו והא ברקיע קביעי?

מלמד, שעלו מרקיע לזבול ואמרו: רבשי"ע, אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירים ואם לאו אין אנו מאירים.

באותה שעה ירה בהם חצים וחניתות, אמר להם: בכל יום אתם מאירים ומשתחויים לכם, בכבודי לא מחיתם, בכבוד בשר ודם מחיתם!

ובכל יום ויום מורים בהם חצים, שנאמר: **לאור חציך יהלכו.**

והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס -

כתיב: **ותשקין את אביהן יין.**

מנין היה להם יין במערה?

אלא שזמן להם הקב"ה יין, כענין שנאמר: **והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס,** אם כך זמן הקב"ה למכעיסיו, קל וחומר לעושי רצונו.

א"ר שמעון בן חלפתא:

לפי שבעולם הזה גשמים סימן טרחות הם לעולם, יוצאי דרכים וטחי גגות מצרים בו, וכן דורכי גתות, אבל לעתיד לבא הקב"ה עושה אותם סימן ברכה, שנאמר: **והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וגו':**

ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים -

יש מעין מגדל גיבורים,

יש מעין מגדל חלשים,

יש מגדל נאים,

יש מגדל כעורים,

יש מגדל צנועים,

יש מגדל שטופי זמה,

ומעין שטים של זנות היה, ומשקה ארץ סדום, שנאמר: איה האנשים אשר באו אליך הלילה וגו', לפיכך נתקלקלו באותו מעין.

וכן הוא אומר: **וישב ישראל בשטים וגו'.**

ועתיד הקב"ה ליבשו, שנאמר: **ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים.**

מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי -

(ברמז קנ"ה).

ונקיתי דמם לא נקיתי -

(בישעיה ברמז תק"ג):

עמוס

פרק א

סימן תקלח

כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל -

אמר רבי יוסי:

עבר אדם עבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית מוחלין לו, רביעית אין מוחלין, שנאמר: **ועל**

ארבעה לא אשיבנו.

ואומר: **הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר.**

מאי ואומר?

וכי תימא: הני מילי בצבור אבל ביחיד לא?

תא שמע: **הן כל אלה יפעל אל וגו'.** ההוא דקאמר ואזיל אתרתי תלת גברא לא מקטיל.

א"ר שמואל לר' יהודה:

קרא כתיב: על שלשה פשעי ישראל וגו'.

סימן תקלט

כה אמר ה' על שלשה פשעי צור וגו' -

הדא הוא דכתיב: **פן ינכרו צרימו -** בשעת צרתן של ישראל עובדי אלילים מנכרין אותם ועושים כאלו אינם מכירים אותם.

וכן מצינו כשבקשו ישראל לברוח כלפי צפון, היו מסגירים אותם, שנאמר: **על שלשה פשעי צור.**

בקשו לברוח כלפי דרום, היו מסגירים אותם, שנאמר: **על שלשה פשעי עזה.**

כלפי מזרח היו מסגירים אותם, שנאמר: **על שלשה פשעי דמשק.**

כלפי מערב היו מסגירים אותם, שנאמר: **משא בערב.**

ובשעת טובתן של ישראל, עובדי אלילים מכחישים להם ועושים עצמם כאלו הם אחים.

וכן עשו אמר ליעקב: **אחי יהי לך אשר לך.**

וכן חירם אומר לשלמה: **מה הערים האלה אשר נתת לי אחי.**

הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם -

לפי שנאמר: **ויעקב איש תם יושב אהלים.**

א"ל הקב"ה: אתה התחלת באהלים, חייד, שנשוב אל ירושלים באהלים בזכותך.

א"ר שמואל בר נחמני:

שבות אהלי אברהם ויצחק אין כתיב כאן, אלא **אהלי יעקב,**

וכן הוא אומר: **מה טובו אהליך יעקב.**

פרק ב

המשך סימן תקלט

ואנכי השמדתי את האמרי -

אמרו רבתינו:

קשה היה סיחון כמגדל וקשה מכל הבריות (ולתוך) [ארוך] מכל המגדל ורגליו מגיעות לארץ, ואין כל בריה יכולה לעמוד מפניו.

מה עשה הקב"ה?

כפת שר שלו, שנאמר: **ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת** - והפילו ממקומו ומסרו לפני ישראל.

אמרו רבתינו:

קשה סיחון ועוג מפרעה וחיילותיו, וכשם שענו שירה על מפלת פרעה, כך ראויים לומר שירה על מפלתן, אלא שבא דוד ואמר עליהם שירה, שנאמר: **למכה מלכים גדולים**.

פרק ג

סימן תקמ

רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגו' -

משתבח להו' ר' אבהו למינאי ברב ספרא דאדם גדול הוא, שבקו ליה מיכסא דתליסר שנין.

יומא חד אשכחה, אמרו: **רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגו'.**

מאן דאית ליה סוסיא ברחמיה מסיק ליה?

אישתיק ולא אמר להו ולא מידי, רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה.

אתא ר' אבהו אשכחינהו, אמר להו: **אמאי קמצעריתו ליה?**

אמר ליה: **ולאו אמרת לן דאדם גדול הוא?**

אמר: אימור דאמרית לכון בתנויי, **בקראי מי אמרית?**

א"ל: **ומה שנא אתון דיבעתון?**

א"ל: אנן דשכיחי גבייכו רמינן אנשפין ומעיינין בקראי, אינהו לא מעייני בהו.

אמרו ליה: אימר את!

אמר להם: **אמשול לך משל, למה הדבר דומה?**

לאחד שהיה נושה בשני בני אדם, אחד אוהבו ואחד שונאו, אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בבת אחת.

אם יתקע שופר -

משל למדינה שהיתה משובשת בגייסות והיה שם זקן אחד והיה מזהיר לכל בני המדינה, כל מי שהיה שומע קולו היה ניצול ומי שלא שמע לו היו הגייסות הורגין אותו.

כך כתיב: **בן אדם צופה נתתיך באמרי לרשע מות תמות וגו'.**

כך: **אם יתקע שופר בעיר - בראש השנה.**

ועם לא יחרדו -

אלו ישראל.

אם יהיה רעה בעיר וה' לא עשה -

אין הקב"ה חפץ במיתתו, שנאמר: **כי לא אחפוץ במות המת.**

(א) כי לא יעשה ה' אלהים דבר וגו' -

זה יוסף, **ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עושה וגו'.**

דבר אחר:

זה דניאל, **אדין לדניאל בחזונו די ליליא רזא גלי.**

דבר אחר:

זה אלישע, **והראני ה' כי מות וגו'.**

דבר אחר:

אלו החכמים.

דתנינן:

בארבעה פרקים הדבר מתרבה.

דבר אחר:

זה אליהו, **ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך.**

דבר אחר:

זה אחיה השלוני, **הנה אשת ירבעם.**

דבר אחר:

זה שמואל, **וה' שגלה את אזן שמואל כעת מחר אשלח אליך איש.**

סימן תקמא

בתחלה היה סוד ה' ליראיו, שנאמר: **סוד ה' ליראיו.**

ואח"כ לישירים, שנאמר: **ואת ישירים סודו.**

ואח"כ לנביאים, (א) **כי לא יעשה ה' אלהים דבר וגו'.**

אמר הקב"ה: אברהם זה נביא הוא, שנאמר: **השב אשת האיש כי נביא הוא ואיני מגלה לו?!**

וה' אמר המכסה אני מאברהם?!

אריה שאג מי לא יירא -

הרואה ארי בחלום ישכים ויאמר: **אריה שאג,** קודים שיקדמנו פסוק אחר: **עלה אריה מסבכו**

(ברמז שפ"ב וברמז רנ"ט).

אמר ליה קיסר לר' יהושע:

אלהכון כאריה מתיל, דכתיב: **אריה שאג מי לא יירא.**

מאי רבותיה פרשא קטיל אריה?

א"ל: לאו להא אריה מתיל, אלא כאריה דבי עילאי.

א"ל: בעינא דמחמת לי.

א"ל: לא מצית חזית ליה.

א"ל: איברא, בעא רחמי ועקר ליה מדוכתיה. כי הוה רחיק ארבע מאה פרסי נהים אפילו כל מעוברתא ושורא דרומאי נפל, כי הוה מרחק תלת מאה פרסי נהים נתור כבי ושני דגברי, ואף הוא נפל מכורסיה לארעא.

אמר ליה: בעי עליה רחמי ואהדריה לדוכתיה.

אמר ליה: בעינא דחזינא לאלהכון.

אמר ליה: לא מצית.

אמר ליה: איברא.

אזל אוקמיה להדי יומא בתקופת תמוז.

אמר ליה: דלי עיניך והסתכל ביה.

א"ל: לא מצינא.

א"ל: ומה יומא חד ממשמשי דקודשא בריך הוא, אמרת לא מצית, קודשא בריך הוא על אחת כמה וכמה.

א"ל: בעינא דאצבית ליה נהמא לאלהכון.

א"ל: לא מצית דנפישי גונדא.

א"ל: איברא.

א"ל: פוק צבי אגודא דרביתא דרויח עלמא.

אזל טרח ששה ירחי דקייטא אתא זיקא כנשיה לימא, הדר טרח ששה ירחי דסתוא אתא מטרא טבעיה לימא.

א"ל: **מאי האי?**

א"ל: הני בנושאי וזלוחיא דאתו לקמיה.

א"ל: אי הכי לא מצינא.

כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי -

(ברמז רל"ו):

פרק ד

סימן תקמב

שמעו הדבר הזה פרות הבשן -

בעון גזל גובאי עילה והרעב הוה ובני אדם אוכלים בשר בניהם ובנותיהם, שנאמר: **שמעו את הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון וגו'.**

אמר רבא:

כגון הני נשי דבני מחוזא, דאכלין ולא עבדין.

כתיב: **הכיתי אתכם בשדפון ובירקון וגו'.**

וכתיב: **יתר הגזם אכל הארבה.**

וכתיב: **ויגזור על ימין ורעב וגו' איש בשר זרועו יאכלו - אל תקרי זרועו אלא זרעו.**

והביאו לבקר זבחיכם -

תמן תנינן:

לפני אידיהן של ע"א שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם.

ר' ישמעאל אומר:

שלשה לפניהם ושלשה לאחריהם אסור.

וחכמים אומרים:

לפניהם אסור לאחריהם מותר.

ר' חמא בר עוקבא שמע כולהון מהכא:

והביאו לבקר זבחיכם לשלשת ימים מעשותיכם. (ב)

אמר רב יוסי:

אם כני אפילו בגולה אסור.

תני נחום המדי אומר:

יום אחר בגולה אסור כדון, תמן בדקו ומנאו שעשו צרכיהם יום אחד ואסרו להם יום אחד, ברם הכא בדקו ומצאו: **והביאו לבקר זבחיכם וגו' -** שעושים צרכיהם שלשה ימים ואסרו להם שלשה ימים.

ומה מקיים רבי יוסי הדין קרא והביאו לבקר זבחיכם?

במלכות ירבעם הכתוב מדבר, כיון שמלך על ישראל התחיל מפתה את ישראל ואומר להם לעבוד אלילים.

עבודת אלילים ותרנית היא, שנאמר: **נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקיענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל.**

אמר רבה בר בר חנה:

חזרנו על כל המקרא ולא מצינו (מקום) [איש] ששמו טבאל, אלא **מהו טבאל?**

שעושה טובה עם עבדיו.

התורה אומרת: ובחור אותו מכל שבטי ישראל וגו'.
וע"א אומרת: ויעש כהנים מקצות העם,

א"ר אילא:

מן הקוצים מן הפסולין שבעם.

התורה אמרה: ולא ילין חלב חגי עד בקר.
וע"א אומרת: והביאו לבקר זבחיכם.

התורה אמרה: ביום זבחכם יאכל וממחרת.
וע"א אומרת: לשלשת ימים מעשרותיכם.

התורה אמרה: לא תשחט על חמץ דם זבחי.
וע"א אומרת: וקטר מחמץ תודה.

התורה אמרה: לא תאחר לשלמו.
וע"א אומרת: וקראו נדבות השמיעו.

א"ר יודן אבוי דרבי מתתיה:

לא בא הכתוב אלא להזכיר גנותן של ישראל: **יום מלכנו החלו שרים חמת מיינ - יום שמלך**
ירבעם בן נבט אתו כל ישראל לגביה בפני רמשא, אמרו ליה: קום עביד לך ע"א!
אמר להון: השתא מפני רמשא הוא, אלא אי אתון בעון אזלון ואייתון גבי בצפרא, הה"ד: **כי**
קרבו כתנור וגו' כל הלילה ישן אופיהם וגו' - כל הלילה לא ישנו אופיא שלהם הוא בוער כאש
להבה, בצפרא אתון לגביה.
אמר להון: כדין אנא ידע דאתון בעיין, אלא אנא דחיל מסנהדרין דלא יקטלונני.
אמרו ליה: אנן קלין להון, הה"ד: **כלם יחמו כתנור וגו'.**

ר' לוי אמר:

הרגום, הה"ד: (ג) **כי ימצא חלל.**

רבי אמר:

הורידם מגדולתם: **יום מלכנו החלו שרים - יום שנעשו בו שרים חולין.**
ומי גרם להם?
חמת מיינ - שהיו להוטים אחר היין.

משך ידו את לוצצים -

כד הוה חזי בר נש כשר הוה מותיב גביה תרי ליצנין.
אי זה דור חביב מכל הדורות?

אומר להם : דור המדבר.

ואינון אמרין : **לאו ער"א הם?** (ד)

והוא אומר להם : אעפ"כ, דאי לא הוון חביבין לא איתענשון.

ואינון אמרין : חזו דמלכא בעי למעבד כן.

ולא עוד, אלא דאינון עבדון חד ומלכא בעי למעבד תרי אחד בבית אל ואחד בדן, גסות הרוח

שהיה בירבעם (החליותו) [טרדתו].

א"ר יוסי ב"ר יהודה :

במוצאי שביעית מלך ירבעם על ישראל, שנאמר : **מקץ שבע שנים וגו' בבוא כל ישראל לראות**

וגו'.

אמר : אנא בעי מיקום (ד) מיקרא קדמוי.

ואינון אמרין לי : מלכא דאתרא קדים, ואי מקרי תניין גנאי הוה לי, ואי לא נקדים בזיון הוה

לי, אי גרפינון סלקין לירושלים, ואינון שבקין לי ואזלו גבי רחבעם בן שלמה, הה"ד : **אם**

יעלה העם הזה וגו'.

מה עשה?

עשה שני עגלי זהב וכתב על לבם : (ה) **והרגוד.**

אמר : כל מלך דיקום הכא יהא מסתכל בהון.

א"ר הושעיא :

חונר חברים מחוכם - כל מי שהיה לחברו היה חברו.

א"ר הונא :

ושחטה שטים העמיקו - שהעמיק ברשע.

אמר : כל מאן דמפריס אנא קטיל ליה,

א"ר בא בר כהנא :

אף שבתות וי"ט מצינו שבדה מלבו, הה"ד : **ויעש ירבעם חג בחדש (השביעי) [השמיני וכו']**

אשר בדא מלבו.

מלבד - כתיב כמה דאת אמר : **מלבד שבתות ה'.**

וגם אני נתתי לכם נקיון שנים -

א"ר חנה בר שלמיה משמיה דרב :

כיון שנתמעטו שניו של אדם נתמעטו מזונותיו, שנאמר : **וגם אני נתתי לכם נקיון שנים וגו'.**

והמטירתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר -

אמר רב :

שתיהן לקללה.

והא א"ר חסדא :

גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהם משום ועצר?

לא קשיא, הא דאתא טובא, הא דאתא כדמיבעי ליה.

א"ר אשי:

דיקא נמי, דכתיב: **תמטר** - תהא מקום מטר.

הכון לקראת אלהיך ישראל -

שנו רבותינו:

הנצרך לנקביו אל יתפלל, משום שנאמר: **הכון לקראת אליהך ישראל** - ואם התפלל - תפלתו תועבה.

א"ר זביד ואי תיימא רב יהודה:

לא שנו אלא מי שאינו יכול להשהות את עצמו, אבל יכול להשהות את עצמו מותר.

עד כמה?

אמר רב ששת:

עד פרסה.

רבא בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי, משום שנאמר: הכון לקראת אלהיך ישראל.

א"ר כהנא:

חזינא לרב אשי כי איכא צערא בעלמא שדי ליה לגלימיה ופכר ידיה ומצלי, אמר: כעבדא קמא מריה, כי איכא שלמא בעלמא לביש ומתעטף ומצלי, אמר: **הכון לקראת אלהיך ישראל.**

כי הנה יוצא הרים ובורא רוח -

אמר ליה ההוא מינאה לרבי:

מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים!?

אמר ליה: שטיא, שפיל ל סיפיה דקרא: **ה' אלהי צבאות שמו.**

רבי אילא הוה סליק ואזיל בדרגא, שמעיה לההוא ינוקא דקרי: כי הנה יוצא הרים ובורא רוח וגו'.

אמר: עבד שרבו מגיד לו מה שיחו תקנה יש לו.

מאי שיחו?

אמר רב:

אפילו שיחה קטנה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת מיתתו, ודלא צריך לרצויי אשתו.

סימן תקמג

תניא:

אמר להם רבי יוסי:

אוי להם לבריות שרואים ואינם יודעים מה הם רואים, עומדים ואינם יודעים על מה הם עומדים.

הארץ על מה היא עומדת?

על העמודים, שנאמר: **המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון**.
עמודים על מים, שנאמר: **לרוקע הארץ על המים** - כאניה שהיא צפה על פני המים.
המים על ההרים שנאמר: **על ההרים יעמדו מים**.
ההרים על הרוח, שנאמר: **כי הנה יוצר הרים ובורא רוח**.
הרוח בסערה, שנאמר: **רוח סערה עושה דברו**.
וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה, שנאמר: **ומתחת זרועות עולם**.

וחכמים אומרים:

על י"ב עמודים עומדים, שנאמר: **ויצב גבולות עמים למספר בני ישראל**.

ויש אומרים:

על שבעה עמודים, שנאמר: **חצבה עמודיה שבעה**.

ר' אלעזר בן שמוע אומר:

על עמוד אחד וצדיק שמו, שנאמר: **וצדיק יסוד עולם**.

פרק ה

המשך סימן תקמג

שמעו דבר ה' אשר אני עושה וגו' -
(ברמז קפ"ג).

נפלה לא תוסיף (לנפול) [קום] וגו' -
(בסוף תהלים). **הקורא למי הים וישפכם**.

בנוהג שבעולם העושה סייג לגנתו, הסייג גבוה מן הגנה, אבל כאן החול הוא נמוך ואוקינוס הוא גבוה.

דרש רבי אבהו:

אוקינוס גבוה מכל העולם.

אמר ליה רבי מנחם:

והלא מקרא מלא הוא: **הקורא למי הים וישפכם** - כזה שהוא שופך מלמעלן למטן.

שתי פעמים כתיב: **הקורא למי הים וישפכם** - כנגד שני פעמים שהציף הים את העולם:

בדור אנוש

ובדור הפלגה,

ועד היכן עלה בראשונה והיכן בשניה?

ר' יודן ור' אבהו ור' אליעזר בש"ר חנינא:

בראשונה עלה עד עכו ועד יפו, הה"ד: **עד פה תבא ולא תוסיף ופא אשית וגו' ביפו אשית גאון גליך.**

דבר אחר:

למה שני פעמים?

עד שלא היה נח היו המים עולים ומציפין אותם בתוך קבריהם, שני פעמים, אחד בשחרית ואחד בערבית, הה"ד: **כמו חללים שוכבי קבר - שוכבים שלהם חללים היו, כיון שעמד נח נחו.** נאמר כאן: **ניחא.**

ונאמר להלן: **יבא שלום ינוחו על משכבותם.**

מה להלן נייחא בקבר, אף כאן נייחא בקבר.

סימן תקמד

אמר ר' יוסי בן זמרא:

מתחלת ברייתו של עולם, אמר הקב"ה: **יקוו המים ותראה היבשה.**

מפני מה כתיב: הקורא למי הים וישפכם?

בשביל האלהים עשה שייראו מלפניו,

משל למה הדבר דומה?

למדינה שמרדה במלך, **מה עשה?**

הביא לגיון אחד קשה והקיפה כדי שיראו בני המדינה ויתיראו מפניו.

המבליג שור על עז -

שנו רבותינו:

ה' אימות הן:

אימת חלש על גבור,

אימת מפגיע על ארי,

אימת יתוש על הפיל,

אימת שממית על על עקרב,

אימת סנונית על נשר,

אימת כלבית על לוייתן.

א"ר יהודה:

מאי קראה?

המבליג שור על עז.

שנאו בשער מוכיח וגו' -

זה נח, דהוה אמר להון: רקים, אתם מניחים מי שקולו שובר ארזים ומשתחווים לעץ יבש! ולפי

שהיו שטופים (בזמה) [בגזל] נמוחו מן העולם, שנאמר: **ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני.**

שנאו רע ואהבו טוב וגו' אולי יחנן וגו' -

רב אשי כי הוה מטי להאי קרא בכי: כולי האי ואולי.

אמר רב יצחק:

לפי שהדברים אמורים ברחל: **אעבדך שבע שנים ברחל בתך**, לפיכך נקראו ישראל על שמה, **רחל מבכה על בניה**, ולא סוף דבר לשמה, אלא לשם בנה, שנאמר: **אולי יחנן ה' אלהי צבאות שארית יוסף**, ולא לשם בנה, אלא אפילו לשם בן בנה, שנאמר: **הבן יקיר לי אפרים.**

הוי המתאווים את יום ה' וגו' -

משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפים לאורה.

אמר התרנגול לעטלף: האורה שלי הוא, אתה למה לך אורה?!

כאשר ינוס איש מפני הארי -

זה לבן שרדף אחר יעקב כארי לטרופ נפשו.

ופגעו הדוב -

זה עשו עמד על הדרך כדוב שכול להמית אם על בנים.

ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש -

כשבא יעקב אל ארץ כנען לביתו, בא עליו שכם בן חמור, שנאמר: **וישכב אותה ויענה.**

סימן תקמה

דבר אחר:

מפני הארי -

זה בבל.

ופגעו הדוב =

זה מדי.

ובא הבית -

זה יון, שהיה הבית קיים בימיהם.

ונשכו הנחש -

זה אדום שקולו כנחש ילך.

וכן הוא אומר : **פתחי לי אחותי** בבבל.

רעייתי במדי,

יונתי ביון,

תמתי באדום.

ולמה קורא יונתי ביון?

שהיו מקריבים בימיה תורים ובני יונה ע"ג המזבח.

תמתי באדום, שהיו ישראל מותאמין עמו ומשלימין נפשותיהם על קדושת ה', לפי שכמה

גזרות נגזר עליהם בימיהם.

וכן הוא אומר : **אפפוני חבלי מות** (ברמז קנ"ח).

כאשר ינוס איש מפני הארי -

זה בבל קדמיתא כאריה.

ופגעו הדוב -

זה מדי, תנינא דמיה לדוב.

ובא הבית -

שבאו לבנות בית המקדש בימיהם ועמד עליהם המן הרשע, הוא [ובנו] שמשי ספרא, ומשם (ז)

ירד פרזבוטי (וירד) מרדכי שיבנה בית המקדש.

אמרו ישראל: מרדכי מן שבט בנימין, וכתוב בו : **ובין כתפיו שכן**, לפיכך (אמרו ישראל) ירד

פרוזבוטי כנגדן, מרדכי לבנות בית המקדש, והמן ירד כדי לבטל, שכך כתיב : **ובמלכות**

אחשורוש בתחלת מלכותו כתוב שטנה. לפיכך צווחו הכל : **ויהי בימי אחשורוש** (ברמז ש"י) :

פרק ו

המשך סימן תקמה

הוי השאננים בציון -

זה שבט יהודה ובנימין.

והבוטחים בהר שומרון -

אלו עשרת שבטים.

נקובי ראשית הגוים -

הבאים משני שמות : משם ועבר, עו"א משהם אוכלים ושותים, מתעסקים בדברי תפלות :

מי חכם כבלעם?

מי גבור כגלית?

מי עשיר כהמן?

ואח"כ באים ישראל ואומרים להם :
אחיתופל לא היה חכם!
שמשון לא היה גבור!
קרח לא היה עשיר!

עברו כלנה -

זה קטספון.

ולכו משם חמת רבה -

זה אנטוכיא.

ורדו גת פלשתים -

אלו תלוליא דפלסטני.

המנדים ליום רע =

ליומא של גלות.

ותגישון שבת חמס -

זה עשו, הגשתם עצמכם לישב אצל חמס.

השוכבים על מטות שן -

על ערסין דפיל,

וסרוחים על ערשותם -

שהיו מסריחין בעבירות על מטותיהן.

ואוכלים כרים מצאן -

אמרו : כשהיה מבקש אחד מהם לאכול עגל, היו כל הבקרים מעבירין לפניו ועומד עליו ושוחטו.

הפורטים על פי הנבל כו' השותים במזרקי יין -

רב ור' יוחנן ורבנן,

רב אמר:

קלוריא.

ר' יוחנן אמר:

בכוסות קטנים.

ורבנן אמרי:

בכוסות (שאינן בהם זכוכית) [שיש להם זרבוביות].

מהיכן שותים יין?

ר' אבהו ב"ר חנינא:

מפתגותא, שהיה יינן מפתה את הגוף.

רבנן בשם ר' חנינא אמרין:

מפלגותא.

על יינן נתפתו וגלו עשרת שבטים.

וראשית שמנים ימשחו -

רב הונא בש"ר יחזקאל אמר:

זה שמן אנפיקינון, שמשיר את השער ומחליק את הבשר.

ר' ינאי אמר:

זה שמן אסטכטון.

כל השבח הזה - **ולא נחלו על שבר יוסף וגו' לכן - עתה יגלו בראש גולים.**

וסר מרוח סרוחים -

מהו מרוח סרוחים?

א"ר אייבו שלש עשרה (ח) דימסיאות היו להם, אחד לכל שבט ושבט ואחד לכלם, וכלם חרבו ולא נשתייר להם (ט) אלא זה בלבד, לידע כמה תעוב נעשה בהם.

ואוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק -

א"ר יצחק:

כל הנהנה מסעודת הרשות לסוף גולה, שנאמר: **אוכלים כרים מצאן.**

וכתיב: **עתה יגלו בראש גולים.**

שנו רבותינו:

כל המרבה סעודתו בכל מקום, לסוף מחריב ביתו, ומאלמן את אשתו, ומייתם את בניו, ולמודו משתכח, ומחלוקות רבות באות עליו, ודבריו אינם נשמעין, ומחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו, וגורם שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות.

אמר אביי:

וקרו ליה בר מיחס תנורי.

רבא אמר:

בר מרקד בי כובי.

רב פפא אמר:

בר מלחך פינכי.

רב שמעיה אמר:

בר מך רבע.

וראשית שמנים ימשחו -

א"ר יהודה אמר רב:

זה פלייטון.

השותים במזרקי יין -

רבי אמר ורבי אסי,

חד אמר:

זה קנישקנין.

חד אמר:

שמזרקין כוסותיהם זה לזה.

השוכבים על מטות שן וסרוחים -

א"ר יוסי בר חנינא:

מלמד שמשתינים בפני מטותיהם ערומים.

מגדף בה **רבי אבהו:**

אי הכי היינו, דכתיב: **לכן עתה יגלו בראש גולים -** משום שמשתינים בפני מטותיהם ערומים

יגלו בראש גולים?!

אלא א"ר אבהו:

אלו בני אדם שאוכלים ושותים זה עם זה ומדביקין מטותיהן זה לזה ומחליפים נשותיהן זה

לזה, ומסריחין מטותיהן בשכבת זרע שאינה שלהם.

וסר מרזח סרוחים -

א"ר אבהו:

מנין לאבל שמסב בראש?

שנאמר: **אבחר דרכם ואשב ראש וגו' כו' ינחם.**

ינחם אחרים משמע?

א"ר נחמן:

ינחם כתיב,

ר' יצחק אמר מהכא:

וסר מרוזח סרוחים-

מר וזח, נעשה שר לסרוחים.

פרק ז

המשך סימן תקמה

חדל נא מי יקום יעקב -

(כתבו ברמז שי"ג):

כה הראני והנה אדני נצב על חומת אנך -

על שורא דאוניתא.

ובידו אנך -

כבעל חוב שעומד ושטרו בידו.

ודכוותה: **ויקם מלך חדש -** כבעל חוב שעומד ושטרו בידו,

ודכוותה: **צלמא דכן רב =** כבעל חוב ושטרו בידו.

מה אתה רואה עמוס, ואמר אנך -

זו סנהדרי גדולה, שהם כמנין אנ"ך.

ויאמר אדני הנני שם אנך -

א"ר סימון:

אמר הקב"ה: אני מיסרו בעוה"ז, אבל בעוה"ב **לא אוסיף עוד עבור לו.**

ויאמר הך הכפתור -

זה יאשיה מלך יהודה.

וירעשו הסיפים -

אלו סנקליטים שלו.

ובצעם בראש כלם -

רבי שמעון בר רבי אבא בש"ר יוחנן:

בצעם בראש כלם יפוק.

ר' יודן בשם ר' יוחנן:

לקופה מלאה עונות, **מי מקטרג בראש כלם?**

גזל.

סימן תקמו

אמר רבי יעקב בר אדא בשם רבי יוחנן:

כ"ד חטאות סדר יחזקאל ומכלם לא חתם אלא בגזל: **והנה הכיתי כפי אל בצעך.**

ר' פנחס בשם ר' יוחנן:

לבני אדם שהיו עובדי ע"א ומגלי עריות ושופכי דמים, הגזל חמור מכולם.

ובידו אנך -

אמר ר' אבהו:

שלשה אין הפרגוד ננעל בפניהם:

אונאה,

גזל,

ועבודת אלילים.

אונאה, דכתיב: **ובידו אנך.**

גזל, דכתיב: **חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד.**

ועבודת אלילים, דכתיב: **העם המכעיסים אותי על פני תמיד.**

כל השערים ננעלו חוץ משער אונאה, שנאמר: **ובידו אנך.**

רבי אליעזר אומר:

הכל ע"י שליח, חוץ מאונאה, שנאמר: **ובידו אנך.**

ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי וגו' -

(בשמואל ברמז קי"ג):

סימן תקמז

וישראל גלה יגלה -

כתיב: **בעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם -** והיא אז (ז) שנת (שלש) [ארבע] לאחז,

אפשר לומר כן?!

אלא מלמד, שהיה גזרה גזורה כן בימי עמוס, (יא) **שנתים לפני הרעש.**

ואומר: **וישראל גלה יגלה מעל אדמתו.**

כיוצא בו: **שבועים שבעים נחתך על עמך.**

רבי יוסי אומר:

שבועים שבעים - משחרב בית ראשון עד שחרב בית שני שבעים לחרבנו וארבע מאות ועשרים

לבנינו.

ומה תלמוד לומר שבועים שבועים?

שהיתה גזרה גזורה קודם שבועים שנה.

כיוצא בו: (יב) **והיו ימיו מאה ועשרים שנה.**

ואומר: **בשנת שש מאות שנה לחיי נח.**

אפשר לומר כן?!

אלא שהיתה גזרה גזורה כן, קודם עשרים שנה.

פרק ח

המשך סימן תקמז

נשבע אדני ה' בגאון יעקב וגו' -

שנו רבותינו:

אוצרי פירות ומלוי בריבית ומקטיני איפה ומפקיעי שערים עליהם הכתוב אומר: **נשבע אדני**

ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם.

והבאתי השמש בצהרים -

אמר רבי יוחנן:

זה יומו של יאשיהו.

והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה וגו' ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר -

מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל כן.

ומה חג שבעה אף אבל שבעה.

אשכחן רגל וכו' עצרת דחד יומא, לשמועה רחוקה.

והשלחתי רעב בארץ -

שנו רבותינו:

כשנכנסו לכרם ביבנה אמרו: עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר: **הנה ימים באים נאם**

אדני ה' והשלחתי רעב בארץ וגו'.

וכתיב: **ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו.**

דבר ה' - זה הלכה.

דבר ה' - זה הקץ.

דבר ה' - זה נבואה.

מאי ישוטטו?

אמרו: עתידה אשה שתיטול ככר של תרומה ותחזור על בתי כנסיות ובתי מדרשות לידע אם

טמאה אם טהורה, ואין מבחינן לה. אם טמאה אם טהורה, בהדיא כתיב בה: **מכל האוכל**

אשר יאכל, אלא לידע אם ראשונה אם שניה, הא נמי מתניתא היא.

דתנן:

השרץ שנמצא בתנור הפת שבתוכו שניה, שהתנור תחלה.

משום שהתנור תחלה?

מספקא להו מאי דאמר: **רב אדא בר אהבה לרבא:**

ולחזייה לתנורא כמאן דמליא טומאה ותהוי פת ראשונה?

אמר ליה: לא סלקא דעתך.

דתניא:

יכול יהו כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס?

ר' שמעון בן יוחאי אומר:

ח"ו שתשתכח תורה מישראל, שנאמר: **כי לא תשכח מפי זרעו.**

אלא מה תלמוד לומר: ישוטטו לבקש את דבר ה'?

שלא תמצא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד.

לא רעב ללחם -

(כתוב ברמז קנ"ד):

פרק ט

סימן תקמח

ואגודתו על ארץ יסדה -

רבי חלפתא איש כפר חנניא אומר:

עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר: **אלהים נצב בעדת אל.**

ומנין אפילו חמשה?

שנאמר: **בקרב אלהים ישפט.**

ומנין אפילו שלשה?

שנאמר: **ואגודתו על ארץ יסדה.**

ומנין אפילו שנים?

שנאמר: **אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו.**

ומנין אפילו אחד?

שנאמר: **בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך.**

וכי מאחר דאפילו שלשה עשרה למה לי?

עשרה קדמה שכינה ואתיא, שלשה עד דיתבי.

וכי מאחר שאפילו שנים שלשה למה לי?

מהו דתימא שלשה דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה, קא משמע לן.

וכי מאחר דאפילו חד תרי למה לי?

תרי מיכתב מליהו בספר זכרון, חד לא מיכתב מליה.

אמר רב חיננא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא:

כל תענית שאין מתענין בה ממושעי ישראל אינו תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב בין סמני הקטרת.

אביי אמר:

ואגודתו על ארץ יסדה -

כשישראל שוין בעצה אחת מלמטה, שמו הגדול משתבח מלמעלה, שנאמר: **ויהי בישורון מלך**

אימתי?

בהתאסף ראשי עם וגו'.

וכן הוא אומר: **ואגודתו על ארץ יסדה -** ולא כשהם עשויות אגודות אגודות.

רבי שמעון בן יוחאי אומר:

משל לשתי ספינות קשורות בהוגנין ובעשתות ובנו עליהם פלטין והעמידום על גביהם, כל זמן שהספינות קשורות פלטין קיימים, פרשו הספינות אין פלטין קיימים.

כך כשישראל עושים רצונו של מקום - עליותיו בשמים, וכשאינן עושין רצונו של מקום -

ואגודתו על ארץ יסדה.

כיוצא בו: **זה אלי ואנוהו -** כשאני מודה לו הוא נאה.

כיוצא בו: **אתם עדי נאם ה' ואני אל -** כשאתם עדי אני אל.

כיוצא בו: **אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים,** אלמלא אני לא היית יושב בשמים.

סימן תקמט

דבר אחר:

ואגודתו על ארץ יסדה -

בנוהג שבעולם אדם נוטל אגודה של קנים אין יכול בבת אחת לשברם.

אחת אחת, אפילו תינוק יכול לשוברן.

וכן אתה מוצא, שאין ישראל נגאלין עד שיעשו אגודה אחת, שנאמר: **בימים ההמה ילכו בית**

יהודה על בית ישראל ויבאו יחדו מארץ צפון.

הלוא כבני כושים -

(ברמז קני"ו).

ביום ההוא אקים את סוכת דוד וגו' -

א"ל רב נחמן לרב יצחק:

מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי?

א"ל: מאן בר נפלי?

א"ל: משיח, משיח בר נפלי קרית ליה?

א"ל: אין, דכתיב: ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת.

אמר ליה: הכי א"ר יוחנן: דור שבן דוד בא ת"ח מתמעטין, והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות בעולם עד שראשונה פקודה שניה ממהרת לבא.

תנו רבנן:

שבוע שבן דוד בא:

שנה ראשונה - יתקיים מקרא זה: והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר.

שניה - חצי רעב משתלחין.

שלישית - רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף וחסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה.

ברביעית - שובע ואינו שובע.

חמישית - שובע גדול ותורה חוזרת על לומדיה.

בששית - קולות.

בשביעית - מלחמות.

במוצאי שביעית - בן דוד בא.

אמר רב יוסף:

הא כמה שבועי דהוה הכי ולא אתא?

אמר ליה אביי:

בששית קולות בשביעית מלחמות, מי הוה?

ועוד, כסדרן מי הוה?

רבי יהודה אומר:

דור שבן דוד בא בו בית הועד יהיה (לזונות) [לזונות], והגליל יחרב, והגבלן יאשם, ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, ופני הדור כפני כלב, והאמת נעדרת, הולכת ויושבת עדרים עדרים במדבר, שנאמר: **ותהי האמת נעדרת.**

רבי נהוראי אומר:

דור שבן דוד בא, נערים ילבינו הזקנים, וזקנים יעמדו בפני נערים, בת קמה באמה, כלה בחמותה, פני הדור כפני הכלב, ואין הבן מתבייש מאביו.

ר' נחמיה אומר:

דור שבן דוד בא, העזות תרבה והיוקר יעוות. והגפן (לא) תתן פריה, והיין ביוקר ונהפכה כל העולם לאפיקורסות.

מסייע ליה לרבי יצחק דא"ר יצחק:

אין בן דוד בא עד שתהפך כל העולם לאפיקורסות, שנאמר: **כלו הפך לבן טהור הוא.**

תנו רבנן:

כי אזלת יד -

אין בן דוד בא עד שירבו המסורות.

דבר אחר:

עד שיתמעטו החכמים.

דבר אחר:

עד שתכלה פרוטה מן הכיס.

דבר אחר:

עד שיתיאשו מן הגאולה, שנאמר: **ואפס עצור ועזוב -** כביכול אין עוזר וסומך לישראל.

כי הא דרבי זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי בה.

א"ל: במטותא מינייכו לא תרחקוה.

דתניא:

שלשה באין בהיסח הדעת ואלו הן:

משיח,

מציאה,

עקרב.

אמר רבי לוי:

אם ראית דור מחרף ומגדף צפה לרגלו של משיח.

מה טעם?

אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך.

וכתיב בתריה: **ברוך ה' לעולם אמן ואמן.**

ונגש חורש בקוצר -

חורש - זה יהודה, שנאמר: **ארכיב אפרים יחרוש יהודה.**

בקוצר - זה יוסף, שנאמר: **והנה אנחנו מאלמים אלומים.**

ודורך ענבים - זה יהודה, שנאמר: **כי דרכת לי יהודה.**

במושך הזרע - זה יוסף, שמשך זרעו של יעקב למצרים.

והטיפו ההרים עסיס -

אלו השבטים, אמרו : מלכים מדיינים זה עם זה, אנו מה איכפת לנו.

עבדיה

פרק א

סימן תקמט

חזון עבדיה -

א"ל הקב"ה לאלפיז: אתה הוכחת לאיוב בחזון: **בשעפים מחזיונות לילה** - אני אעמיד ממך בן נביא שיפרע מבית אביך בחזון, שנאמר: **חזון עבדיה**.

חזון עבדיה כה אמר ה' אלהים לאדום -

מ"ש עובדיה לאדום.

א"ר יצחק:

אמר הקב"ה: יבא עובדיה שדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם, ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם.

אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר:

עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי: מיניה וביה אבא ליזיל ביה גרגא, כי אתא רב דימי אמר: ירך, מתוכה מסרחת.

כה אמר ה' אלהים וגו' -

אוי למלכות רביעית שהקב"ה נוקם בעצמו ממנה.

במצרים, פרע על ידי מלאך **וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים**,

באשור, **ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור**.

במדי, על ידי מרדכי ואסתר.

ביון, על ידי מתתיהו ובניו.

אבל בהם אין פורע ממנה אלא אני בעצמי, שנאמר: **כה אמר ה' אלהים וגו'**.

כה אמר ה' אלהים וגו' -

אמתית היתה מלחמה זו?

בימי יהושפט מלך יהודה אין באדום נציב מלך.

משנפלו אדומיים בימי אמציהו, לא העמידו מלך במקומו עד היום הזה.

משנפלו הארמים בימי אלישע, לא העמידו מלך עד שנתעוררו בימי אחז ונפלו.

משנפלו פלשתים בימי חזקיהו, לא הזקיפו ראש עד היום.

משנפל אשור בימי חזקיהו, לא העמידו מלך על כל הארץ,

משנפל מצרים בימי נבוכדנאצר, לא העמידו מלך על כל הארץ.

משנפל מצרים בימי נבוכדנאצר, לא נתנשאו ראש עוד **מן הממלכות תהיה שפלה**.

הנה קטן נתתיך בגוים -

תני רב יוסף:

שאין מעמידין מלך בן מלך, בזוי אתה מאד, שאין להם לא כתב ולא לשון. ועל ידי שאלה מוקמי כגון: אסוירוס בן אנטונינוס. א"ל אנטונינוס לרבי: בעינא דימלך אסוירוס ברי תחתי, ותתעביד טבריא קלניא, חדא עבדי תרי לא עבדי. אייתי גברא ארכביה אחבריה ויהיב ליה יונה לעילאה. א"ל לתתאה: אימא ליה לעיילאה דניפרחה. אמר: שמע מינה הכי קאמר לי: את בעי מינייהו דאסוירוס בני ימלוך תחתי ואימא ליה לאסוירוס דליעבד טבריא קלניא וכו'.

זדון לבך השיאך -

(כתוב ברמז רכ"א):

אם תגביה כנשר -

לעתיד לבא כשהקב"ה דן את עשו הרשע, **מה עשו עושה?** מתעטף בטליתו ובא ויושב אצל יעקב, שנאמר: **ואם בין כוכבים שים קנך** - ואין כוכבים אלא יעקב, שנאמר: **דרך כוכב מיעקב**. וכתוב: **הבט נא השמימה וספור הכוכבים**. ויעקב אומר: אחי, לא תהא כיוצא בי, שנאמר: **אחי דברך מות אהי קטבך שאול** - גזרות שהיית גוזר עלי לעבוד אלילים, אלו הייתי עושה נתחייבתי מיתה בידי שמים ואם לא אעבוד, אתה הורג אותי, כיון שירד עשו לשאול, נשתייר יעקב לעצמו, שנאמר: **והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו יגועו והשלישית יותר בה** - ואין שלישיית אלא ישראל, שנאמר: **ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה**.

איך נחפשו עשו -

(ברמז קכ"א).

לחמד ישימו -

(ברמז פ"ד):

ביום עמדך מנגד וגו' להכרית את פליטיו -

בשעה שהקיף נ"נ את ירושלים, בא עשר הרשע ועמד לו רחוק מן הכשדים מיל, והיה הורג כל מי שנמלט מן הכשדים, שנאמר: **ביום עמדך מנגד**. **אימתי?**

ביום שבות זרים חילו - ולא היה החורבן זה שלך אלא של בבל, שנאמר: **שבות זרים חילו**.

גם אתה כאחד מהם -

בקש להמנות עם מחריבים ראשונים.

ואל תשמח לבני יהודה -

הרי שהיה שמח.

ואל תגדל פיך -

שהיה עומד ומגדף.

ואל תעמוד על הפרק -

שהיה עומד בפרשת דרכים.

אל תבא וגו' ביום אידם אין כתיב כאן, **אלא ביום אידו -** שברך יהיה כבשברו, זה שאמר הכתוב: **שמעו כי נאנחה אני ואין מנחם לי.**

בני קיני שמעו, אע"פ שלא באו (ד) יצא שכרם בהפסדם.

למה?

שלא באו להזדווג לי, אבל עשו הרשע לא די שלא בא לנחמני, אלא בא לסייע את אויבי. אתה מוצא כשבא נבוכדנאצר הרשע לירושלים להחריבה, בא עשו הרשע ועמד בפרשת דרכים ברחוק מיל, דכתיב: **ביום עמדך מנגד.** וכתיב: **ותשב לה מנגד הרחק.** מה להלן ברחוק מיל, אף כאן ברחוק מיל.

כתיב: **ומשה יקח את האהל וגו' הרחק.**

וכתיב: **אך רחוק יהיה ביניהם וביניו כאלפים אמה.**

אמר עשו הרשע: הריני עומד כאן, אם אראה שישראל נוצחים, אומר: לסייע אתכם באתי, ואם ינצחו אותם בבל, הופך אני והורג בישראל. ורוח הקדש צווחת: **ואל תעמוד על הפרק.**

והיה בית יעקב אש -

בעא מיניה רבי שמואל בר נחמני מרבי יונתן:

מאי דכתיב: **ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני - מאי שנא עד**

דאיתיליד יוסף?

ראה יעקב שאין זרעו של עשו נמסר אלא בזרעו של יוסף, שנאמר: **והיה בית יעקב אש ובית**

יוסף להבה ובית עשו לקש.

כתיב: **ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום.**

וכתיב: **וישב יעקב.**

א"ר הונא:

משל לאחד המהלך בדרך וראה כת של כלבים ונתירא מהם.

מה עשה?

הלך וישב ביניהם.

כך כיון שראה יעקב עשו ואלופיו נתירא מהם וישב לו ביניהם.

א"ר לוי:

משל לנפח שפתחו פתוח באמצע פלטיין ובנו פתחו פתוח כנגדו וראה נכנסות למדינה חבילות חבילות של קוצים.

אמר: חבל למדינה, **מי נכנס בתוכה?**

והיה שם פקח אחד, אמר: מאלו אתה מתירא?!

גץ אחד משלך גץ אחד משל בנך שורפין אותם, הה"ד: **והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש.**

ולא יהיה שריד לבית עשו -

(ברמז מ"ג וברמז שע"ג).

ועלו מושיעים בהר ציון -

כתיב: **עד אשר אבא אל אדוני שעירה.**

חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שהלך יעקב לשעיר, **אלא אימתי ילך אצלו?**

לעתיד, הה"ד: **ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה,** לפי שנאמר:

כי יד על כס יה - שאין הכס שלם ולא השם שלם עד שיכרית זרע של עשו, שנאמר: **האויב תמו**

חרבות לנצח וערים נתשת וגו' וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו.

יונה

פרק א

סימן תקמט

ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' -

וכי מלפני ה' הוא בורח והלא כבר נאמר: **אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אם אסק שמים וגו'.**

וכתיב: **עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ.**

וכתיב: **בכל מקום עיני ה' צופות.**

וכתיב: **אם יחתרו בשאול משם ידי תקחם.**

וכתיב: **אין חשך ואין צלמות להסתתר!?**

אלא אמר יונה: אלך לחו"ל שאין השכינה נגלית שם, שהגויים קרובי תשובה הם, שלא לחייב את ישראל.

משלו משל לעבד, שברח מרבו כהן לבית הקברות, אמר: אברח לי לבית הקברות, מקום שאין רבי יכול להלך אחרי,

א"ל רבו: יש לי (א) עבדים כמותך!

כך אמר יונה: אלך לי לחו"ל וגו'.

אמר הקב"ה: יש לי עבדים כמותך, שנאמר: **וה' הטיל רוח (סערה) [גדולה] אל הים.**

ויתן שכרה -

(בשמואל ברמז קי"ג):

סימן תקנ

רבי לוי ורבי יהודה בר נחמיה הוו נסבין תרתין סלעין מטול מצמתא קהלא, קומי **דרבי יוחנן**, על ר' לוי ודרש:

יונה בן אמתי מאשר היה, הה"ד: **אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון.**

וכתיב: **קום לך צרפתה אשר לצידון וגו' הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך.**

ותני רבי אליעזר:

יונה בן אמתי בן זבולון היה, דכתיב: **(ויפול) [ויעל] הגורל (החמישי) [השלישי] לבני זבולון.**

וכתיב: **משם גתה חפר.**

וכתיב: **יונה בן אמתי מגת החפר.**

בשבת חרינא א"ר לוי:

יפה למדני **רבי יוחנן**, אמו מאשר ואביו מזבולון, שנאמר: **זבולון לחוף ימים ישכון וירכתו על צידון -** ירך שיצא ממנה עד צידון היתה.

וכתיב: **וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש, הוי: והוא לחוף אניות.**

אמר רבי יונה:

יונה בן אמת מעולי רגלים הוה, ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוח הקדש.
ללמדך, שאין השכינה שורה אלא על לב שמת, שנאמר: והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

וה' הטיל רוח (סערה) [גדולה] וגו' סער גדול -

נמצאת אומר: שלש (בנים) [רוחות] הם (כתבו ברמז רי"ט).

א"ר נתן:

לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים, שנאמר: **שאוני והטילוני אל הים.**

וכן אתה מוצא באבות ובנביאים, שנתנו נפשם על ישראל:

במשה מהו אומר?

ועתה אם תשא חטאתם וגו' ואם ככה את עושה לי הרגני.

בדוד אומר: ויאמר דוד אל ה' הנה אנכי חטאתי ואלה הצאן מה עשו וגו'.

נמצא כל מקום האבות והנביאים נתנו נפשם על ישראל.

תניא ר' אליעזר אומר:

(ב) בחמישי נהפכו מי מצרים לדם,

בו ביום יצאו אבותינו ממצרים,

בו ביום עמדו מי הירדן לפני ארון ה',

בו ביום סתם חזקיהו כל המעיינות,

בחמישי ברח יונה מפני אלהים.

ולמה ברח?

שפעם ראשונה שלחו להשיב את ערי ישראל ועמדו דבריו, (ג) שנאמר: הוא השיב את ערי

ישראל.

פעם שנית שלחו על ירושלים להחריבה, כיון שעשו תשובה, עשה הקב"ה ברוב רחמיו ונחם על הרעה ולא החריבה, וקראו אותו נביא השקר.

פעם שלישית שלחו אל נינוה להחריבה, דן יונה בינו לבין עצמו ואמר: יודע אני שהגויים קרובי תשובה הם ויעשו תשובה, ומשלה רוגזי על ישראל, ולא די שישראל קורין אותי נביא השקר, אלא אף עובדי אלילים קורין אותי נביא השקר, אברח למקום שאין כבודו שם!

משל למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה ובקש אשה מניקה להניק את בנו.

מה עשה?

קרא למניקתו להניק את בנו, כדי שלא יאבד ברעב.

מה עשתה מניקתו של מלך?

הניחה את בנו וברחה.

כיון שראה המלך כך, שלח אגרת לתפשה ולחבשה בבית האסורין ולהורידה למקום שיש בו

נחשים ועקרבים.

לימים עמד המלך על פי הבאר והיתה בוכה וצועקת למלך, נתגלגלו רחמי המלך עליה והפקיד המלך להעלותה ולהחזירה.

כך יונה, כיון שברח מן הקב"ה הסגירו בים במעי הדג, עד שצעק לפני הקב"ה והוציאו, ירד ליפו ולא מצא אניה לירד שם והיתה אניה מיפו מהלך שני ימים.

מה עשה הקב"ה? הביא עליה רוח סערה והחזירה ליפו, וראה יונה ושמח שמחה גדולה. אמר: עכשו אני יודע שדרכי מיושרת לפני.

אמר להם: ארד עמכם.

אמרו לו: הרי אני הולכים לאיי הים תרשישה.

א"ל אעפ"כ, בשמחת לבו של יונה הקדים ונתן שכרה שנאמר: **ויתן שכרה וירד בה.**

פרשו לים עמד עליהם רוח סערה מימינם ומשמאלם וכל האניות עוברות ובאות בשלום ובשתיקה ואותה אניה בצרה גדולה וחשבה להישבר.

ר' חנינא אומר:

משבעים לשון היו באניה וכל אחד אלוהו בידו ומשתחוים ואומרים: נקרא איש אל אלוהו והאל אשר יענה ויציל הוא האלהים וקראו ולא הועילו מאומה, יונה בצרת נפשו נרדם ויעף לו, בא אליו רב החובל, אמר לו: אנו עומדים בין מות לחיים ואתה נרדם!?

מאיזה עם אתה?

אמר לו: עברי אנכי!

אמרו לו: שמענו שאלהיך גדול, קום קרא אל אלהיך, אולי יעשה לנו ככל נפלאותיו שעשה בים. אמר להם: בשבילי צרה זאת, **שאוני והטילוני אל הים.**

א"ר שמעון:

עדיין לא קבלו עליהם להשליכו לים, עד שהפילו גורלות ונפל הגורל על יונה.

מה עשו?

נטלו כלים שבאניה והשליכום לים להקל מעליהם ולא הועילו.

רצו לחזור ליבשה ולא יכלו, נטלו את יונה והעמידוהו על ירכתי הספינה, אמרו: ריבון העולמים, **אל תתן עלינו דם נקי**, שאין אנו יודעים מה מעשה של זה האיש.

הטילו אותו עד ארכבותיו והים עומד מזעפו, נשאו אותו אצלם והים הולך וסוער.

הטילו אותו עד טבורו והים עומד מזעפו, נשאו אותו אצלם והים עומד וסוער,

הטילו אותו על צוארו וכו' (כדלעיל), עד שהטילו כולו, שנאמר: **וישאו את יונה.**

ר' מאיר אומר:

ממונה היה הדג לבלוע את יונה מששת ימי בראשית, שנאמר: **וימן ה' דג גדול**, נכנס לתוך פיו כאדם שנכנס לביהכ"נ גדולה, והיו שתי עיניו כחלונות, אמר: פנסאות מאירות ליונה.

ר' מאיר אומר:

מרגלית היתה תלויה במעיו של דג ומאירה ליונה כשמש הזה שההאיר בגבורה, וראה יונה כל מה שבימים ובתהומות.

א"ל הדג ליונה : אי אתה יודע, שיומי בא להתאכל לתוך פיו של לויטן?

אמר לו : הוליכני אצלו ואני מציל אותי ואותך מפיו.

הוליכו אצל לויטן, אמר לו : בשבילך ירדתי לראות את מדורך בים, ולא עוד אלא שאני עתיד לירד וליתן חבל בראשך ולעשות סעודה ממך לצדיקים. הראהו חותמו של אברהם אבינו, הביט לברית וראה לויטן וברח מלפניו מהלך שני ימים.

אמר לו : אני הצלתיך מפיו של לויטן, הראני כל מה שבימים ובתהומות :

והראהו נחל גדול של אוקינוס, שנאמר : **ונהר יסובבני,**

והראהו שבילי ים סוף שעברו ישראל בתוכם, שנאמר : **סוף חבוש לראשי,**

והראהו מקום שמשברי הים אליו יוצא, שנאמר : **כל משבריך וגליך עלי עברו,**

והראהו עמודי ארץ במכונה, שנאמר : **הארץ בריחיה בעדי לעולם,**

והראהו שאול תחתית, שנאמר : **מבטן שאול שועתי,**

והראהו גיהנום, שנאמר : **ותעל משחת חיי,**

והראהו היכל ה', שנאמר : **לקצני הרים.**

מכאן אנו למדים, שירושלים על שבעה הרים עומדת.

וראה שם אבן שתיה קבועה בתהומות,

וראה שם בני קרח עומדים ומתפללים עליה.

והיה יונה שלשה ימים ושלושה לילות במעי הדג ולא התפלל.

אמר הקב"ה : אני הרחבתי לו מקום במעי דג זכר, כדי שלא יצטער והוא אינו מתפלל, אני מזמן דגה מעוברת שס"ה אלפים רבבות דגים קטנים, כדי שיצטער ויתפלל לפני, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים.

באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת, ואמרה לו דגה לדג : איש נביא שבמעך שגרני

הקב"ה לבלעו, אם אתה פולטו הרי טוב ואם לאו אני בולעך עמו.

אמר לה : **מי יודע אם הדבר שאתה אומר אמת?**

אמר לו : לויטן.

הלכו אצל לויטן, אמרה לו דגה : לויטן מלך על כל דגי הים, אי אתה יודע ששגרני הקב"ה אצל דג זה לבלוע איש נביא שבמעיו.

אמר לה : הן.

אמר לו דג ללויטן : **אימתי?**

אמר לו : בשלוש שעות אחרונות כשירד הקב"ה לצחק בי שמעתי כן, מיד פלטו ובלעתו הדגה והיה בצער גדול מתוך הדוחק ומתוך הטינוף, מיד כוון לבו בתפלה שנאמר : **ויתפלל יונה וגו'**

במעי הדגה,

אמר : ריבון העולמים אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אם אסק שמים וגו' - אתה מלך על כל הממלכות ואדון על כל רוזני תבל, כיסאך שמי שמים וארץ הדום רגליך, מלכותך במרום וממשלתך בעומק, מעשי כל האדם גלויים לפנים ותעלומות כל גבר פרושות לך, דרכי כל אדם אתה חוקר ומצעדי כל חי אתה בוחן, סתרי כליות אתה יודע, רזי לבבות אתה מבין, כל מסתרים גלויים לך, אין תעלומות לפני כסא כבודך ואין נסתר מנגד עיניך, כל רז ורז אתה סודר, וכל דבר ודבר אתה סח, בכל מקום אתה שם, עיניך צופות רעים וטובים, בבקשה ממך ענני מבטן שאול והושיעני במצולה ותבא באזניך

שועתי ומלא בקשתי, שאתה יושב ברחוק ושומע בקרוב, נקראת מעלה ומוריד נא העלני, נקראת ממית ומחיה הגעתי למות החייני, ולא נענה עד שיצא דבר זה מפיו: אשר נדרתי להעלות את לוי ואתן ולעשותו לפנים אשלם ביום ישועות ישראל, ואני בקול תודה אזבחה לך.

מיד רמז הקב"ה לדג והקיא את יונה תתקס"ח פרסאות ליבשה, וראו המלחים את כל האותות והנפלאות שעשה הקב"ה עם יונה והשליכו איש את אלהיו, שנאמר: **משמרים הבלי שוא**, וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו בשר ערלתם, שנאמר: **וייראו האנשים יראה גדולה וגו'**, (ד) וכי זבח זבחו, אלא ברית מילה, שהוא כדס זבח, ונדרו איש אשתו ובניו וכל אשר לו לאלהי יונה ונדרו ושלמו ועליהם הוא אומר ועל גרי הצדק.

פרק ב

המשך סימן תקנ

ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים -
(ברמז י"ב).

מבטן שאול שועתי -
(כתוב ברמז תל"ז):

פרק ג

המשך סימן תקנ

וקרא אליה את הקריאה - (כתוב ברמז שמ"ג).

ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים -

כתיב: **ואת רסן בין נינוה ובין כלח היא העיר הגדולה.**

אין אנו יודעים אם נינוה היא העיר הגדולה אם כלח היא עיר גדולה, אלא ממה דכתיב: **ונינוה היתה עיר גדולה**, הוי נינוה היא עיר גדולה.

נינוה היתה מהלך (ארבעים) [שלשת] ימים. והיו שנים עשר שווקים, וכל שוק ושוק היו בו שניים עשר אלף בני חצרות, וכל חצר י"ב בתים, וכל בית ובית שנים עשר גבורים, וכל גבור היו לו י"ב בנים, והיה יונה מכריז בשוק והיה קולו נשמע מהלך ארבעים יום והיו שומעים קולו כל בית ובית. באותה שעה הגיע הדבר לאסנפר מלך נינוה:

רבי נחוניא בן הקנה אומר:

תדע לך, התשובה מפרעה שמרד בהקב"ה מאד, **מי ה' אשר אשמע בקולו**, ובלשון שחטא בו בלשון עשה תשובה: **מי כמוכה באלים ה'**, והצילו הקב"ה מן המיתה, לספר כח וגבורתו, שנאמר: **ואולם בעבור זאת העמדתיך -** ומלך בנינוה, ואנשי נינוה כותבים כתבי עמל וגוזלים

ומתעבין במשכב זכור, ושלח הקב"ה יונה להתנבא עליה להחריב, ושמע פרעה ועמד מכסאו וקרע בגדיו ולבש שק והכריז בכל עמו שיצומו כל העם שלשה ימים, והעמיד אנשים ונשים לבד, וכן בהמה מצד אחד וילדיה מצד אחד, והילדים רואים שדי אמם ובוכים וגם אמם רואים הילדים ובוכים, והיו יותר משנים עשר ריבוא אדם.

וינחם (ה') [האלהים] על הרעה אשר דיבר -

ארבעים יום האריך אפו כנגד ארבעים יום ששלח ליונה לנינוה, ולאחר ארבעים יום שבו לדרכיהם הרעים יותר מן הראשונים, ונבלעו המתים בשאול תחתית, שנאמר: **מעיר מתים ינאקו.**

ויקראו אל אלהים בחזקה -

אר"ש בן חלפתא:

חציפא נצח לבישא כל שכן לטובו של עולם, ועמד מלך מכסא מלכותו וכו' (כדלעיל), והגביה יונקי שדים שלהם כלפי מעלה ואמר להקב"ה בבכי גדול: עשה בשביל אלו שלא חטאו, ביום שלישי חזרו כלם מדרכם הרעה, אפילו מציאה שאדם מצא בשדות ובכרמים בשווקים וברחובות החזירו לבעלים, ואפילו לבנים של גזל שבנו בפלטין של מלך, סתרו הפלטין והחזירו הלבנים לבעליהם, וכל כרם וכרם שהיו בו שתי נטיעות, או שני אילנות מן הגזל עקרון והחזירו לבעליהן, וכן בגד שהיו בו שתי פקעיות של גזל, קרעו הבגד והחזירו, עשו משפט וצדקה. וכל עבירה שבידו מתודה ומקבל עליו דין תורה, אם סקילה - סקילה אם שרפה - שרפה, ואפילו מכר אדם לחברו בית חורבה ומצא בו ממון וכו' כמעשה מלכא קציא (כתוב ברמז תשכ"ז).

מה היה עושה הדיין?

בקש שטר של אותה חורבה ומצא ל"ה דורות ומצא יורש לאותו האיש שהטמין אותו ממון והחזירו לבעליו.

סימן תקנא

וירא האלהים את מעשיהם -

אר"ר יצחק:

ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם:

צדקה,

צעקה,

שנוי השם,

ושנוי מעשה.

צעקה, דכתיב: ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם.

צדקה, דכתיב: וצדקה תציל ממות.

שנוי השם, דכתיב: ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך וגו'.

שנוי מעשה, דכתיב: וירא האלהים את מעשיהם וגו'.

ויש אומרים:

אף שנוי מקום, שנאמר: ויאמר ה' אל אברהם לך לך, והדר: ואעשך לגוי גדול, ואידך ההוא זכותא דארעא דישראל הוא דקא גרים.

שנו רבותינו:

סדר תעניות כיצד?

מוציאין התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה, ובראש הנשיא, ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו. וזקן שבהם אומר לפנייהם דברי כבושים:

אחינו לא שק ולא תענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שנאמר: וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם. ואומר: ויתכסו שקים האדם והבהמה.

מאי עבוד?

אסרו הבהמות לחוד וולדות לחוד. אמרו לפניו: רבשייע, אם אין אתה מרחם עלינו, אין אנו מרחמין על אלו.

ויקראו אל אלהים בחזקה -

מאי אמור?

אמר שמואל:

אמרו לפניו: רבשייע, עלוב ושאינו עלוב, צדיק ורשע, מי נדחה מפני מי?

וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס -

אמר שמואל:

אפילו גזל מריש ובנאו בבירה, מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו.

ופליגא דר' יוחנן, דא"ר יוחנן:

מה שהיה בכף ידיהם החזירו, בשידה תיבה ומגדל לא החזירו.

פרק ד

המשך סימן תקנא

כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה ששבו מדרכם, נח מכעסו ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונתרצה ואמר: סלחתי!

מיד נפל יונה על פניו ואמר: רבשייע, יודע אני שחטאתי לפניך מחול לעוני שברחתי לים, שלא

ידעתי כח גבורתך, ועכשו ידעתי, שנאמר: **ידעתי כי אתה (ה') אל חנון ורחום.**
א"ל הקב"ה: אתה חסת על כבודי וברחת מלפני לים, אף אני חסתי על כבודך והצלתיך מבטן שאול.

ומרוב חמה שהיה במעי הדגה נשרף בגדו ומעילו ושערותיו, וזבובין ויתושין ונמלים ופרעושים שרויים עליו ומצערין אותו, עד שבקש נפשו למות, שנאמר: **וישאל את נפשו למות.**

מכאן אמרו:

כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו או להחזירו בתשובה ואינו מחזירו, בא לידי צער.

מה עשה הקב"ה?

העלה קיקיון על ראש יונה בלילה ובשחרית עלו עליו רע"ה עליו, וצל כל עלה ועלה ארבעה זרת וטפח, ארבעה אנשים יכולים לישב בצלו תחת הקיקיון לכבוש את השמש.
זימן הקב"ה תולעת והכה את הקיקיון ויבש ומת, וזבובין ויתושין שרויין עליו ומצערים אותו מכל צדדים, עד שבקש נפשו למות.

באותה שעה זלגו עיניו דמעות כמטר לפני הקב"ה, ואמר לו: **יונה, מפני מה אתה בוכה?**
יש לך צער על זה שלא גדלתו לא הכנסת בתוכו זבל ולא השקית בו מים לילה אחד חיה ולילה אחת יבש, כך חסת עליו ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה!:

באותה שעה נפל על פניו ואמר: הנהג עולמך במידת רחמים, דכתיב: **לה' אלהינו הרחמים והסליחות.**

מיכה

פרק א

סימן תקנא

דבר ה' אשר היה אל מיכה -

(ברמז תקי"ד).

כי הנה ה' יוצא ממקומו -

ממדת הדין למדת רחמים לישראל.

ושמתי (את) שומרון לעי השדה למטעי כרם -

א"ר אלעזר א"ר ירמיה :

נתקללה בבל נתקללו שכניה, נתקללה שומרון נתברכו שכניה.

נתקללה בבל נתקללו שכניה, שנאמר : ושמתי למורש קפוד ואגמי מים.

נתקללה שומרון נתברכו שכניה, שנאמר : ושמתי שומרון לעי השדה וגו'.

מאתנן זונה קצבה -

תנו רבנן :

כשנתפש ר' אליעזר העלוהו (לר' אליעזר) לגרדום לידון.

אמר לו אותו הגמון : זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו?!

א"ל : נאמן עלי הדיין.

סבור אותו שר עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא על אביו שבשמים.

אמר ליה : הואיל והאמנתי עליך דימוס פטור אתה.

כשנכנס לביתו נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קבל תנחומין.

א"ל ר' עקיבא : רבי, תרשני לומר לפניך מה שלמדתיני.

א"ל : אמור.

אמר לו : **שמה דבר אפיקורסות בא לידך והנאך ועליו נתפשת?**

א"ל : עקיבא הזכרתני, פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של צפורי פגע בי אפיקורוס, אמר

לי : כתיב בתורתכם : **לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וגו'.**

מהו לעשות ממנו בית הכסא לכהן גדול?

לא אמרתי לו דבר.

אמר לי : **כי מאתנן זונה קצבה ועד אתנן זונה ישובו -** ממקום הטנופת באו למקום הטנופת

ילכו.

והנאני הדבר ועליו נתפשתי, ועברתי על מה שכתוב : **הרחק מעליה דרכך -** זה אפיקורסות.

ואל תקרב אל פתח ביתה - זה הרשות.

ורבנן האי מאתנן זונה קצבה מאי עבדי?

כדרב חסדא, דא"ר חסדא:

כל זונה שנשכרת לסוף שוכרת, שנאמר: **ובתתך אתנן ואתנן לא נתן לך וגו'.**

בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל -

א"ר חנינא בר פפא:

כשהמליכו את ירבעם יצאה בת קול ואמרה: מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת, יעשו בניו שלוחין.

עוד היורש אביא לך וגו' [עד עדולם יבוא] -

קדושו ומלכו של עולם.

עד עדולם יבא וגו' -

שנאמר: **וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדולמי וגו'.**

פרק ב

המשך סימן תקנא

הוי חושבי און ופועלי רע וגו' -

א"ר אבא בר כהנא:

נעשה בין השבטים מה שלא נעשה בדור המבול.

כתיב: **רק רע כל היום.**

ובעשרת השבטים כתיב: **ופועלי רע על משכבותם -** הרי בלילה.

ביום מנין?

תלמוד לומר: **באור הבקר יעשוה -** אותם לא נשתייר בהם פלטה, ואלו נשתייר מהם פלטה, לא נשתייר אלא בשביל הצדיקים, שעתידין לעמוד מהם.

נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה -

אמר רב ברונא, אמר רב:

כל הלך בכילה שאיש ואשתו שרוין בה, עליו הכתוב אומר: **נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה.**

אמר רב יוסף:

לא נצרכה אלא אפילו לאשתו נדה.

עלה הפורץ לפנייהם - (ברמז ת"א).

ר' יוסי בר כהנא א"ר חנינא:

זה יעקב, דכתיב: **ופרצת ימה וקדמה,** את הוא תרעא דימא.

דבר אחר:

עלה הפורץ לפנייהם -

בעוה"ז פרצתי גדרו של עולם מפני יעקב, שנאמר: **ויפרץ האיש מאד מאד**.

אמר רבי תנחומא בר אבא:

מאה ועשרים ריבוא של צאן היו לו, שנאמר: **ויפרץ האיש מאד מאד**.

וכתיב: **וירב העם ויעצמו מאד**.

מה להלן ששים רבוא, וכתיב: **מאד**, אף כאן ק"כ ריבוא, דכתיב: **מאד מאד**, ולעתיד לבא אני

פורץ אותן לבניו, שנאמר: **עלה הפורץ וגו'**.

פרק ג

המשך סימן תקנא

ואשר אכלו שאר עמי -

הה"ד: **ורדו בכם שנאיכם -** איני מעמיד עליכם אלא מכם ובכם, שבשעה שעו"א עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי, שנאמר: **והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וחגו עליו וישחיתו את יבול הארץ**, אבל בשעה שאעמיד מכם ובכם, הם מבקשים מה שבסתר.

שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל -

תניא ר' יוסי בן אליקים אומר:

אם ראית דור שצרות רבות באות עליו, צא ובדוק בדייני ישראל, שאין פורענות באה לעולם

אלא בשביל דייני ישראל, שנאמר: **שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל**

המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו.

וכתיב: **בונה ציון בדמים.**

וכתיב: **ראשיה בשחד ישפוטו וגו', ועל ה' ישענו.**

רשעים הם אלא שתלו בטחונם במי שאמר והיה העולם, לפיכך הקב"ה מביא עליהם שלש פורענויות, כנגד שלש עבירות שבידם, שנאמר: **לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו'**, ואין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל, עד שיכלו שופטים מישראל, שנאמר: **ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סגיך וגו' ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק וגו'.**

פרק ד

סימן תקנב

והיה באחרית הימים יהיה הר בית ה' נכון וגו' (יהיה) -

א"ר פנחס בש"ר ראובן:

עמיד הקב"ה להביא סיני ותבור וכרמל וחרמון ולבנות ביהמ"ק עליהם.

מה טעם?

והיה באחרית הימים וכו' בראש ההרים.

א"ר הונא:

ודייך עד כאן, אלא בית המקדש אומר שירה וההרים עונים אחריו.

ומה טעם?

ונשא הוא מגבעות - ואין לשון ונשא אלא לשון שירה.

ומה טעם?

וכנניהו ישור במשא (ברמז שצ"ב).

אברהם קראו הר: בהר ה' יראה.

משה קראו הר: ההר הטוב הזה והלבנון.

דוד קראו הר: מי יעלה בהר ה'.

וכאן: יהיה הר בית ה' נכון בראש.

והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה וגו' ואל בית אלהי יעקב -

אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק.

משל למלך שהיו לו שלשה אוהבים ובקש לבנות פלטין.

הביא לראשון, אמר: זכור הייתי אותו הר היה מתחלה.

הביא לשני, אמר: זכור הייתי אותו שדה היה מתחלה.

הביא לשלישי, אמר: זכור הייתי אותו פלטין מתחלה.

אמר ליה: חייך, שאני בונה פלטין וקורא אני אותה על שמך!

וכן הוא אומר: **הנני שב (את) שבות אהלי יעקב.**

והלכו גוים רבים וגו' ואל בית אלהי יעקב -

לא כאברהם, שכתוב בו: **בהר ה' יראה.**

ולא כיצחק, שקראו שדה, שנאמר: **ויצא יצחק לשוח בשדה.**

אלא כיעקב, שקראו בית, שנאמר: **ויקרא למקום אל בית אל.**

כי מציון תצא תורה -

א"ר לוי:

כל פעולות ונחמות שעתיד הקב"ה ליתן, אינם אלא מציון.

וכתתו חרבותיהם לאתים -

שנו רבותינו:

לא יצא האיש לא בסייף ולא באלה.

(כתוב בישעיה ברמז שצ"ד).

כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו -

ר' אלעזר המודעי אומר:

לעתיד לבוא באים כל שרי אוה"ע לפני הקב"ה ומקטרגים על ישראל, ואומרים לפניו: רבש"ע,

אלו עו"א

ואלו עו"א,

אלו מגלי עריות,

ואלו מגלי עריות,

הללו שופכי דמים,

והללו שופכי דמים,

הללו יורדים לגיהנום,

והללו אין יורדים!?

אמר להם: אם כן הוא, כל אומה ואומה תרד עמה אלהיה: **כי כל העמים ילכו איש בשם**

אלהיו וגו'.

רבי ראובן בשם ר' חנינא אומר:

אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו: **כי באש ה' נשפט, שופט** אין כתיב כאן אלא **נשפט**,

הוא שאמר דוד: **גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי, שבטך ומשענתך.**

שבטך - אלו היסורין.

ומשענתך - זו תורה.

המה ינחמוני - (א) **יכול בלא יסורין?**

תלמוד לומר: **אך.**

יכול בעוה"ז?

תלמוד לומר: **אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתני בבית ה' לאורך ימים.**

אוספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי -

א"ר אדא, אמרי בי רב:

ארבעה מתחרט עליהם הקב"ה שבראם.

א"ר חמא בר חנינא:

אלמלא שלשה מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאיהם של ישראל.

ואשר הרעותי -

וחד דכתיב: **כחומר ביד היוצר כן אתם בידי ישראל.**

וחד דכתיב: **והסירותי את לב האבן מבשרכם.**

כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה-

אף על פי שחרב בית המקדש לא זזה השכינה משם.
ושכנתי כתיב, ואין שדה אלא ציון, שנאמר: **ציון שדה תחרש**.

וכן שנו רבותינו:

בית הכנסת שחרבה אין מספידין בתוכה ואין מפשילין לתוכה חבילים.

והמה לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עצתו כי קבצם כעמיר גרנה -
למה כל אלה חברו אל עמק השדים?
כדי שיבואו ויפלו ביד אברהם.

פרק ה

המשך סימן תקנב

לכן יתנם עד עת יולדה -

א"ר יהודה אמר רב:

אין בן דוד בא, עד שתפשוט מלכות הרביעית תשעה חדשים על כל העולם, שנאמר: **לכן יתנם עד עת יולדה**

והקמנו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם -

מאן נינהו שבעה רועים?

דוד באמצע,

ואדם ושת ומתושלח מימינו,

אברהם ויעקב ומשה משמאלו,

ויצחק להיכן אזל?

אזיל וקאי אפתחא דגיהינום ומציל את בניו מדינה של גיהינום.

מאן נינהו שמונה נסיכי אדם?

ישי,

שאול,

שמואל,

עמוס,

צפניה,

צדקיהו,

אליהו,

ומשיח.

סימן תקנג

והיה שארית יעקב וגו' כטל מאת ה' -

בוא וראה שכל ברכות שברך יצחק את יעקב מלמטה, כנגדם ברכו הקב"ה מלמעלה.
יצחק אמר: משמני הארץ.

והקב"ה ברכו: בתבואה, שנאמר: ונתן מטר ארצך וגו'.

יצחק אמר: דגן ותירוש.

והקב"ה אמר לו: ויען ה' ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש.

יצחק אמר: יעבדוך עמים.

והקב"ה אמר: והיו מלכים אומניך.

יצחק אמר: הוה גביר לאחיך.

והקב"ה אמר לו: ולתתך עליון.

הא למדת, שכל ברכות שברך יצחק את יעקב מלמטה, הקב"ה ברכו מלמעלה, ואף רבקה אמו ברכתו כנגדו, שנאמר: **יושב בסתר עליון.**

(וכן הוא אומר) [וכך אמרה לו]: **כי מלאכיו יצוה לך.**

כיון שאמרה לו בלשון הזה, הסכים הקב"ה וברכו, שנאמר: **יקראני ואענהו.**

וכי מאחר (שבלבו של הקב"ה לברכו) [שברכו הקב"ה] ואמו, **אביו למה חזר וברכו, שנאמר:**

ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו?

אלא שראה יצחק ברוח הקדש שעתידין בניו להגלות בין האומות, אמר לו: בוא ואברךך ברכת גליות, שיחזור הקב"ה ויקבצך מן האומות.

ומה הם הברכות?

בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע, בשוט לשון תחבא לטוב ולכפן תשחק, לכך נאמר:

ברכות לראש צדיק ופי רשעים יכסה חמס (ברמז קט"ז):

והיה שארית יעקב -

אותו שארית שאמר הקב"ה לאליהו, **והשארתי בישראל שבעת אלפים -** והם אותם שהופרשו בימי גדעון, בשעה שאמר: **אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת הנה אנכי מציג.**

אמר לו הקב"ה: אני כתבתי: **אהיה כטל לישראל.**

ואתה אמרת: **על כל הארץ חורב -** אני איני עושה, **מנין?**

שאיך כתיב: **ויעש אלהים כן,** אלא **ויהי כן** מעצמו היה.

אבל כשאמר: **והנה חורב על הגזה לבדה -** מיד **ויעש אלהים כן.**

אמר לו הקב"ה: **רב העם אשר אתך הורד אותם אל המים -** אותם שכרעו על ברכיהם לשתות, רוצה ולא רוצה היה משתחוה לעו"א.

אמר לו הקב"ה: **בשלוש מאות איש המלקקים אושיע את ישראל -** ועליהם הוא אומר:

והשארתי בישראל - ועליהם הוא אומר: **והיה שארית יעקב וגו' כטל מאת ה' -** שהטל סימן לתחיית המתים יחיו מתיך.

דבר אחר:

והיה שארית יעקב -

א"ר פנחס בר חמא:

אמרו ישראל: כטל אתה עושה אותנו?

אמר להם: כשאתם עושים רצונו של מקום, כשם שהטל אין בריה שולטת בו, כך אתם אין בריה שולטת בכם.

אתה מוצא, בשעה שאמר אליהו: **אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי - ולא שמע לו הקב"ה בטל, אלא הטל היה יורד.**

וכן הוא אומר לאלהיו: **לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה.**

ואתנה טל ומטר אין כתיב כאן, להודיעך שאין שליט בטל, לכך נאמר: **והיה שארית יעקב וגו' כטל מאת ה' כרביבים וגו'.**

תרם ידך על צריך -

ר' ישמעאל אומר:

חמש אצבעות של יד ימינו של הקב"ה כולן לשם גאולה.

אצבע קטנה בה הראה לנח לעשות התיבה, שנאמר: **וזה אשר תעשה אותה,**

אצבע שניה לקטנה בה, הכה את המצריים, שנאמר: **אצבע אלהים היא.**

שלישית לקטנה בה, כתב את הלוחות, שנאמר: **כתובים באצבע אלהים.** (ב)

רביעית לקטנה בה הראה למשה, שנאמר: **זה יתנו כל העובר על הפקודים.**

בהן וכל היד, בה עתיד הקב"ה להשמיד את בני עשו, שהם צריו ולהכרית את בני ישמעאל,

שהם אויביו, שנאמר: **תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו.**

סימן תקנד

ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו -

לפי שנאמר: **יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך.**

מלמד, שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומות העולם.

וכן הוא אומר: **ויאמר ה' מסיני בא וגו'.** (ג)

בא דוד ונתן הודאה למקום על כך.

יכול שרצו לשמוע?

בא מיכה המורשתני ואמר: **ועשיתי באף ובחמה וגו' אשר לא שמעו.**

הא למדת, שלא רצו לשמוע.

אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עזך -

אמר דוד: רבשי"ע, פלאות עשית בעולמך, שהודעת תורתך לאומות העולם, ואין עזך אלא

תורה, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן.**

פרק ו

המשך סימן תקנד

עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי -

א"ר אחא:

ענה בי = וקבל שכר **ואל תענה ברעך עד שקר -** ותקבל דין וחשבון.

א"ר שמואל בר רב נחמן:

בשלשה מקומות בא הקב"ה להתווכח עם ישראל ועובדי אלילים שמחים ואומרים: היאך יכולים להתווכח עם בוראם!?

עכשיו הוא מכלה אותם!

כיון שראה הקב"ה שהיו שמחים, הפכם להם לטוב, שנאמר: **לכו נא ונוכחה.**

שמחו, אמרו: עכשיו הוא מכלה אותם!

כיוון שראה הקב"ה שהיו שמחים, הפכם להם לטובה, שנאמר: **אם יהיו חטאיכם כשנים,** כששמעו עובדי אלילים כך, תמהו ואמרו: זו תשובה וזו תוכחה!?

לא עשה אלא למתפגג עם בנוהי.

בשניה, כשאמר להם: **שמעו הריים את ריב ה' -** שמחו עובדי אלילים, ואמרו: עכשו הוא מכלה אותם!

כיון שראה הקב"ה כן, הפכם להם לטובה, שנאמר: **זכר נא מה יעץ וגו' במה אקדם ה'.**

תמהו עובדי אלילים ואמרו: זו תשובה וזו תוכחה!?

לא אתא אלא למתפגג עם בנוהי.

בשלישית כשאמר: **וריב לה' עם יהודה -** שמחו עובדי אלילים, ואמרו: עכשו הוא מכלה אותם!

כשראה הקב"ה כן, הפכם להם לטובה: **בבטן עקב את אחינו.**

משל לאשה שהיתה קובלת על בנה, כיון דחזיה לדיין דהוה דיין לברייתא לקטלא, אמרה: אם מהודענא סרחני דברי, יימר לקטלא ברי.

מה עבדת?

אמר לה: **מה סורחניה דברך?**

אמרה: כי הוה במעוי בעטני.

אמר לה: **וכדון עבד לך כלום?**

אמרה לו: לאו,

א"ל: זילי לית דין סורחן דכלום.

תמהו עובדי אלילים ואמרו: זו תשובה וזו תוכחה!?

לא אתא אלא למתפגג עם בנוהי.

ומה הלאתיך -

אמר רבי ברכיה:

משל למלך ששלח פרודוגמא שלו למדינה.

מה עשו בני המדינה?

נטלו אותה ופרעו ראשיהם וקראו אותה בפחד וביראה ברתת וביזע.
אמר הקב"ה: הדא קריאת שמע פרוזדוגמא שלי הוא, לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי לכם,
שתהיו קורין אותה לא עומדים על רגליכם ולא פורעים את ראשיכם, אלא **בשבתך בביתך**
ובלכתך בדרך.

דבר אחר:

ומה הלאתיך -

א"ר יהודה ברבי סימון:

עשר בהמות מסרתי לך, שלש ברשותך ושבע שלא ברשותך.
איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר, ולא הטרחתי עליכם ולא אמרתי לכם לעלות בהרים
ולהתייגע בשדות, להביא לפני קרבן מאלו, אלא מאלו הגדלות על אבוסך, שנאמר: **שור או**
כשב או עז וגו':

ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים -

אמר הקב"ה: בוא וראה מה ביני לבין בשר ודם.
מלך ב"ן משלח שלוחים למדינה, בני המדינה מספיקין להם מזון, אבל אני לא עשיתי כן, אלא
שלחתי לפניך גואלים שלשה ולא הייתם זקוקים לזון אותם, אלא הם היו זנים אתכם:
המן בזכות משה,
ענני כבוד בזכות אהרן,
הבאר בזכות מרים.

סימן תקנה

עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו' -

מאי דכתיב למען דעת צדקות ה'?

א"ר אליעזר:

אמר הקב"ה לישראל: עמי, דעו כמה צדקות עשיתי לכם, שלא כעסתי עליכם בימי בלעם
הרשע, שאילו כעסתי עליכם בימי בלעם הרשע לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט,
והיינו דקאמר בלעם: **מה אקוב לא קבה אל - מלמד שאותו היום, לא זעם ה'.**

במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום וגו' הירצה ה' באלפי אילים וגו' -

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי:

אע"פ שהדברים אמורים במישע מלך מואב, אבל אינו מדבר אלא ביצחק.

הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן -

בלעם הרשע היה סניגורן של עו"א ועל עו"א הוא אומר: **הירצה ה' באלפי אילים -** רוצה הוא
מה שאתם מקריבין לו, לוג שמן אנו מקריבין לו רבבי רבבות נחלי שמן.

מה הקריב אברהם לפניו?

איל אחד, שנאמר: **וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחד** - אם רוצה אנו מקריבים לו אלפי אילים.

ומה הקריב אברהם לו?

בנו, אני מקריב לו בני ובתי, שנאמר: **האתן בכורי פשעי** - זה בנו הבכור.
פרי בטני חטאת נפשי - זה בתו.

ראה מה בלעם הרשע אומר?

את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח - לא אמר **מזבחות**, אלא **המזבחות**, משנברא אדם ועד עכשו שבע מזבחות בנו ואני בונה שבעה כנגד כלם.

למה היה דומה אותו רשע?

לטבח שהיה מוכר בשוק והיתה חנותו מלאה בשר ורואה את אגרנימון מסתכל בבשר, ראה אותו הטבח שהיה מסתכל בבשר, אמר לו: מרי, כבר שלחתי פסיונים לביתך.
כך אמר לו הקב"ה לבלעם הרשע: **מה אתה עושה?**
אמר לפניו: **את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח**.
אמר לו: **הירצה ה' באלפי אילים**.
אמר לפניו: **האתן בכורי פשעי**.
אמר לו רשע אם הייתי מבקש קרבן הייתי אומר למיכאל ולגבריאל והיו מקריבין לפני, שנאמר: **כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה בבני אלים** - בבני אברהם יצחק ויעקב, שהם אילי העולם ואין אני מקבל קרבנות אלא מישראל.

הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט וגו' -

אמר רבי אלעזר:

עשות משפט -

זה הדין.

ואהבת חסד -

זה גמילות חסדים.

והצנע לכת -

זה הוצאת המת והכנסת כלה.

והלא דברים קל וחומר:

ומה דברים שאין דרכם לעשותם בצנעא, אמרה תורה **והצנע לכת**, דברים שדרכם לעשותם בצנעא, עאכ"ו.

שנו רבותינו:

בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה:

צדקה בממונו,
גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו.

צדקה לעניים,
גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים.

צדקה לחיים,
גמילות חסדים בין לחיים בין למתים.

סימן תקנו

דרש רבי שמלאי:

תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני, שס"ה כנגד ימות החמה ורמ"ח כנגד רמ"ח אברים של אדם.

בא דוד והעמידן על י"א, דכתיב: מי יגור באהלך וגו' הולך תמים - זה אברהם, דכתיב:

התהלך לפני והיה תמים.

ופועל צדק -

כגון אבא חלקיה.

ודובר אמת -

כגון רב ספרא.

לא רגל על לשונו -

כגון יעקב, דכתיב: **אולי ימושני אבי.**

לא עשה לרעהו רעה -

זה שלא ירד לאומנותו של חברו.

וחרפה לא נשא על קרובו -

זה המקרב קרוביו.

נבזה בעיניו נמאס -

זה חזקיה מלך יהודה, שגרר עצמות אביו על מטה של חבלים.

ואת יראי ה' יכבד -

זה יהושפט מלך יהודה, בשעה שהיה רואה תלמידי חכמים היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו מרי! מרי!

נשבע להרע ולא ימיר -

כי הא דרבי יוחנן אמר:

אהא בתענית עד שאבוא לביתי.

כספו לא נתן בנשך -

אפילו לנכרי.

ושחד על נקי לא לקח -

כגון ר' ישמעאל ברי יוסי.

עושה אלה לא ימוט לעולם -

כשהיה רבן גמליאל מגיע לפסוק זה היה בוכה, אמר: אי עבד כלהו הוא דחיי דעבד חדא מינייהו לא חיי.

אמר ליה רבי עקיבא:

אלא מעתה **אל תטמאו בכל אלה -** בכל אלה הוא דלא תטמא, **הא בחדא מינייהו תטמא?** אלא באחת מכל אלה, הכא נמי באחת מכל אלה.

בא ישעיהו והעמידן על שש, שנאמר: הולך צדקות - זה אברהם, דכתיב: **כי ידעתיו למען אשר יצוה.**

ודובר מישרים -

שאינו מקניט את חברו ברבים.

מואס בבצע מעשקות -

כגון רבי ישמעאל בן אלישע.

נוער כפיו מתמוך בשחד -

כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי.

אוטם אזנו משמוע דמים -

כגון רבי אלעזר בן שמעון דלא שמע בזילותא דצורבא דרבנן ושתיק.

עוצם עיניו מראות ברע -

כדרכי חייא בר אבא.

דאמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן:

זה העוצם עיניו מן הנשים בשעה שעומדות על הכביסה.

בא מיכה והעמידן על שלש, שנאמר: הגיד לך אדם מה טוב וגו' עשות משפט - זה הדין.

ואהבת חסד -

זו גמילות חסדים.

והצנע לכת -

בהוצאת המת ובהכנסת כלה.

חזר ישעיהו והעמידן על שתיים, שנאמר: **כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וגו'.**

בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: **וצדיק באמונתו יחיה.**

קול ה' לעיר יקרא -

(כתוב ברמז ש"ג):

פרק ז

המשך סימן תקנו

טובם כחדק ישר ממסוכה -

אמר ליה ההוא מינאה לרבי יהושע בן חנניה:

חדקאה, דכתיב: **טובם כחדק.**

אמר ליה: שטיא, שפיל לסיפיה דקרא, **ישר ממסוכה.**

אלא מאי טובם כחדק?

כשם שחדקים הללו מגינים בפרצות של פרדס, כך טובים שבנו מגינים עלינו.

דבר אחר:

טובם כחדק -

שמחדקין עובדי אלילים לגיהנום, שנאמר: **קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל**

ופרסותיך אשים נחושה והדיקות עמים.

אל תאמינו ברע -

דרש ר' יהודה בר נחמיה, מתורגמניה דריש לקיש:

אם יאמר לך יצר הרע חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמין בו, שנאמר: **אל תאמינו ברע -** ואין

רע אלא יצר הרע, שנאמר: **כי יצר לב האדם רע מנעוריו.** ואין אלוף אלא הקב"ה, שנאמר:

אלוף נעורי אתה.

שמה יאמר אדם: **מי מעיד בי?**

אבני ביתו מעידים בו, שנאמר: **אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה.**

רבי שילא אמר:

שני מלאכי השרת המלווין לו לאדם מעידין בו, שנאמר: **כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך.**

רבי חזקא אומר:

נשמתו של אדם מעידה בו, שנאמר: **משוכבת חיקך שמור פתחי פיך.**

איזה הוא דבר שהוא בחיקו של אדם?

הוא אומר: זו נשמה.

וחכמים אומרים:

אבריו של אדם מעידים בו, שנאמר: **ואתם עדי נאם ה' ואני אל.**

סימן תקנז

אל תשמחי אויבתי לי -

כל זמן שהקב"ה מסתכל ומתהפך במעשיהם של רשעים, אין בהם תקומה, שנאמר: **הפוך רשעים ואינם.**

דור המבול, וימח את כל היקום.

אנשי סדום, ויהפוך את העדים האל.

מצרים, לא נשאר בהם עד אחד.

בבל, והכרתי לבבל שם ושאר.

ועל כלם אמר דוד: **שם נפלו פועלי און וגו'.**

אבל ישראל אם נופלים עומדים, שנאמר: **אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי.**

ואומר אני ה' לא שנייתי ואתם בני ישראל לא כליתם -

א"ר חנינא בר פפא:

אמר הקב"ה: מעולם לא הכיתי אומה ושנייתי בה, אבל אתם בני ישראל לא כליתם, שנאמר:

חצי אכלה במ - חצי כלים והם אינם כלים, וכך אמרה כנסת ישראל: דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ.

למה הדבר דומה?

לגבור שהיה מעמיד הקוראה והיה מורה בה חצים, החצים כלים והקורה עומדת.

אף כן ישראל, היסורין כלים והם קיימים.

וכן הוא אומר: **אתם נצבים היום כלכם.**

סימן תקנח

דבר אחר:

אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי -

שנו רבותינו:

מתוך כעס - רצון,
מתוך רוגז - רחמים,
מתוך צרה - רוחה, שנאמר: **עת צרה היא ליעקב וממנה יושע.**

מתוך ריחוק - קירב,
מתוך נפילה - קימה,
מתוך אפלה - אורה.
מתוך כעס - רצון, **הרף ממני ואשמידם מיד וינחם ה'.**

מתוך רוגז - רחמים, שנאמר: **ברוגז רחם תזכור.**
מתוך ריחוק - קירוב, שנאמר: **והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי וגו'.**
מתוך נפילה - קימה, שנאמר: **כי נפלתי קמתי.**
מתוך אפלה - אורה, שנאמר: **כי אשב בחשך ה' אור לי** (כתבו ברמז שי"א):

סימן תקנט

ותרא אויבתי ותכסה בושה -

זה שאמר הכתוב: **קומי אורי כי בא אורך וגו'** (כתוב בישעיה):

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות -

הראיתי מה שלא הראיתי לאבות.

כתיב: **נורא תהילות עושה פלא ונסים וגבורות -** שאני עתיד לעשות עם הבנים.

כתיב: **אראנו נפלאות.**

וכן הוא אומר: **לעושה נפלאות גדולות לבדו.**

ואומר: **ברוך ה' אלהי ישראל עושה נפלאות גדולות לבדו.**

**יראו גויים ויבשו מכל גבורתם ישימו יד על פה אזניהם תחרשנה ילחכו עפר כנחש כזוחלי
ארץ -**

אמר האלהים: אם עשיתם רצוני, כשם שביישתי לנחש ואררתי אותו, שנאמר: **ארור אתה מכל**

הבהמה, כך אני עתיד לאררן ולביישן, שנאמר: **יראו גויים ויבושו וגו' -** וכשאינ אתם עושים

רצוני כשם שנתגרה הנחש באדם וחווה לאבדם מן העולם, כך אני מגרה בכם עובדי אלילים

שנמשלו כנחשים, שנאמר: **קולה כנחש ילך.**

וכן הוא אומר: **אם ישוך הנחש בלוא לחש -** שלא אשמע תפלה שיתפללו עליהם, כשם שאמר

לירמיה: **ואתה אל תתפלל בעד העם הזה.**

וכתיב: **כי הנני משלח בכם נחשים צפעונים וגו'.**

מי אל כמוך נושא עון -

אמר רבא:

כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר: **נשא עון ועובר על פשע.**

למי הוא נושא עון?

למי שעובר על פשע.

רב הונא בריה דרבי יהושע חלש על רב פפא לשיולי ביה, חזא דחלשא ליה עלמא.

אמר: עבידו לי זודתא, לסוף אתפח כו'.

אמרו ליה: **מאי חזית?**

א"ל: אין הכי הוה.

אמר להו להקב"ה: הואיל ולא מוקי במיליה לא תוקמון בהדיה, שנאמר: **נושא עון ועובר על**

פשע כו'.

לשארית נחלתו -

א"ר אחא בר חנינא:

אליה וקוץ בה.

לשארית נחלתו -

ולא כל נחלתו, למי שמשים עצמו כשירים.

בית הלל אומרים:

בינונים.

רב חסד -

מטה כלפי חסד היכי עביד?

רבי אליעזר אומר:

כובש, שנאמר: **ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו,**

רבי יוסי בר חנינא אומר:

נושא, שנאמר: **נושא עון ועובר על פשע.**

תאנא, דבי רבי ישמעאל:

מעביר ראשון ראשון, וכך היא המדה.

אמר רבא:

ועון עצמו אינו נמחק, דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדיהו.

נושא עון -

א"ר יוסי בר' חנינא:

נושא עונות אין כתיב כאן, אלא **נושא עון**, הקב"ה חוטף שטר אחד מן העבירות, והזכויות

מכריעות.

א"ר אלעזר:

ולך ה' חסד -

ואי לית ליה, את יהיב מדילך, הא דעתיה דרבי אליעזר.

ורב חסד -

מטה כלפי חסד.

רבי הונא בשם ר' אבהו אמר:

הקב"ה אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכן.

מה טעם?

נשא עון - נשא כתיב.

וכן דוד הוא אומר: **נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה.**

סימן תקס

לפי שאמר משה לישראל דברים קשים: מזי רעב ולחומי רשף,

מחוץ תשכל חרב,

ובחורב הקצפתם,

ממרים הייתם,

חזר ואמר להם דברים של נחומים: **וזאת הברכה.**

וכן אתה מוצא ביואל, שאמר להם תחלה דברים קשים: ההיתה זאת בימיכם,

עליה לבניכם ספרו,

יתר הגזם אבל הארבה,

חזר ואמר להם דברים של נחומים: **ושלמתי לכם את השנים.**

וממנו למדו כל הנביאים.

וכן הושע, תחלת דבריו אמר: תן להם ה' מה תתן תן להם רחם משכיל.

חזר ואמר להם דברי נחומים: **ילכו יונקותיו,**

ישובו יושבי בצלו,

ארפא משובתם,

אהיה כטל לישראל.

וכן עמוס אמר: שמעו את הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שומרון העושקות דלים.

חזר ואמר להם דברי נחומין: **הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש וגו'.**

וכן מיכה [בתחלה א"ל דברים קשים: בפשע יעקב כל זאת וגו'.]

ולבסוף] אמר להם: מי אל כמודך נושא עון ועובר על פשע וגו' ישוב ירחמנו וגו' תתן אמת

ליעקב.

וכן ירמיה אומר: והשבתי מערי יהודה ומחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה.

וחזר וא"ל דברי נחומים: אז תשמח בתולה במחול. (ד)

יכול משאמר להם דברי נחומים, חזר ואמר להם דברי תוכחות?

ת"ל: ככה תשקע בבל ולא תוסיף - הרי משאמר להם דברי נחומים לא חזר ואמר להם דברי תוכחות.

נחום

פרק א

סימן תקס

נחום וחבקוק נתנבאו בימי מנשה, ומפני שלא היה מנשה כשר לא נקרא על שמו, (א) שנאמר: **וידבר ה' אל מנשה וגו'.**

גוער בים ויבשהו -

אמר ריש לקיש:

בשעה שברא הקב"ה את הים, היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה, שנאמר: **גוער בים ויבשהו.**

ופרח לבנון אומלל -

אמר רבי אושעיא:

בשעה שבנה שלמה את בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים הפירות בזמניהם, וכשהרוחות מנשבין בהם נושרין, שנאמר: **ירעש כלבנון פריו -** וכשנכנסו כותים להיכל יבשו, שנאמר: **ופרח לבנון אומלל -** ועתיד הקב"ה להחזירה, שנאמר: **פרח תפרח ותגל כבוד הלבנון נתן לה.**

טוב ה' למעוז ביום צרה ויודע חוסי בו -

אין מדותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם.

מדת ב"ו וכשהמדינה מורדת עליו הוא משלח לגיונותיו ומחריב טובים ורעים כאחד, (ב) אבל הקב"ה אינו כן, אלא אם כולם מכעיסין לפניו ואין שם אלא צדיק אחד הוא מצילו, שנאמר: **ויזכור אלהים את נח.**

בסדומיים הציל את לוט ובנותיו.

הביא חשך על המצריים **ולכל בני ישראל היה אור במושבותם**, הוי, **טוב ה' למעוז -** ואפילו **ביום צרה.**

ויודע חוסי בו -

אמר הקב"ה למשה: לא תביא אלא שבעים זקנים שמסרו עצמם במצרים על ישראל, שנאמר: **אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרינו.**

וכתיב: **ויכו שוטרים בית ישראל וגו' הוי: ויודע חוסי בו.**

סימן תקסא

טוב ה' למעוז -

יכול לכל?

ת"ל : **ויודע חוסי בו.**

כיוצא בו : **טוב ה' לקויו.**

יכול לכל?

תלמוד לומר : **לנפש תדרשנו.**

כיוצא בו : **טוב ה' לכל.**

(ג) יכול לכל?

ת"ל : **ורחמיו על כל מעשיו.**

כיוצא בו : **טוב ויחיל ודומם.**

יכול לכל?

ת"ל : **לתשועת ה'.**

כיוצא בו : **אך טוב לישראל אלהים.**

יכול לכל?

תלמוד לומר : **לברי לבב:**

כי עד סירים סבוכים -

רבי חנינא בר פפא אמר:

כל מה שהיה אברהם אבינו עוקד את יצחק מלמטה, היה הקב"ה כופת שריהם של עו"א למעלה, ולא עשו אלא כיון שהפליגו ישראל את עצמם (ד) בימי ירמיה, אמר להם : **מה אתם**

סבורים דיהון כפתיי קיימין?

שנאמר : **כי עד סירים סבוכים -** ישתריין יתהון כפתא :

אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר -

דרש רב עזרא: זמנין אמר לה משמיה דר' אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי:

אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה וכל שכן כשהם מרובים.

וכן נגוזו ועבר -

תנא דבי רבי ישמעאל:

כל הגוזז נכסיו ועושה מהם צדקה ניצוול מדינה של גיהנום.

משל לשתי רחלות שהיו עוברות בנהר, אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה.

גזוזה עוברת שאינה גזוזה אינה עוברת :

ועניתך -

אמר מר זוטרא:

אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה.

לא אענך עוד -

תני רב יוסף:

שוב אין מראים לו סימני עניות.

דבר אחר:

אם שלמים וכן רבים.

כל מי שהוא שלם מכל מום מרבים אותו לכהונה.

וכן הוא אומר: **איש מזרעך לדורותם וגו'.**

וכן לא נמסרה הכהונה גדולה לשם בן נח, אלא שהיה שלם, שנאמר: **ומלכי צדק מלך שלם.**

פרק ב

המשך סימן תקסא

הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום חגי יהודה חגיך -

אתה מוצא בכל מקום יהודה תחלה:

לחנייה יהודה תחלה: והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה.

לנסיעה, יהודה תחלה: ונסע דגל מחנה יהודה.

לקרבנות יהודה תחלה, שנאמר: ויהי המקריב ביום הראשון וגו'.

למלחמה יהודה תחלה, שנאמר: מי יעלה לנו אל הכנעני ויאמר ה' יהודה יעלה.

וכשיבא המבשר יהודה יתבשר בתחלה, שנאמר: חגי יהודה חגיך וגו'.

מגן גבוריהו מאדם -

הוא אדם ותבשילו אדום (כתוב בישעיה ברמז תק"ז).

כברקים ירוצצו -

(כתוב בשופטים ברמז נ"ט):

חבקוק

פרק א

סימן תקסא

נחום וחבקוק נתנבאו בימי מנשה. ומפני שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו, שנאמר: **וידבר ה' אל מנשה וגו'.**

איום ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא -

זו חוה שיצאה ממנו והיא גרמה לו המות, שנאמר: **ותתן גם לאישה.**

סימן תקסב

דבר אחר ::

איום ונורא הוא -

זה פרעה שהיה קוזמוקטור, שנאמר: **מושל עמים ויפתחו.**

ממנו משפטו ושאתו יצא -

זה משה שגדל בתוך ביתו, שנאמר: **ויהי לה לבן,** ועמד והביא עליו עשר מכות.

דבר אחר:

איום ונורא הוא -

זה אדום, שנאמר: **דחילא ואימתני.**

ממנו משפטו ושאתו יצא -

זה עובדיה שהיה גר אדומי ומתנבא עליו: **כה אמר ה' אליהם לאדום.**

דבר אחר:

איום ונורא הוא -

זה סנחריב, שנאמר: **ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור.**

ממנו משפטו ושאתו יצא -

אלו בניו שנאמר: **ויהי הוא משתחוה בית נסרוך וגו'.**

דבר אחר:

איום ונורא הוא -

זה חירם מלך צור, שנאמר: **אמור לנגיד מלך צור.**

ממנו משפטו ושאתו יצא -

זה נבוכדנאצר.

אמר ר' סימון:

אגדה הוא חירס מלך צור בעל אמו של נבוכדנאצר היה ועמד עליו והרגו, שנאמר: **ואוציא אש מתוכך היא אכלתך.**

דבר אחר:

איום ונורא הוא -

זה נבוכדנאצר, דכתיב ביה: **ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה.**

ממנו משפטו ושאתו יצא -

זה אויל מרודך.

אמרו רבתינו:

כשנטרד נבוכדנאצר, דכתיב: **ומן אנשא לך טרדין -** כל אותו זמן היה אויל מרודך מלך תחתיו, כשחזר חבשו בבית כלא, כשמת נבוכדנאצר בקשו להמליך אויל מרודך ולא קבל, אמר להם: בראשונה שמעתי לכם ונחבשתי, שמא חי הוא ויעמוד עלי ויהרגני! עמדו עליו וגררוהו מקברו וראה שמת והמליכוהו, שנאמר: **ואתה השלכת מקברך וגו'.**

א"ר אלעזר:

ולא עוד, אלא שכל שונא ושונא שהיה לו היה בא ודוקרו בחרב, לקיים מה שנאמר: **לבוש הרוגים מטועני חרב.**

דבר אחר:

איום ונורא הוא -

זה האדם ששולט בכל מה שברא הקב"ה, דכתיב: **תמשילוהו במעשי ידיך.**

ממנו משפטו ושאתו יצא -

בשעה שהוא חוטא הקב"ה מביא עליו יסורין מגופו, מלך בשר ודם כשהוא רודה עבדיו, הוא מביא מגלבים וכבלים ורודה אותם, אבל הקב"ה אינו כן, כשמבקש לרדות את האדם מגופו של אדם רודה אותו ומייסרו, שנאמר: **אדם כי יהיה בעור בשרו.**

הלא אתה מקדש ה' אלהי קדושי לא נמות -

(כתוב בשמואל ברמז צ"ט):

למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו -

אמר רב הונא:

צדיק ממנו בולע, צדיק גמור אינו בולע.

ותעשה אדם כדגי הים -

אמר רבי יהודה אמר שמואל:

למה נמשלו אדם לדגים שבים?

לומר לך, מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיוון שפורשין מן התורה מיד מתים.

דבר אחר:

מה דגים כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים, אף בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים.

איבעית אימא: **בעוה"ז, כדרבי חנינא דאמר:** הכל בידיי שמים חוץ מצנים פחים, שנאמר: **צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם.**

איבעית אימא: **לעוה"ב, כדר' שמעון בן לוי דאמר:** אין גיהנום לעתיד לבא, אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ורשעים נדונין בה וצדיקים מתרפאין בה.

דבר אחר:

מה דגים שבים כל הגדול מחברו בולע חברו.

היינו דתנן, ר' חנינא סגן הכהנים אומר:

הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו -

עו"א כשהטובה באה עליהם, הם מכבדים את אלהיהם, שנאמר: **על כן יזבח לחרמו.** וכשהפורעניות באה עליהם, הם מקללים את אלהיהם, שנאמר: **והיה כי ירעב והתקצף וגו'.** אבל אתם, אם הבאתי עליכם הטובה תנו הודיה, הבאתי את הייסורין תנו הודיה. **וכן דוד הוא אומר: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, וכן איוב, ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך.**

מה אשתו אומרת לו?

עודך מחזיק בתומתך וגו'.

מה הוא אומר לה?

כדבר אחת הנבלות תדברי.

אנשי דור המבול שהיו כעורים בטובה, כשבאת עליהם הפורענות היו מקבלים אותם בעל כרחם, ואנו שאנו נאים בטובה, לא נהא נאים בפורענות! זהו שאמר לה: **כדבר אחת הנבלות תדברי.**

פרק ב

המשך סימן תקסב

על משמרתני אעמודה ואתיצבה על מצור -

מהו מצור?

שצר לו צורה ואמר: איני זו מכאן עד שתענני, שנאמר: **ואצפה**.

אמר הקב"ה: (א) **כל מי ששבר קרדומו יבוא אצלי?**

התחיל צווח: **עד אנה ה' שועתי ולא תשמע וגו' למה תראני און ועמל תביט**.

אמר לו הקב"ה: **הוי רב את יוצרו חרש את חרשי אדמה -** בן תורה אתה ולא עם הארץ אתה,

(ב) לך כתוב אל"ף בלוח ואחר כך תאמר הודיעני את הקץ.

וכן הוא אומר: **ויענני ה' ויאמר כתוב חזון ובאר על הלוחות**.

אמר לו הקב"ה: כשאמרתי להם בגלות ראשונה: **כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה -** לא היו

מאמינים אלא אומרים: **בנו בתים ושבנו**.

וכיון ששלמו שבעים שנה, כתיב: **כה אמר כורש מלך פרס וגו' -** אף עכשו כשיגיע הקץ אני

גואלם.

וכן הוא אומר: **כי יום נקם בלבי**.

כששמע חבקוק נפל על פניו, אמר לפניו: רבש"ע, אל תדין אותי מזיד אלא שוגג, שנאמר:

תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות.

כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב -

תניא, רבי נתן אומר:

מקרא זה נוקב ויורד עד התהום, לא כרבותינו שהיו אומרים: **עד עדן עדנין ופגל עדן**.

ולא כרבי שמלאי שהיה דורש ותשקמו בדמעות שלישי.

ולא כרבי עקיבא שהיה דורש עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ.

אלא מלכות ראשונה, שבעים שנה,

שניה, חמשים ושתים,

ומלכות בן כוזיבא, שתי שנים ומחצה.

מאי ויפח לקץ ולא יכזב?

אמר ר' שמאל בר נחמני:

תיפח רוחן של מחשבי קצין, שהם אומרים: כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא, אלא חכה

לו, שנאמר: **אם יתמהמה חכה לו**.

ושמא תאמר אנו מחכים והוא אינו מחכה?

תלמוד לומר: **ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם כי אלהי משפט ה'.**

וכי מאחר שהוא מחכה ואנו מחכים מי מעכב?

מדת הדין מעכבת.

וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכין?

כדי לקבל שכר, שנאמר: **אשרי כל חוכי לו:**

הנה עופלה לא ישרה נפשו בו -

זה נבוכדנאצר.

כיצד?

המליך אותו הקב"ה על כל העולם ולא היה שמח בחלקו ולא ישרה נפשו בו, (ג) והיה מביט

בעצמו ואמר: **אני מלך!**

ואף כי היין בוגד -

אמר רבי יוסף:

חמרא מזליה דמריה גרים, שנאמר: **ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה.**

אמר רבי יוסף:

שמע מינה האי מאן דיהיר, אפילו אינשי ביתיה לא מתקבל, שנאמר: **גבר יהיר ולא ינוה -**

בנוה שלו.

אמר רב יהודה אמר רב:

כל המתגאה בטלית של תלמיד חכם ואינו תלמיד חכם, אין מכניסין אותו במחיצתו של

הקב"ה.

כתיב הכא: **גבר יהיר ולא ינוה.**

וכתיב התם: **אל נוה קדשך.**

שבעת קלון מכבוד -

זה נבוכדנאצר.

שתה גם אתה והערל -

זה צדקיה.

ויש אומרים:

דכולי קרא בנבכדנאצר.

ועוד, צדקיה מאי הוה ליה למעבד?

א"ר יהודה אמר רב:

בשעה שבקש אותו רשע לעשות לאותו צדיק, נמשכה ערלתו.

הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם -

דרש ריש לקיש:

האי מאן דמוקי דיינא דלא גמיר, עליו הכתוב אומר: **הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם -**
הוא יורה, ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידו, שנאמר: **וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ.**

ה' בהיכל קדשו -

א"ר שמואל בר נחמני:

עד שלא חרב בית המקדש היתה השכינה בהיכל (כתוב בספר מלכים ברמז ק"פ וברמז קצ"ח):

פרק ג

סימן תקסג

תפלה לחבקוק הנביא -

רבנן ור' יהודה ור' סימון,

רבנן אמרי:

ארבעה הם שסדרו תפלה וקנטרו דברים כלפי מעלה:

ירמיה, ואתפלל אל ה' אחרי תתי את ספר המקנה.

מה כתיב למעלה?

הנה הסוללות באו העיר.

חבקוק סדר תפלה: תפלה לחבקוק הנביא.

מה כתיב למעלה?

למה תראני און ועמל תביט - שראה חנניה מישאל ועזריה נכנסין לתוך כבשן האש ונמלטין,

וראה את ר' חנניה בן תרדיון וחבריו נשרפין באור, כיון שראה כן, קרא תגר, אמר לפניו:

רבש"ע, אלו צדיקים ואלו צדיקים,

אלו טהורים ואלו טהורים,

אלו נשרפין ואלו נצולין!?

על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט -

אלא נבוכדנאצר ערל וטמא ודניאל קדוש וטהור.

ונבוכדנאצר ממליך לצדקיה ומלביש לדניאל ארגוונא.

אחשורוש ערל וטמא ומרדכי קדוש וטהור, והוא מלביש את מרדכי.

פרעה ערל וטמא ויוסף קדוש וטהור, ופרעה ממליך את יוסף.

כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל -

נגלה עליו הקב"ה אמר ליה: אחרי אתה קורא תגר!?

לא כן כתיב: **אל אמונה ואין עול!**

באותה שעה אמר: בשגגה אמרתי, **תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות.**

דוד דכתיב: תפלה לדוד שמעה ה' צדק.

מה כתיב למעלה מן הענין?
ראיתה כי אתה עמל וכעס תביט.

משה דכתיב: ואתפלל אל ה'.

מהו אומר?

למה ה' יחרה אפך בעמד.

רבי יהודה בר רבי סימון אמר:

מתוך תפלתם שם קינטורן:

ירמיה אמר: ואתפלל אל ה'.

ומהו אומר?

צדיק אתה ה' כי אריב אליך - שאני היום ומחר אינני ואני אריב עמך?!

וכל כך למה: (ד)

למה שאתה צדיק.

חבקוק, תפלה לחבקוק הנביא.

מהו אומר?

ה' שמעתי שמעך יראתי.

דוד, תפלה לדוד שמעה ה' צדק.

מהו אומר?

ממתים ידך ה'.

משה ואתפלל אל ה'.

מהו אומר?

אל תשחת עמך ונחלתך.

דוד אמר: למנצח אל תשחת וגו'.

ה' שמעתי שמעך יראתי -

אמר רבי אלעזר ברבי ברכיה:

אלמלא תפלתו של חבקוק, שני תלמידי חכמים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה, שנאמר:

בקרוב שנים חייהו אל תקרי **בְּקָרֵב שָׁנִים** אלא **בְּקָרוֹב שָׁנִים**.

ברוגז רחם תזכור -

דכתיב: ויזכור אלהים את נח.

ה' שמעתי שמעך יראתי -

אברהם עשה רצונך ונתת לו בן למאה שנים.

אחאב עו"א והוליד שבעים בנים.
שרה עשתה רצונך, נתת לה בן לתשעים שנה.
אזבל בת כומרים, הולידה שבעים בנים, דכתיב: **ולאחאב שבעים בנים בשומרון**.
וכשם שהיו לו בשומרון, כך היו לו ביזרעאל, וכל אחד ואחד מהם היו לו ב' פלטין, אחד של
קיץ ואחד של חורף, הה"ד: **והכיתי בית הקיץ על בית החורף**.

ונוגה כאור תהיה קרנים מידו לו -

אמר רבא:

למה הצדיקים דומים לפני השכינה?

כנר בפני האבוקה.

ואמר רבא:

אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר:

קרנים מידו לו -

עשר קרנות הם קרנה של תורה.

קרנים מידו לו וכו' -

(בשמואל ברמז פ"א):

עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים -

א"ר אבהו:

מה ראה?

ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימום, עמד והתיר ממונם.

רב מתנה אמר:

ראה שבע מצות שקבלום עליהם בני נח ולא קיימום, עמד והגלה אותם מעל אדמתם.

מאי משמע דהאי ויתר לישנא דאגלויי הוא?

דכתיב: **לנתר בהן על הארץ -** ומתרגמינן: לקפצא בהון על ארעא.

רב יוסף אמר:

מה ראה?

ראה שבע מצות קבלו עליהם בני נח ולא קיימום, עמד והתירם להם.

איתגורי אתגור, **אם כן מצינו חוטא נשכר?**

אמר מר בריה דרבינא:

אפילו מקיימים אותם אין מקבלין עליהם שכר, כמי שמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה
ועושה.

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר:

ומה בשבע מצות שנצטוו בני נח לא יכלו לעמוד בהם, על כל התורה על אחת כמה וכמה.
למלך שמנה לו שני אפוטאופין, אחד ממונה על אוצר של תבן ואחד ממונה על אוצר של כסף
וזהב כו', היה מתרעם אותו שממונה על התבן, שלא מנהו על כסף וזהב.
א"ל: ריקה אם על אוצר של תבן נחשדת על אוצר של כסף וזהב, **היאך יאמינו אותך?**

דבר אחר:

עמד וימודד ארץ -

א"ר שמעון בן יוחאי:

מדד הקב"ה את כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה, אלא ישראל.
ומדד הקב"ה את כל הדורות ולא מצא דור, שהיה ראוי לקבל את התורה, אלא דור המדבר.
מדד הקב"ה את כל ההרים ולא מצא הר שהיה ראוי שתשרה עליו שכינה, אלא הר המוריה.
מדד הקב"ה את כל העיירות ולא מצא עיר שראויה שיבנה בית המקדש בה, אלא ירושלים.
מדד בכל ההרים ולא מצא הר שתנתן עליו תורה אלא הר סיני.
מדד הקב"ה בכל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל, אלא ארץ ישראל, שנאמר:
עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים.

דמן התיר: **לא תחיה כל נשמה,**

וממונם התיר: **ואכלת את שלל אויביך.**

עולא בשם רבי שמעון בן יוחאי אומר:

משל לאחד שיצא לגורן וכלבו וחמורו עמו, הטעין לחמורו חמש סאין ולכלבו שתי סאין והיה
הכלב מלחית, העביר ממנו שתיהן ונתן על החמור.
כך אפילו שבע מצות שנצטוו בני נח, כיון שלא יכלו לעמוד בהם עמד ופרקם ונתנם על ישראל.

דבר אחר:

עמד וימודד ארץ -

בקש הקב"ה להחזיר את כל העולם למדידת מימיו, שנאמר: **מי מדד בשעלו מים -** וכשקבלו
ישראל את התורה שקט העולם, שנאמר: **ארץ יראה ושקטה.**

ראה ויתר גוים -

א"ר אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן:

דמם התיר, שנאמר: **והגויים חרוב יחרבנו.**

ר' אחא אמר:

הקפיצן לגיהינום, שנאמר: **לנתר בהן על הארץ.**

ר' הונא דצפורי אמר:

התיר זונאות שלהם, שנאמר: **מוסר מלכים פתח.**

ר' תנחומא בר חנילאי אמר:

התיר להם את האסורין שקצים ורמשים.

משל למה הדבר דומה?

לרופא שעלה לבקר את החולה וראהו בסכנה, ואמר להם: תנו לו כל מה שהוא מבקש לאכול. עלה לבקר את אחר והיה בו לחיים, אמר להם: כך וכך יאכל וכך וכך לא יאכל. אמרו לו: לזה אמרת יאכל כל מה שהוא מבקש ולזה אמרת זה יאכל וזה לא יאכל! א"ל: לזה שאמרת יאכל כל שהוא מבקש שאין בו לחיים, ולזה שאמרת זה יאכל וזה לא יאכל, שיש בו לחיים ישמור עצמו.

כך אמר הקב"ה להם: התרתי את האסורין שאין בהם לחיים: **והיו עמים משרפות סיד**. אבל ישראל (שיש בהם) [שהם] לחיים, שנאמר: **חיים כלכם היום** - לכן הזהרתי אתכם: **זאת החיה אשר תאכלו**.

הליכות עולם לו -

תנא דבי אליהו:

כל השונה הלכות בכל יום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר: **הליכות עולם לו** - אל תקרי **הליכות** אלא **הלכות**:

כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה -

א"ר יודן:

משל לגבור שהיה רוכב על סוס וכליו משופעים אילך ואילך, הסוס טפל לרוכב ואין הרוכב טפל לסוס.

ר' הונא בשם ר' אמי אמר:

למה מכנים שמו של הקב"ה וקוראים אותו מקום?
שהוא מקום עולמו.

ר' יוסי בן חלפתא אומר:

אין אנו יודעים אם הקב"ה מקומו של עולם ואם עולמו מקומו.
מן מה דכתיב: **הנה מקום אתי** - הוי, הקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו.

א"ר יצחק:

כתיב: **מעונה אלהי קדם** - אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולמו ואם עולמו מעונו.
מן מה דכתיב: **ה' מעון אתה** - הוי הקב"ה מעונו של עולמו, ואין עולמו מעונו של הקב"ה.

סימן תקסד

עריה תעור קשתך -

א"ר אלעזר:

כל המסתכל בערוה קשתו ננערת, שנאמר: **עריה תעור קשתך** (בשמואל ברמז קנ"ט).

שבועות מטות אומר סלה -

כתיב: **כל אלה שבטי ישראל שנים עשר.**

וישמעאל אינו מעמיד שנים עשר?

א"ר אלעזר:

אותם נשיאים כמה דאת אמר: **נשיאים ורוח וגשם אין** - אבל אלו מטות כמה דאת אמר: שבועות מטות אומר סלה.

שמש ירח עמד זבולה וגו' -

(ברמז ל').

כתיב: **והיה כאשר ירים משה ידו.**

ר' יהושע אומר:

כשפן גדול היה עמלק.

ומה היה עושה?

היה מעמדי בני אדם ביום גינוסיא שלו, לומר: (ה) לא במהרה אדם נופל ביום גינוסיא שלו.

מה עשה משה?

ערבב את המזלות, הה"ד: **שמש ירח עמד זבולה.**

וכתיב: **רום ידיהו נשא.**

סימן תקסה

נקבת במטיו ראש פרזיו -

א"ר אלעזר בן יהודה איש ברתותא:

אמר הקב"ה: בזכות השבטים אני קורע להם את הים, שנאמר: **נקבת במטיו ראש פרזיו.**

מהו אומר?

לגוזר ים סוף לגזרים.

עשרה נסים נעשו לאבותינו על הים, נבקעו ונעשו כמין כיפה (קובה), שנאמר: **נקבת במטיו**

ראש פרזיו.

נחלק לשנים [עשר], שנאמר: **נטה את ידך על הים ובקעהו.**

נעשה יבשה, שנאמר: **ובני ישראל הלכו ביבשה.**

נעשה כמין טיט, שנאמר: **דרכת בים סוסיך חומר מים רבים.**

נעשה פירורין, שנאמר: **אתה פוררת בעזך ים.**

נעשה סלעים, שנאמר: **שברת ראשי תנינים על המים.**

נעשה גזרים, שנאמר: **לגוזר ים סוף לגזרים.**

נעשה ערימות, שנאמר: **וברוח אפיך נערמו מים.**

נעשה כמין נד, שנאמר: **נצבו כמו נד**.
יצאו להם מים מתוקים מתוך מלוחים, שנאמר: **ויוציא נוזלים מסלע**.
קפא הים משני חלקים ונעשה כמין בולוס של זכוכית, שנאמר: **קפאו תהומות**.

דרכת בים סוסיך -

דרש רבי פנחס:

רכב פרעה על סוס זכר, כביכול נגלה עליו הקב"ה על סוס זכר, שנאמר: **דרכת בים סוסיך**.
רכב פרעה על סוס נקבה, כביכול נגלה עליו הקב"ה על סוס נקבה, שנאמר: **לססתי ברכבי פרעה**.

כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים -

כי תאנה לא תפרח -

זה אברהם, כמה דאת אמר: **כבכורה בתאנה בראשיתה**.

ואין יבול בגפנים-

זו שרה, כמה דאת אמר: **אשתך כגפן פוריה**.

כחש מעשה זית -

אותם מלאכים שבשרו את שרה האירו את פניה כזית.

כחשים היו?

ושדמות לא עשה אוכל -

השדים המתים לא עשו אוכל.

גזר ממכלה צאן -

כמה דאת אמר: **ואתן צאני צאן מרעיתי**.

ואין בקר ברפתים -

כמה דאת אמר: **עגלה מלומדה**.

חזרה ואמרה שרה: **מה אנא מובדא סברי מן בריי?**

אלא **ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעי**.

דבר אחר:

כי תאנה לא תפרח -

משבטלו הבכורים.

ואין יבול בגפנים -

משבטלו הנסכים.

כחש מעשה זית -

משבטל שמן המאור.

ושדמות לא עשה אוכל -

ושדי בהמות משבטלו הבכורות.

דבר אחר:

ושדמות (השדות) לא עשה אוכל -

משבטל לחם הפנים.

גזר ממכלה צאן -

משבטל התמיד.

ואין בקר ברפתים -

משבטלו הקרבנות.

א"ר שמעון בן גמליאל:

מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, שנאמר: **ואל זועם בכל יום.**

א"ר חייא בר אבא:

כשהיו הקרבנות קרבים היה סאה ארבלית עושה סאה סלת, סאה קמח סאה קיבר, סאה סובין סאה מורסן, אבל עכשו אדם מוליך סאה חטים לטחון, אינו מביא אלא כשם שהוא מוליך, מביא מעט יותר.

למה?

שבטל לחם הפנים.

ראה מה היו הקרבנות יפים להם, שכל מה שהיה קרב על גבי המזבח היה מברך את מינו.

א"ר חייא בר אבא:

אפילו עקרו של מזבח לא נעשה, אלא בשביל כפרתן של ישראל.

למה נקרא שמו מזבח?

מ' שהוא מוחל עונותם של ישראל,

ז' שהוא זכרון טוב לישראל,

ב' ברכה לישראל,

ח' חיים לישראל,

שתי הלחם ולחם הפנים היו מברכין את הלחם.

והבכורים היו מברכין את פירות האילן.

מעשה בר' יונתן בן אלעזר שהיה יושב תחת תאנה אחת בקיץ והיתה תאנה מלאה תאנים יפות, ירד טל והיו התאנות זבות דבש והיה הרוח מגבלו בעפר, באה עז אחת והיתה מנטפת

חלב וקרא לתלמידים ואמר : בואו וראו מעין דוגמא של העולם הבא.

מעשה בסופר אחד שהיה עולה לירושלים בכל שנה והכירו אותו שהיה אדם גדול בתורה. אמרו לו : טול לך חמשים זהובים בכל שנה ושב לך אצלנו. אמר להם : יש לי גפן אחת והיא יפה מכלם והיא עושה לי ג' צופריאות בכל שנה, שש מאות חביות בכל שנה, הראשונה עושה לי של מאות, ושניה מאתים, ושלישית מאה, ואני מוכר אותם בדמים יקרים הרבה.

וכל השבח הזה למה?

שבשביל נסוך היין, ולעתידי לבא הקדוש ברוך הוא מחזיר את הברכות, שנאמר : **ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו:**

סימן תקסו

אלהים ה' חילי וישם רגלי כאילות -

א"ר פנחס:

כאילים אין כתיב כאן אלא כאילות, כנקבות.

למה?

שרגלי הנקבות עומדות יותר מן הזכרים.

כאילות -

כשתי אילות :

דבורה,

ואסתר.

דבורה שבאה מנפתלי אילה שלוחה.

ואסתר, למנצח על אילת השחר.

ומהו ועל במותי (יעמידני) [ידריכני]?

על בעלי בימאות שלי ידריכני, אלו המצריים שראו שנשתקעו בים, רמז הקב"ה לים והשליכן ליבשה והיו ישראל רואין אותם מתים, שנאמר : **וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים.**

מה היו עושים להם?

היה כל אחד ואחד מישראל נוטל כלבו ונותן את רגלו על צוארו של מצרי, והיה אומר לכלבו :

אכול מן היד הזה ששעבד בי!

אכול מן המעיים הללו שלא חסו עלי!

תדע לך שכן כתיב : **למען תמחץ רגלך בדם לשון כלביך מאויבים מנהו.**

צפניה

פרק א

סימן תקסו

דבר ה' אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה -

אמר עולא:

כל ששמו ושם אביו מפורש בנביאים, בידוע שהוא נביא בן נביא.

שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא.

כל ששמו ושם עירו מפורש בידוע שהוא מירושלים.

במתניתא תנא:

כל ששמעשיו סתומים ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם לשבת, כגון: **דבר**

ה' אשר היה אל צפניה בן כושי וגו' - בידוע שהוא צדיק בן צדיק.

וכל שמעשיו סתומים ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם לגנאי, כגון: **ויהי**

בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בידוע שהוא רשע בן רשע (כתוב במלכים ברמז רצ"ב):

צפניה, אחד משלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור:

ירמיה,

צפניה,

וחולדה הנביאה.

ירמיה היה מתנבא בשווקים.

צפניה בתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות.

וחולדה אצל הנשים.

ואעפ"כ **ולא שמעו ולא הטו את אזנם.**

אסף אסף כל מעל פני האדמה -

שאל פילוסוף אחד את רבן גמליאל:

כתוב אחד אומר: **כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא.**

מפני מה מתקנא בעובדיה ואינו מתקנא בה?

אמר ליה: אמשול לך משל, **למה הדבר דומה?**

למלך בשר ודם שהיה לו בן אחד והיה אותו הבן מגדל כלב ומעלה לו שם על שם אביו, וכשהיה

נשבע היה נשבע בחיי הכלב אביו, כששמע המלך, **על הבן הוא כועס או על הכלב?**

הוי אומר: על הבן הוא כועס.

אמר ליה: כלב אתה קורא אותה, והלא יש בה ממש?!

אמר ליה: **מה ראית?**

אמר ליה : פעם אחת נפלה דליקה בעירנו ונשרפה כל העיר כלה ובית ע"א לא נשרפה.

א"ל : אמשול לך משל, **למה הדבר דומה?**

למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, **כשהוא עושה מלחמה עם החיים עושה או עם המתים**

עושה?

הוי אומר : עם החיים.

א"ל : כלב אתה קורא אותה ומת אתה קורא אותה, אם כן יאבדנה מן העולם!?

א"ל : אלו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדים הרי הוא מבטלה, הרי הם עובדים לחמה

וללבנה לכוכבים ומזלות ולאפיקים ולגאיות.

וכן הוא אומר : **אסף אסף כל מעל פני האדמה וגו' אסף אדם ובהמה, אסף עוף השמים ודגי**

הים והמכשלות את הרשעים.

וכי מפני שהרשעים נכשלים בו יאבדם מן העולם?

והלא לאדם הם עובדים, דכתיב : **והכרתי את האדם מעל פני האדמה.**

דבר אחר :

והמכשלות את הרשעים -

הם הכשילו את הרשעים, כד הוה צייד עופא וא"ל : זיל אישתמן ואזל ואישתמן ואתי.

א"ר אלעזר :

אם לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש - שהיו רואים בלורית של זהב נתכית באש, אבד הקב"ה

את ממונם, שלא יאמרו ממוננו הוא צריך.

ופקדתי על כל הדולג על המפתן -

תמן כתיב : **על כן לא ידרכו כהני דגון על המפתן,**

ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק :

שהחמירו ישראל בע"א יותר מאומות העולם.

סימן תקסז

והיה בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות -

בנרות -

ולא לאור החמה ולא לאור הלבנה, שאין מבערין את החמץ בהם, כך עתיד הקב"ה לעשות,

אינו מפשפש את ירושלים אלא בנרות, לבער משם ע"א ולעקור משם יצר הרע.

אמרו לו ישראל : רבש"ע, **אימתי אתה עושה כך?**

אמר להם : משאעשה מה שכתוב למעלה : **והיה (בעת) [ביום] ההוא וגו' קול צעקה משער**

הדגים - זו עכו, שהיא נתונה בחיק של הדגים.

ויללה מן המשנה -

זו לוד, שהיא משנה לירושלים.

ושבר גדול מהגבעות -

זו צפורי, שהיא נתונה בגבעה.

הלילו יושבי המכתש -

זו טבריא, שעמוקה כמכתש הזה.

אמר הקב"ה: עשיתי את הדין בארבעה מקומות הללו, מה שעשו בהם עובדי אלילים, באותה שעה **אחפש את ירושלים בנרות**.

דבר אחר:

אחפש את ירושלים בנרות -

א"ר אחא:

לא תהא קורא בסמך אלא בשין, **אחפש** - אמר הקב"ה: מוצאי אני אותה לחירות, כשם שהכתבתי בתורה: **וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו** - ואני הכיתי את שתי עיניהם של בני, שנאמר: **כי נסך ה' עליהם רוח תרדמה ויעצם את עיניהם** - אינו בדין שיצאו לחפשי?!

א"ר ברכיה:

הכתבתי בתורה: **שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי**. אמרו ישראל: רבון העולמים, הלא כל הפרוקופי שלנו, שתחפש את ירושלים בנרות.

היכן הוא הבטחת הנביאים?

לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם, והיה לך ה' לאור עולם, קומי אורי כי בא אורך.

אמר להם הקב"ה לא מה שאתם סבורים, אלא כשם שהראיתי לזכריה: **ראיתי והנה מנורת זהב כלה** - זו כנסת ישראל - **כלך יפה רעיתי**.

וכן הראה למשה: **ועשית מנורת זהב טהור** - זו כנסת ישראל.

ירכה - זה הנשיא.

וקנה - זה אב ב"ד.

גביעיה - אלו החכמים.

כפתוריה - אלו התלמידים.

ופרחיה - אלו התינוקות.

ממנה יהיו: **כלך יפה רעיתי ומום אין בך**.

פרק ב

המשך סימן תקסז

בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה'

-

ר' אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי, בקשו צדק בקשו ענוה וגו'.

אמר: כולי האי ואולי.

אמר ריש לקיש:

באשר משפטו שם פעלו (בשמואל ברמז קנד).

הוי: יושבי הבל הים גוי כרתים.

א"ר חנן:

נעשה בכרכי הים מה שלא נעשה בדור המבול, שנאמר: הוי יושבי חבל הים גוי כרתים - גוי (א) שהוא ראוי ליכרת.

באיזה זכות הם עומדים?

בזכות גוי אחד: וירא שמים אחד, שהיו מעמידין בכל שנה, שהקב"ה מקבל מידם.

גוי כרתים -

ר' לוי פתר לה לשבח:

גוי שכרת ברית, כמה דאת אמר: כורת הברית.

שמעתי חרפת מואב -

אתה מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו אויבים לירושלים, נכנסו עמהם עמונים ומואבים ונכנסו לבית קדש הקדשים ונטלו הכרובים, והיו מחזירים אותם בכל חוצות ירושלים, והיו אומרים:

לא היו ישראל אומרים אין אנו עובדים ע"א?

ראו מה הם עושים, הה"ד: יען כי אמר מואב הנה ככל הגוים בית יהודה.

באותה שעה אמר הקב"ה: כי מואב כסדום תהיה.

הזאת לכם עליזה מי יעץ זאת על צר המעטירה -

א"ר אלעזר:

כל צור שכתוב בתורה מלא - בצור מדינה הכתוב מדבר,

חסר - בעיר חייבת הכתוב מדבר.

המעטירה -

ר' אבא בר כהנא אמר:

הקיפוח כעטרה.

פרק ג

המשך סימן תקסז

הוי מוראה ונגאלה העיר היונה

הוי -

מפני האומה שנתתי אימתה על כל העולם.

אימתי נגאלה?

אתה מוצא, כשנגאלו ישראל ממצרים נפל אימתן על העולם כולו, שנאמר: **שמעו עמים ירגזון וגו' אז נבהלו אלופי אדום וגו' תפול עליהם אימתה ופחד.**

העיר היונה -

אומה שציינתי אותה במצות ובמעשים טובים כיונה, ואחר כל השבח הזה **לא שמעה בקול.**

כלה דלא שמע בקול מה היא?

לאו שוטייתא היא!?

א"ר ראובן:

לשון יוני הוא, שכן קורין לשוטייתא מורה.

הוי מוראה -

הוי מן קדם שוטייתא.

ונגאלה -

על ידי שהיו מרחיקין עצמם מדבר תורה - **ויגואלו מן הכהונה.**

העיר היונה -

לא היה לה ללמוד מן עיר של יונה נינוה, נביא אחד שלחתי לה ושמעו בקולי: **ויאמינו אנשי**

נינוה - וזו כמה נביאים שלחתי לה **השכם ושלוח** ולא שמעו בקולי!

הכרתי גוים נשמו פנותם וגו' -

א"ר אלעזר:

אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל, שנאמר: **הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי**

חוצותם מבלי עובר.

וכתיב: **אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר.**

אתה מוצא, כשחטאו ישראל ובקש הקב"ה להגלותם, אמר הקב"ה: אם אני מגלה את ישראל

תחלה, עכשו נעשו חרפה וקלון לכל האומות.

מה עשה?

הביא לסנחריב על כל האומות והגלה אותם, שנאמר: **ותמצא כקן ידי**.

וכתיב: **ואסיר גבולות עמים**.

אמר הקב"ה: יהיו ישראל רואים שהגליתי עובדי אלילים ויעשו תשובה, שנאמר: **הכרתי גוים**

נשמו פנותם, כיון שלא עשו תשובה - מיד גלו.

וכן אתה מוצא: **ונתתי נגע צרעת בבית**.

למה העצים והאבנים לוקים?

כדי שיראו הבעלים ויעשו תשובה.

לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד -

אמר הקב"ה: שבועה היא לפני, שכל מי שיחכה למלכותי אני בעצמי מעיד בו לטובה, שנאמר:

לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד - אלו אבלי ציון, שהשפילו את רוחם ושמעו את חרפתם

ושתקו ולא החזיקו טובה לעצמם.

דבר אחר:

ליום קומי לעד -

ביום קומי להעיד במשיח, ששקולה זכותו כנגד פמליא שלי.

וכי [אחר] **כל המדות הללו לא תחכו לי?**

אמר להם הקב"ה: שכרכם כפול, **כי עם בציון ישב בירושלים חנון וגו'** שנתן לכם שכר התורה.

יחנך - שאוכלים ימות המשיח.

כשמעתו ענך - לעולם הבא, בזכות המשיח שנתעכב כל אותם השנים.

כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' לעבדו -

אמר ליה קיסר לרבי תנחומא: תא נהוי כלנו עמא חד, דכתיב: **כי אז אהפוך וגו'.**

א"ל: לחיי, מיהו אנן דמהלינן לא מצינן דנהוי כוותיכו, אתון מהולו והווי כוותין.

אמר ליה: מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דזכי למלכא לישדיוה לביבר, שדיוה לביבר, לא

אכלוהו.

א"ל ההוא אפיקורוס: הא דלא אכלוהו משום דלא כפיין, שדיוה לדידה ואכלוהו.

א"ר יוסי:

כי אז אהפוך אל עמים -

מלמד, שכל האומות יהיו גרים גרורים לעתיד לבא.

אמר ליה אביי:

ודילמא מע"א הוא דהדרי בהו?

א"ל: **לעבדו שכם אחד** כתיב, לשעבר כתיב: **הבה נרדה ונבלה שם שפתם**.

וכתיב: **בלע ה' פלג לשונם**, אבל לעתיד לבא: **אהפוך אל עמים שפה ברורה**.

הסיר ה' משפטיך פנה איבך -

א"ר פפא:

אי בטלי יהירי - בטלי אמנושי - בטלי דייני בטלי גזירפטי.

אי בטלי יהירי בטלי אמגושי, דכתיב: **ואצרוף כבור סגיך ואסירה כל בדיליך.**

אי בטלי דייני בטלי גזירפטי, דכתיב: **הסיר ה' משפטיך פנה איבך.**

נוגי ממועד אספתי ממך -

אמר רבי אלעזר בן עזריה:

כל המתפלל שחרית אחר ארבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר: **נוגי ממועד.**

מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא?

כדמתרגם רב יוסף:

תברא על תברא אייתי על שונאיהן דישראל על דאחרו זימני מועדיא די בירושלם,

רב נחמן בר יצחק אמר מהכא:

בתולותיה נוגות והיא מר לה.

חגי

פרק א

סימן תקסז

בשנת שתיים לדריוש -

(במלכים ברמז קפ"א). (זרובבל בן שאלתיאל עבדו):

אכול ואין לשבעה -

זהו שאמר הכתוב: ועתה לא כימים הראשונים, כי זרע השלום הגפן תתן פריה.

מהו כימים הראשונים?

אתה מוצא, כשיצאו ישראל ממצרים הוריד להם את המן והגיוז להם את השליו, והעלה להם את הבאר והיה כל שבט ושבט עושה לו אמת המים וממשיכה מן הבאר, והיה ממשיכה אצלו והיה נוטע לו תאנים ורמונים גפנים ותפוחים, והם עושים פירות בני יומם כשם שהיה בבריאתו של עולם, וכיון שחטא אדם הראשון נתקלה האדמה, שנאמר: **בזיעת אפיך תאכל לחם**, וכשנסתלקה הבאר מהם נסתלקה הטובה.

א"ל הקב"ה למשה: לך אמור להם כשיכנסו לארץ ישראל, אני מחזיר להם, שנאמר: **כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים וגו'.**

כיון שבאו לארץ התחילו חוטאים, שנאמר: **ותבואו ותטמאו את ארצי** - התחילו זורעים הרבה ומביאים מעט.

למה?

שבטלו הביכורים.

אכול ואין לשבעה -

משבטל לחם הפנים.

שתו ואין לשכרה -

משבטל נסוך היין.

לבוש ואין לחם לו -

משבטלו בגדי כהונה.

והמשתכר משתכר אל צרור נקוב -

משבטלו עושי צדקה.

שכר האדם לא נהיה -

משבטלו עולי רגלים.

ושכר הבהמה איננה -

משבטלו הקרבנות, אבל לעתיד הקב"ה מחזירה, שנאמר: **ועתה לא כימים הראשונים.**

וארצה בו ואכבד -

א"ר שמואל בר אינאי א"ר אחא:

מאי דכתיב: **וארצה בו ואכבד - וקרינא ואכבדה?**

מה שכתוב דמחסרא הא, אלו ה' דברים שיש בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הם:

ארון וכפרת וכרובים,

ואש,

ושכינה,

ורוח הקדש,

ואורים ותומים.

על כן עליכם כלאו שמים מטל -

וכן הוא אומר: **ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה -** שבשביל עונותיכם אף אומות העולם לוקים.

אריב"ל:

אלו היו אומות העולם יודעים שהם לוקים כשחוטאים ישראל, היו מעמידים שני אסטרדיוטין שיהו משמרין כל אחד ואחד שלא יחטא.

ויאמר חגי וגו' במלאכות ה' -

אתה מוצא שהנביאים קורין מלאכים.

ודכוותה: **ברכו ה' מלאכיו.**

ודכוותה: **וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים.**

ודכוותה: **ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים.**

ודכוותה: **ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים.**

והלא פנחס היה!?

אלא פנחס בשעה שהיה רוח הקדש שורה עליו, היו פניו בוערות כלפידים.

ורבנן אמרין:

אשתו של מנחם מה היתה אומרת לו?

הנה איש אלהים בא אלי ומראהו כמלאך ה' - כסבורה בו הוא נביא, ואינו אלא מלאך.

פרק ב

סימן תקסח

לי הכסף ולי הזהב (אמר) [נאם] ה' צבאות =

שלושה דברי דרך ארץ שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניא:

מה יעשה אדם ויחכם?

אמר להם: ירבה בישיבה וימעט בסחורה.

א"ל: הרב עשו כן ולא הועיל להם!

א"ל: יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר: **כי ה' יתן חכמה.**

(מאי מפיו יתן חכמה) [מפיו דעת ותבונה]?

תני, ר' חייא:

משל למלך שעשה סעודה לעבדיו, לאוהביו שגר להם ממה שלפניו.

מאי קמ"ל?

דהא בלא הא לא סגי.

מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים?

א"ל: ישא אאה הוגנת לו ויקדש עצמו בשעת תשמיש.

א"ל: הרבה עשו כן ולא הועילו!

א"ל: יבקש רחמים ממי שהבנים שלו, שנאמר: **הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן.**

מאי קמ"ל?

דהא בלא הא לא סגי.

מאי שכר פרי הבטן?

אמר רב חמא בר חנינא:

בשכר שמשוהין עצמן בבטן, כדי שיזרעו נשותיהם תחלה, שנאמר: **הנה נחלת ה' בנים.**

הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיר ואל היין ואל שמן ואל כל

מאכל היקדש? ויענו הכהנים ויאמרו לא.

אמר רב:

אישתבוש כהני, רביעי בקדש בעא מינייהו ואמרו ליה טהור.

ושמואל אמר:

לא אישתבוש כהני, חמישי בקדש בעא מינייהו?

ואמרו ליה: טהור.

בשלמא לרב, היינו דכתיב: ארבע, לחם נזיר יין ושמן.

אלא לשמואל חמשה מנא ליה?

מי כתיב: ונגע כנפו, ונגע בכנפו כתיב, במה שנגע בכנפו.

תא שמע: **ויאמר חגי אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא ויענו הכהנים ויאמרו יטמא. בשלמא לשמואל מדהכא לא אישתבוש התם נמי לא אישתבוש.**

אלא לרב מאי שנא הכא דלא אישתבוש ומאי שנא התם דאישתבוש?

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון:

בקיאים היו בטומאת מת ואין בקיאים בטומאת שרץ.

רבינא אמר:

התם רביעי, הכא שלישי.

תא שמע: **ויען חגי ויאמר כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני נאם ה' וכן כל מעשה ידיהם ואשר**

יקריבו שם טמא הוא.

בשלמא לרב, היינו דכתיב טמא.

אלא לשמואל אמאי טמא?

אתמוהי קא מתמה.

והא **וכן כל מעשה ידיהם** כתיב!?

אמר מר זוטרא ואי תימא רב אשי:

מתוך שקלקלו מעשיהם, מעלה עליהם הכתוב כאלו הקריבום בטומאה.

[זרובבל בן שאלתיאל עבדי -

כתוב ברמז ד']:

זכריה

פרק א

סימן תקסט

שובו אלי נאם ה' צבאות ואשוב אליכם -

א"ר יהודה אמר רב:

מאי דכתיב: שובו אלי ואשובה

וכתיב: כי אנכי בעלתי בכם!?

לא קשיא, כאן על ידי אהבה כאן על ידי יסורין.

אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו -

(בירמיה ברמז רע"ט):

ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה -

א"ר (יוכאי) [יוחנן]:

מאי ראיתי הלילה?

בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו ללילה, כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו, שנאמר: **והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה -** ואין הדסים אלא צדיקים, שנאמר: **ויהי אומן את הדסה -** ואין מצולה אלא בבל, שנאמר: **האומר לצולה חרבי, ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים,** מיד מלאים רוגז נעשים שרוקים, אדומים ואחר כך נעשו לבנים.

א"ר פפא:

שמע מנה: סוסיא היורא מעלי לחלמא.

פרק ב

המשך סימן תקסט

ויראני ה' ארבעה חרשים -

מאן נינהו ארבעה חרשים?

א"ר חמא בר ביזנא, א"ר שמעון חסידא:

משיח בן דוד, משיח בן יוסף, ואליהו, וכהן צדק.

מתקיף לה רב ששת:

אי הכי היינו דכתיב: **אלה הקרנות אשר זרו את יהודה וגו'.**

הני יתובי מותיבי ליה ליהודה?

אמר ליה: שפיל לסיפיה דקרא: **ויבואו אלה להחריד אותם לידות א קרנות הגויים הנושאים**

קרן אל ארץ יהודה לזרותה.

אמר רב ששת:

בההדי חמא באגדתא למה לי?

ואומר אנה אתה הולך ויאמר אלי למוד את ירושלים -

דרש רבי חנינא:

בקש הקב"ה למוד את ירושלים במידה, שנאמר: **ויאמר אלי למוד את ירושלים לראות כמה רחבה וכמה ארכה.**

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, הרבה כרכים נתת להם לאומות העולם ולא נתת להם במדה, ירושלים ששמך בתוכה וצדיקים בתוכה תתן להם במדה?! מיד - **ויאמר אליו רוצ דבר אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלים מרב אדם ובהמה בתוכה.**

אמר ריש לקיש:

עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים אלף קפל מגדלים, אלף טפף גינאות, אלף ליצוי ברניאות, אלף ושני שילה טטפראות, פחותה שבכלם כצפורי בשלותה.

דתניא: רבי יוסי אומר:

אני ראיתי צפורי בשלותה והיו בה מאה ושמונים אלף שווקים מוכרי ציקי קדרה.

ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב -

א"ר יצחק נפחא:

אמר הקב"ה: אני מצתי אש בירושלים, שנאמר: **ויצת אש בציון -** ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר: **ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב - שלם ישלם המבעיר את הבערה.** אמר הקב"ה: עלי לשלם מה שבערתי.

ואמר רשב"ל:

שכל פמליא שלי נעשים לה חומה לירושלים לעתיד לבא, ואני מצוה למלאכים לשמרה, שנאמר: **על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים.**

וכי מאחר שהאש מוקף לה מי יכול ליכנס בתוכה?

אבל לעתיד לבא הצדיקים מהלכים באש, כאדם שמהלך בחמה מפני הצנה והיא ערבה עליו. ואם אתה תמה בדבר זה, בוא והסתכל בחנניה מישאל ועזריה, שבשעה שהשליכם נבוכדנאצר לתוך כבשן האש היו מהלכים בו כאדם שהוא מהלך בחמה ביום הצנה, שנאמר: **ענה ואמר האנא חזה גוברין ארבעה שרין מהלכין בגו נורא וחבל לא איתי בהון.**

מהו ולכבוד אהיה בתוכה והלא אין כבודו של הקב"ה אלא במרום שנאמר על השמים כבודו?

אמר ריב"ל:

הוודיע שבחן של ישראל לכל באי עולם, שבשבילם הקב"ה מוריד שכינתו משמי מרום ומשרה אותה בארץ, לכך כתיב: **ולכבוד אהיה בתוכה**.
אמר דוד: חומת אש מבחוץ ולכבוד מבפנים, מי יוכל לשרות בתוכה?!
הה"ד: **מי יגור באהלך**.

כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם -

תאנא:

בטל ורבוכות לא חייבו חכמים להזכיר, מאי טעמא?
משום דלא מעצרי.

רוחות מנא לן דלא מעצרי?

דכתיב: כי כארבע רוחות השמים וגו'.

מאי קאמר?

אילימא הכי קאמר להו רחמנא לישראל: דמבדרנא לכו בארבע רוחי עלמא.
אי הכי בארבע מיבעי ליה?
אלא דמכניפנא לכו מארבע רוחי עלמא.

אי הכי מארבע מיבעי ליה?

אלא כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל (ביחזקאל ברמז שע"ג):

כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו -

בבבת עין לא נאמר אלא בבבת עינו (בשמואל ברמז צ"ט ובשופרים ברמז כ"ה).

הם כל בשר מפני ה' כי נעור ממעון קדשו -

רבי פנחס, בשם ר' ראובן:

חמש פעמים מקים דוד להקב"ה בספר ראשון של תהלים: **קומה ה' הושיעני אלהי,**
קומה ה' באפך,
קומה ה' אל נשא ידך,
קומה ה' אל יעוז אנוש,
קומה ה' קדמה פניו.

אמר לו הקב"ה: דוד בני, אפילו אתה מקימני אלף פעמים איני קם.

אימתי אני קם?

לכשאראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים, הדא הוא דכתיב: **משוד עניים מאנקת אביונים**
עתה אקום יאמר ה'.

רבי שמעון ברבי יונה אומר:

עתה אקום?

כל זמן שהיא מוכפשת באפר כביכול, אלא כשיבוא אותו היום, שנאמר בו: **קומי שבי ירושלים** - באותה שעה **הם כל בשר מפני ה' כי נעור ממעון קדשו** - כהדא תרנגולתא דמנערא גרמא מן קיטמא.

פרק ג

סימן תקע

ויאמר ה' אל השטן -

א"ר יהושע בן לוי:

סח לי מלאך המות: אל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת, מפני שאני מרקד ובא לפניהם ויש לי רשות לחבל, **ואי פגע ביהו מאי תקנתיה?** לינשוף מדוכתיה ארבע אמות, אי איכא נהרא ליעבר, ואי איכא דרכא אחרינא ניזיל בה, ואי איכא גדר ליקום מאחוריה ואי לא ליהדר אפיה ולימא: **ויאמר ה' אל השטן וגו'.**

ויהושע היה לבוש בגדים צואים -

(כתוב בירמיה ברמז ש"ט):

שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה -

איזו אנשים שנעשה להם מופת?

הוי אומר: חנניה מישאל ועזריה, כיון שיצאו מכבשן האש עלו לארץ ישראל ונשאו להם נשים והולידו בנים ובנות ולמדו תורה לפני כהן גדול (כתוב במלכים ברמז קס"ח).

א"ר יוסי ברבי חנינא:

בשעה שעלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש עוד לא הוזכרו להיכן הלכו.

ר' אלעזר אומר:

ברוך מתו, שהיו עו"א רוקקים בהם ואומרים: יש לכם אלוה כזה ואתם עובדים ע"א.

רבי יוסי בן חנינא אומר:

בעין מתו.

ר' יהושע בן לוי אומר:

שינו את מקומם והלכו להם אצל **יהושע בן יהוצדק** ללמוד תורה, הדא הוא דכתיב: **שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה.**

רבי תנחום אומר:

על מנת כן ירדו מישאל ועזריה לתוך כבשן האש, שיעשה להם מופת.

פרק ד

המשך סימן תקע

ראיתי והנה מנורת זהב כלה -

אלו ישראל, שנאמר: **כלך יפה רעיתי.**

וגלה על ראשה -

למענכם שלחתי בבלה.

דבר אחר ::

וגלה על ראשה -

ויעבור מלכם לפניכם.

ושבעה נרותיה עליה -

היא זכות שבת שישראל משמרים אחד לשבעה ימים.

שבעה ושבעה מוצקות -

שבעה כנגד שבעת ימי בראשית.

חצבה עמודיה שבעה - ושבעה כנגד שבע המצות האמורות בתורה:

תרומות,

ומעשרות,

שמיטין,

ויובלות,

מילה,

וכבוד אב ואם,

ותלמוד תורה כנגד כלם.

הרי שלשה פעמים יש כאן: **שבעה נרותיה שבעה ושבעה מוצקות -** הרי כ"א.

ושבעה פעמים שבעה הרי מ"ט, וכ"א כנגד שבעים זקנים.

ושנים זיתים עליה -

אלו שני המשיחים:

אחד משוח מלחמה,

ואחד משוח למלך על ישראל.

ושנים זיתים עליה -

(כתוב בשופטים ברמז נ"ט):

סימן תקעא

מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור -

זה מלך המשיח.

ולמה קרא אותו הר הגדול?

שהוא גדול מן האבות, שנאמר: הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד.

ירום - מן אברהם, שאמר: הרימותי ידי אל ה'.

ונשא - מן משה, שנאמר בו: שאהו בחיקך.

וגבה - ממלאכי השרת, שכתוב בהם: וגביהן וגובה להם ויראה להם.

ממי הוא יוצא?

מדוד, שנאמר: וכן שלמה רחבעם (בנו) אביה בנו אסא בנו יושפט וגו' עד ובני אליועיני

הודוינהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה וענני שבעה - עד כאן פרט הכתוב עד ענני.

מי הוא ענני?

זה משיח, שנאמר: חזה הוית בחזוי עם ליליא וארו עם ענני שמיא.

ומהו שבעה שכתוב במשיח?

שנאמר: כי מי בז ליום קטנות ושמחו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה - לכך נאמר:

מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור - אותו שכתוב בו: ושפט בצדק דלים והוכיח במישור וגו'.

והוציא את האבן הראשה

זו אבו של יעקב, שנאמר: וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן.

וכן דניאל אומר: חזה הוית עד דאיתגזרת אבן.

כי מי בז ליום קטנות -

אמר רבי אליעזר:

מי גרם לצדיקים שיתבזבוזו שלחנם לעתיד לבא?

קטנות -

שהיתה בם שלא האמינו בהקב"ה.

רבא אמר:

אלו קטני בני רשעי ישראל, שמבזבזין דין אביהם, לעתיד לבא אומרים לפניו: רבשיע, מאחר

שאתה עתיד ליפרע מהם.

למה הקהית את (שגם בנו) [שניהם בם]?

תני ר"א הגדול אומר:

כל מי שי לו פת בסלו ואומר: מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה.

אלה שני בני היצר העומדים על אדון כל הארץ -

א"ר יהודה:

זה אהרן ודוד שנמשחו בעוה"ז ואין צריכים לימשח לעתיד לבא, שנאמר: **זאת משחת אהרן וכו'** (כתוב ברמז תקע"ח בפסוק ואקח לי שני מקלות).

פרק ה

המשך סימן תקעא

ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגלה עפה -
(כתוב ביחזקאל ברמז שמ"א).

מהו עפה?

טייסא, כמה דאת אמר: **ויעף אלי אחד מן השרפים.**

א"ר אבהו:

אפילו עורו של פיל ועורו של גמל אינו כמדה הזו, ואתה אומר כן!?

זאת האלה היוצאת על פני כל הארץ -

מהיכן יצאה?

מפתחו של היכל.

דתנן:

פתחו של היכל ארכו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה.

א"ר אייבו:

מפני מה משביעין את האדם בספר תורה ומביאים לפניו נודות נפוחים?

לומר אתמול היה הנוד מלא גידים ועצמות ועכשו ריק מכלם, כך המשביע את חברו לשקר סוף שיצא ריקם ממנו.

רבי איסי אמר:

על שקר.

רבי יונה:

אפילו על אמת.

רבי ינאי הוה יתיב ודריש על הדא דר' יונה.

א"ר שמעון:

אין מוסרין את השבועה למי שחשוד על השבועה, ואין נותנין את השבועה למי שהוא רץ אחר השבועה.

עובדא הוה בחד גבר דאפקיד מאה דינרין גבי בר תמליון, אזל בעא להון מיניה.

אמר ליה: מה דאפקידת לידי מסרית בידך.

אמר ליה: אשתבע לי.

מה עבד בר תמליון?

נטל חד קניא וחקיקה ויהב ביה הלין מאה דינרין ושרי מסמך עליה.

אמר ליה: צור הדין קניא בידך ואנא משתבע לך, כיון דמטון לבי כנישתא אמר: מרי דהדין

ביתא טבא, מאן דמסרית בידי מסרית בידך, ההוא קניא מן כבדיה נסתיה ואקשיה לארעא

שריין הלין דנרין מתבדרין ושרי ההוא מלקט.

אמר ליה: לקט לקט דמן דידך אנת, קא מלקט.

עובדא הוה בחד אתתא, דעלת למיפא גבי מגורתא והווי ציירין בשושיפא תלתא דינרין,

נסבתון ויהיבת יתהון אגב סודרא. איתגבלון בלישא, אפת פיתא ואזלת לה.

אמר לה בעלה: הב לי תלתא דינרין!

אזלת בעיא להון גבי מגורתא.

א"ל: דילמא חמית הדין דינרין?

הוה לההוא מגורתא תלת בנין.

אמרה: תקבור ההיא אתתא ברא אי ידעת בהון, גרמון חוביא וקברתיה.

אמרה: אלולא דאחשידת בהון לא הוה קברת ליה.

אזלא אמרת לה: חמית הלין דינרין?

אמרת לה: תקבור ההיא אתתא ברא אחרא אי היא ידעת בהון גרמון חוביא וקברתיה.

זמו אחרא אמרה ליה: אשכחת תלתא דינרין?

אמרה: תקבר ההיא אתתא תליתאה אי היא ידעת בהון גרמון חוביא וקברתיה.

אמר לה בעלה: לית את אזלא למנחמא הדין מגורתך?

נסיבת תרין עגולין ואזלת מנחמת לה.

כיון דקצוץ עגולין, נפלין הדין תלת דינרין מיניה, הא דברייתא אמרין: בין זכאי בין חייב

למומי לא תיעול.

סימן תקעב

הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב -

ילמדנו רבינו:

על כמה דברים נגעים באים?

שנו רבותינו:

על אחד עשר דברים נגעים באים, ואלו הם:

על ע"א,

ועל קללת השם,

ועל גלוי עריות,
ועל הגנבות,
ועל לשון הרע,
ועל עדות שקר,
ועל הדיין שהוא מקלקל את הדין,
ועל שבועת שוא,
ועל שנכנס בתחום שאינו שלו,
ועל החושב מחשבות של שקר,
ועל משלח מדנים בין אחים.

ויש אומרים:

אף על עין הרע, ואתה דורש את כלם.

על ע"א מנין?

שנאמר: **וירא משה את העם כי פרוע הוא - ואין פרוע אלא צרעת, שנאמר: והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע.**

על קללת ה' מגלית, שאמר: ברו לכם איש וירד אלי - ואין איש אלא הקב"ה, שנאמר: ה' איש מלחמה.

מה כתיב?

היום הזה יסגרך ה' בידי.

וכתיב: והסגירו הכהן.

על גלוי עריות מנין?

דכתיב: **ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון וגו' ושפח ה' קדקד בנות ציון.**

וכתיב: **ולשאת ולספחת ולבהרת.**

על הגנבות על שבועת שוא, דכתיב: הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ולא בית הנשבע בשמי לשקר וגו'.

איזו היא שמכלה את הבית ואת עציו ואת אבניו?

זו מכת צרעת, שנאמר: **ונתץ את הבית.**

ועל לשון הרע מנין?

שנאמר: **זאת תהיה תורת המצורע - המוציא שם רע.**

וכן אתה מוצא במרים, שלקתה בצרעת.

על עדות שקר, שהעידו ישראל בהקב"ה ואמרו: אלה אלהיך ישראל.

וכתיב: **כי פרוע הוא.**

על הדיין שמקלקל את הדין, שנאמר: **לכן כאכול קש לשון אש שתרשם וגו' -** זו צרעת, שנאמר: **פרוח תפרח הצרעת.**

על הנכנס בתחום שאינו שלו, מן עוזיהו.

על המשלח מדנים בין אחים, מפרעה [ששלח מדנים בין אברהם לשרה], שנאמר: **וינגע ה' את פרעה.**

על עין הרע מנין?

א"ר יצחק:

כיון שעינו של אדם צרה, אדם הולך אצלו ואומר לו: השאילני קרדומך! ואומר: אין לי!

והקב"ה מלקה אותו בצרעת.

וכתיב: **וצרה הכהן ופנו את הבית** וגוררין את כליו והוא מתפרסם.

וכן הוא אומר: **יגל יבול ביתו נגרות ביום אפנו.**

ויש אומרים:

אף על גסי הרוח מנעמן.

ועל האומר דבר על חברו, דכתיב: **והן לא יאמינו לי,**

ומה נאמר לו?

הבא נא ידך בחיקך.

סימן תקעג

שנו רבותינו:

שבועת הדיינין אם היא בלשונה נאמרה, אומרים לו: הוי יודע שכל העולם נודעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני: **לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא -** וכל העבירות שבתורה נאמר בהם: **ונקה וכאן לא ינקה.**

וכל עבירות נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו, שנאמר: **אל תתן את פיך לחטיא את בשרך -** ואין בשרו אלא קרובו, שנאמר: **ומבשרך לא תתעלם.**

וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן נפרעין ממנו ומכל העולם כולו, שנאמר: **אלה וכחש וגו',**

וכתיב: **על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה.**

וכל עבירות שבתורה, אם יש לו זכות תולים לו שנים ושלושה דורות וכאן נפרעים ממנו לאלתר, שנאמר: **הוצאתיה נאם ה' צבאות -** לאלתר.

ובאה אל בית הגנב -

זה הגונב דעת הבריות, שאין לו ממון אצל חברו וטוענו ומשביעו.

ואל בית הנשבבע בשמי לשקר -

כמשמעו.

ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו -

הא למדת, דברים שאין אש ומים מכלין אותם שבועת שקר מכלה אותם.

ואם אמר: **איני נשבע -** פוטרים אותו.

ואם אמר: **הריני נשבע -** העומדים שם אומרים: **סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים וכו'**
(כתוב ברמז י"ח).

א"ר שמואל בר נחמני:

מלאכי חבלה אין להם קפיצה, שנאמר: **משוט בארץ ומהתהלך בה ברם הכא, ולנה בתוך ביתו.**

ויאמר זאת הרשעה כו' -

(בכתוב בעזרא ברמז תתרט"ח):

ואשא עיני וארא והנה שתיים נשים -

עשרה קבין גסות הרוח ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחד כל העולם כלו.

וגסות הרוח לבבל לא נחית?

והא כתיב: **ואשא עיני וארא והנה שתיים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה וגו' ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער?!**

וא"ר יוחנן בשם רשב"י:

זו היא חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל?

(לעילם) [לבבל] נחית ברישא, ואישתרבב להתם, דיקא נמי (דקתני) [דכתיב: **לבנות לה בית.**

והא אמר מר:

סימן לגסות הרוח עניות.

ועניות בבבל הוא דאיכא?

מאי עניות?

עניות דתורה, דכתיב: **אחות לנו קטנה.**

א"ר יוחנן:

זו עילם, שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמוד.

פרק ו

סימן תקעד

ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות -

מרכבה ראשונה סוסים אדומים - כנגד מחנה יהודה, שנאמר בו: **חכלילי עינים מיינ.**

דוד שבא מיהודה נאמר בו: **אדמוני עם יפה עינים.**

ובמרכבה השנית סוסים שחורים - כנגד מחנה ראובן ושמעון, שעשו מעשה שחרות.

ראובן: **ובחללו יצועי אביו וגו'.**

ואמר: **אז חללת יצועי עליה.**

שמעון: **בסודם אל תבא נפשי במעשה זמרי.**

ובמרכבה השלישית סוסים לבנים - כנגד אפרים ובנימין ומנשה, שנתברכו במגדים, שנאמר:

ממגד תבואות שמש ורוב מגדים לבנים.

ואומר: **לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך.**

ובמרכבה הרביעית סוסים ברודים אמוצים - כנגד מחנה דן, שהיו גבורים ואמיצים, שנאמר:

דן גור אריה.

וכתיב: **יהי דן נחש עלי דרך.**

והם ארבע מרכבות שבארבע מלכיות, כנגד ארבע מחנות דגלים, שבשעה שעשו מעשים לא

טובים נפלו אלו ביד אלו: **גם את זה לעומת זה והאלהים עשה שייראו מלפניו.**

סוסים אדומים - זו מלכות בב, ל ששפכה כמה דמים בישראל: **אנת הוא ראשה דהבא.** סוסים

שחורים - זו מלכות פרס ומדי, **תנינה דמיה לדוב -** שהושחרו פניהם של ישראל בגזרת המן.

סוסים לבנים - זו מלכות יון, שהלבינו פניהם של ישראל בחרופין ובגדופין.

סוסים ברודים ואמוצים - זו מלכות הרביעית, שגזרו גזרות כמה גוונים משונים זו מזו,

ומחנות הכהנים והלויים, גם כנגדם ראה זכריה, שנאמר: **ראיתי הלילה והנה איש רוכב על**

סוס אדום והוא עומד בין ההדסים.

איש - זה הקב"ה, שנאמר: **ה' איש מלחמה.**

אדום - שהיתה שכינה שרויה בין שני הכרובים.

ווכן הוא אומר: **דודי צח ואדום.**

בין ההדסים - אלו הצדיקים, שנאמר: **ותחת הסרפד יעלה הדס.**

והמלאך שהיה מתרגם בין שכינה לנביא, כנגד משה ואהרן שהיו מתרגמין את התורה לישראל,

שנאמר: **ואומר אל המלאך הדובר בי.**

ומשה נקרא מלאך, שנאמר: **וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים.**

וכן אהרן: **כי מלאך ה' צבאות הוא.**

ואחריו סוסים אדומים שרוקים לבנים -

אדומים -

כנגד בני קהת, כי משמרתם היו כלים מוזהבים אדומים: **ומשמרתם הארון והשלחן והמנורה והמזבחות.**

שרוקים -

כמה זאת אמר: **עובדי פשתים שריקות -** אלו בני גרשון, שרוב משאם כלי פשתן: המשכן והאהל ומכסהו וקלאי החצר והמסך.

ולבנים -

כנגד בני מררי, כי רוב משמרתם לבנים: **קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו.**

ומנין שארבע מלכויות היו שלוחים של הקב"ה?

שנאמר: לכו התהלכו בארץ.

ואומר: **ותתהלכנה בארץ**, ועשו את שליחותם, שהגלו את ישראל מעל אדמתם ושלטו מרכבות בארבע מחנות.

וארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים, מבין מלכות יהודה וישראל היושבים בין שני הארצות, עבר הירדן וארץ ישראל, ויצאו בניהם והגלום.

ווכן הוא אומר: **אם תשכבון בין שפתים -** אם תאבו לקיים מצות עשה ומצות לא תעשה,

תשכבון בין שפתים - יהודה ועבר הירדן. ואם לא, תתהלכו מגוי אל גוי, **וההרים הרי נחשת -** זו מלכות ישראל ויהודה, שהם חזקים כנחשת, שלא לשמוע דברי הנביאים.

דבר אחר:

מלכותם חזקה כנחשת, שנאמר: **ברזל ונחשת מנעלך.**

פרק ח

המשך סימן תקעד

כה אמר ה' צבאות עוד ישבו זקנים וזקנות -

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן:

עתידין צדיקים שיחיו את המתים, שנאמר: **כה אמר ה' צבאות עוד ישבו זקנים וזקנות**

ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו.

וכתיב: **ושמת משענתי על ני הנער כו'** (כתוב בישעיה ברמז ת"י).

כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום -

ר"א אומר:

אין לך קץ מגולה מזה.

מאי וליוצא ולבא אין שלום?

אמר רב:

אלו תלמידי חכמים שכתוב בהם: **שלום רב לאוהבי תורתך**.

ושמואל אמר:

עד שיהיו כל השערים שקולים אין להם שלום מפני הצר.

וכן **תני חייא בר רב**.

וליוצא ולבא אין שלום -

אמר רב:

כיון שיוצא אדם מדבר הלכה שוב אין לו שלום.

ושמואל אמר:

זה הפורש מגמרא למשנה.

ורבי יוחנן אמר:

זה הפורש מגמרא לגמרא.

ועתה לא כימים הראשונים -

(כתוב בריש חגי ברמז תקס"ז):

כי זרע השלום הגפן תתן פריה -

ששה דברים נטלו מאדם הראשון (כתוב בפסוק ואלה תולדות פרץ ברמז תכ"ט):

אמרת ומשפט שלום שפטו בשעריכם -

ר' יהושע בן קרחה אומר:

מצוה לבצוע, שנאמר: **אמת ומשפט שלום**.

והלא במקום שיש משפט אין שלום, שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום?

הוא אומר: זה ביצוע.

וכן בדוד הוא אומר: **ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו**.

והלא במקום שיש צדקה אין משפט ובמקום שיש משפט אין צדקה, אלא איזהו משפט שיש בו

צדקה?

הוא אומר: זה ביצוע.

ר' שמעון בן מנסיא אומר:

שנים שבאו לפניך לדון, עד שלא תשמע את דבריהם או משתמע את דבריהם, ואינך יודע להיכן

הדין נוטה, אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו, שנאמר: **פטר מים ראשית מדון ולפני התגלע**

הריב נטוש - קודם שנתגלע הריב אתה רשאי לנטוש, משנתגלע הריב אי אתה רשאי לנטוש.

אמר רב:

הלכה כר' יהושע בן קרחה, דמצוה לבצוע, למימר להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו.

רשב"ג אומר:

על שלשה דברים העולם עומד:

על (התורה) [האמת],

ועל הדין ועל השלום,

שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם.

כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה -

א"ר חנינא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא:

קרי ליה צום וקרי ליה ששון ושמחה!?

אלא לאו הכי קאמר: בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, אין שלום צום.

רב פפא אמר:

הכי קאמר: בזמן שיש שלום, יהיו לששון ולשמחה, יש גזרה צום, אין גזרה ואין שלום, רצו מתענים, רצו אין מתענים.

אי הכי ט' באב נמי?

א"ר פפא:

שאני תשעה באב שהוכפלו בו צרות.

דאמר מר:

בתשעה באב:

חרב הבית ראשונה ושניה,

ונלכדה ביתר,

ונחרשה העיר.

תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר:

ארבעה דברים היה ר' עקיבא דורש ואין אני דורש כמותו.

צום הרביעי -

זה שבעה עשר בתמוז, שבו הובקעה העיר, שנאמר: **ברביעי בשבעה עשר לחדש ויחזק הרעב**

בעיר ותבקע העיר.

ואמאי קרי ליה רביעי?

רביעי לחדשים.

צום החמישי -

זה תשעה באב, שבו נשרף בית אלהינו.

ואמאי קרי ליה חמישי?

חמישי לחדשים.

צום השביעי -

זה שלשה בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם.

ומי הרגו?

ישמעאל בן נתניה הרגו.

ללמדך, ששקולה מיתתן של צדיקים, כשרפת בית אלהינו.

ואמאי קרי ליה שביעי?

שביעי לחדשים.

צום העשירי -

זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנאמר: **ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית**

בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך

מלך בבל על ירושלים.

ואני איני אומר כן, אלא **צום העשירי** - זה תשעה באב כו'.

כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים -

אמר ריש לקיש:

כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשין אותו שני אלפים ושמונה מאות עבדים, שנאמר: **כה**

אמר ה' בצאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף

איש יהודי.

פרק ט

סימן תקעה

משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו -

דרש רבי יהודה:

זה משיח, שהוא חד לעו"א ורך לישראל.

א"ל רבי יוסי בן דורמסקית:

יהודה, עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים?

מעידני שמים וארץ, שאני מדמשק ובו מקום ששמו **חדרך**.

ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו?

עתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק, שנאמר: **ודמשק מנוחתו** - ואין מנוחתו אלא

ירושלים, שנאמר: **זאת מנוחתי עדי עם.**

אמר ליה: **ומה אני מקיים ונבנתה העיר על תלה?**

אמר ליה: שאין עתידה לזוז ממקומה.

אלא מה אני מקיים ורחבה ונסבה למעלה?

שעתידה ארץ ישראל להיות מרחבת ועולה מכל צדדיה, כתאנה זו שרחבה מלמעלה וקצרה מלמטה, ושערי ירושלים עתידים להיות מגיעים עד דמשק, שנאמר: **אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק**, וגלויות באות וחנות בתוכה, שנאמר: **ודמשק מנוחתו** - הרי לרוחב כו' (כתוב בישעיה ברמז תע"ב):

וישב ממזר באשדוד -

(ביחזקאל ברמז שע"ד).

גילי מאד בת ציון -

הרואה חמור בחלום יצפה לגאולה, שנאמר: **גילי מאד בת ציון וגו' הנה מלכך יבא לך וגו' עני ורוכב על חמור.**

עני ורוכב על חמור -

הוא חמור בן האתון שנברא בין השמשות.
הוא החמור שחבש אברהם אבינו לעקוד את יצחק בנו.
הוא החמור אשר רכב עליו משה רבנו, בבואו למצרים, שנאמר: **וירכיבם על החמור.**
הוא החמור שעתיד בן דוד לרכוב עליו.

סימן תקעו

ריב"ל אשכחיה לאליהו דהוה יתיב אפתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי.

אמר ליה: **אימת אתי משיח?**

אמר ליה: זיל לישיילה לדידיה.

אמר ליה: **והיכא יתיב?**

אמר ליה: אפתחא דרומי.

אמר ליה: **ומאי סימניה?**

א"ל: יתיב בין עניים סובלי חלאים וכלהו שרו ואסרו בחדא איסרא ואיהו שרי חדא ואסר חדא.

אמר: דילמא מיתבעינא ולא איעכב.

אזל לגביה, א"ל: שלום עליך רבי ומורי.

אמר ליה: שלום עליך בר ליואי.

א"ל: **לאימת אתי מר?**

א"ל: היום!

למהר אשכחיה לאליהו אתאי לגביה.

א"ל: **מאי קאמר לך?**

א"ל: שקורי משקר בי.

אמר ליה: **מאי אמר לך?**

אמר ליה: אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי, אמר לי: שלום עליך בר ליואי.

א"ל חזי דאבטחוך לך ולאבנדך דאתון מן בני העולם הבא.

ועוד אמרית ליה: **לאימת אתי משיחא?**

א"ל היום.

א"ל: **היום אם בקולו תשמעו.**

א"ר אלכסנדר: ר' יהושע בן לוי רמי.

כתיב: **וארו עם ענני שמיא.**

וכתיב: **עני ורוכב על חמור.**

זכו - עם ענני שמיא.

לא זכו - עני ורוכב על חמור.

אמר ליה שבור מלכא לשמואל:

אמריתו משיח אחמרא קאתי, אישדריה ליה סוסיא ברקא דאית לי.

אמר ליה: מי אית לך בר חיור גווני?!

סימן תקעז

גילי מאד בת ציון וגו' הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא -

א"ר אבהו:

שלך ושלנו היא הגאולה, דכתיב: **לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה**

לישועתה לנו.

א"ר מאיר:

כתיב: **ויושע ה' ביום ההוא - ויושע ה' כתיב, כביכול כשישראל בצרה, אף הוא ע, מהם,**

שנאמר: **בכל צרתם לו צר.**

וכתיב: **יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה.**

וכתיב: **ושם דרך אראנו בישע אלהים - בישע ישראל אינו אומר, אלא בישע אלהים.**

א"ר ברכיה הכהן בר רבי:

ראה מה כתיב?

גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא - ומושיע אין כתיב

כאן, אלא **ונושע.**

וכן הוא אומר: **אמרי לבת ציון הנה ישעך בא - מושיעך אין כתיב אלא ישעך.**

א"ר אמי:

משה מקלס לישראל: **אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'. לה' אין כתיב כאן, אלא בה'.**

לאדם שיש לו סאה של מעשר שני, מהו עושה?
נותן מעות ופודה אותה.

כך ישראל כביכול, במה הם נפדים?

בהקב"ה: **עם נושע בה'.**

אמר הקב"ה: בעוה"ז הייתם נושעים ע"י בני אדם:

במצרים - ע"י משה ואהרן,

בימי סיסרא - ע"י דבורה וברק,

ובמדינים - ע"י שופטים,

וע"י שהיו ב"ו הייתם חוזרים ומשתעבדים.

אבל לעתיד לבא, אני בעצמי גואל אתכם.

ועוד יותר, אין אתם משתעבדים, שנאמר: **ישראל נושע בה' תשועת עולמים.**

סימן תקעח

וה' אלהים בשופר יתקע -

א"ר יודן:

אחר כל המעשים ישראל נאחזים בעבירות נסבכים בצרות וכופס ליגאל בקרנו של איל,
שנאמר: **וה' אלהים בשופר יתקע.**

א"ר חנינא בר יצחק:

כל ימות השנה ישראל נאחזים בעברות ונסבכין בצרות, ובראש השנה הם נוטלים שופר
ותוקעים בו וזכרים לפני הקב"ה, והוא מוחל להם.
וסופן להיגאל בקרנו של איל, שנאמר: **ה' אלהים בשופר יתקע.**

ר' אבא בריה דרב פפי ר' יהושע דסכנין בש"ר יהושע בן לוי:

לפי שהיה אברהם רואה את האיל נותש מחורש זה ונסבך בחורש אחר.

א"ל הקב"ה: כך עתידין בניך להסתבך במלכויות, מבבל למדי, ממדי ליון, מיון לאדום, וסופן

להיגאל בקרנו של איל, שנאמר: **וה' אלהים בשופר יתקע.**

לפי שנאמר: **והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול.**

אבל איני יודע מי יתקע?

ת"ל: **וה' אלהים בשופר יתקע.**

אבל איני יודע מאין הוא תוקע?

ת"ל: קול שאון מעיר קול מהיכל.

וה' אלהים בשופר יתקע -

מה שופר של הקב"ה שלם, אף שופר של ר"ה שלם.

למה שבר"ה הם נגאלים ממלאך המות.

והיינו דתנן:

נקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול: ומלאו כמזרק כזויות מזבח. א"ר כהנא אבנים של קרנות מזבח חלולות היו שנאמר ומלאו כמזרק כזויות מזבח, והא כתיב מזבח אבנים שלמות, דמחית מידי מתותיה ושקיל ליה:

ותירוש ינובב בתולות. א"ר הונא בירה דרב יהושע כל הרגיל ביין אפילו לבו אטום כבתולה מפקחת שנאמר ותירוש ינובב בתולת, [כתיב נבוב לוחות] מתרגמינן חליל לוחין:

פרק י

המשך סימן תקעח

שאלו מה' מטר -

אמר ר"ל:

מנין למטר שהוא בשביל יחיד?

שנאמר: **שאלו מה' מטר בעת מלקוש ה' עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם.**

יכול לכל?

ת"ל: לאיש.

אי לאיש יכול לכל שדותיו?

ת"ל: בשדה.

אי שדה יכול לכולה?

ת"ל: עשב.

כדרב זניאל בר רב קטינא דהוה ליה ההוא גנתא, כל יומא הוה נפיק וסייר ליה, ואמר: האי

משרא בעי מיא, והאי משרא לא בעי מיא.

למחר להאי אתא משרא, ולהאי לא אתא.

מאי ה' עושה חזיזים?

א"ר יוסי בר חנינא:

מלמד, שכל צדיק וצדיק עושה לו הקב"ה חזיז בפני עצמו.

מאי חזיז?

א"ר יהודה:

פורחות.

מאי פורחות?

אמר רבא:

עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא.

א"ר יוחנן:

סימן למטר פורחות.

עולא איקלא לפומבדיתא חזא פורחות, אמר: קומו נייעול דהשתא אתא מיטרא.
לסוף לא אתי מטרא, אמר: כי כי היכי דמשקרי בבלאי, הכי משקרי מטרייהו.

כי התרפים דברו און -

ומה הם התרפים?

שוחטים אדם בכור ומולגים את ראשו ומולחים אותו במלח ובבשמים, וכותבים על ציץ זהב שם רוח הטומאה ומניחין תחת לשונו, ותוחבים אותו בקיר, ומדליקין לפניו נרות, והוא מדבר עימהם.

וחלומות השוא ידברו -

שמואל כד הווה חזי חלמא בישא, אמר: **וחלומות השוא ידברו.**

וכד הוה חזי חלמא טבא הוה קא מתמה, ואמר: **וחלומות השוא ידברו.**

והא כתיב: **בחלום אדבר בו!?!**

רבא רמי:

כתיב: **וחלומות השוא ידברו.**

והא כתיב: **בחלום אדבר בו!?!**

לא קשיא, כאן על ידי שד כאן על ידי מלאך.

ממנו פנה ממנו יתד -

תניא, היה ר' מאיר אומר:

הוא עשך ויכוננך - כרבא דכולא ביה:

ממנו כהניו,

ממנו נביאיו,

ממנו מלכיו,

ממנו שריו.

דכתיב: **ממנו פנה ממנו יתד.**

אשרקה להם ואקצבם -

תנא:

הרחם - זו שרקרק.

ולמה נקרא שמו רחם?

א"ר יוחנן:

כיון שבאה רחם, באו רחמים לעולם.

אמר אביי:

והוא דיתבי אמירי ועביד שרקרק.

אמר אביי:

גמירי אי יתיב על ארעא ועביד שרקרק מיד אתי משיחא.

כתיב: אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים.

א"ל רב אידי בר שימי למר בר רב אידי:

והא ההוא דיתבא ביני כרבא ועביד שרקרק ואתא גלגלא ופסקיה למוחיה?

אמר ליה: ההוא בדאה הוה.

ועבר בים צרה -

א"ר יוחנן:

זה פסלו של מיכה.

תני רבי נתן אומר:

מגרב לשילה שלשה מילין, והיה עשן של מערכה ועשן פסלו של מיכה מעורבבים זה בזה, בקשו מלאכי השרת לדחפו.

א"ל הקב"ה: הניחו לו שפתו מצויה לעוברים ושבים, ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה!

א"ל הקב"ה: לכבודי לא מחיתם ולכבוד בשר ודם מחיתם!

ומפני מה לא מנו את מיכה?

מפני שפתו מצויה לעוברים ושבים.

פרק יא

המשך סימן תקעח

פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך -

תנו רבנן:

ארבעים שנה לפני חרבן הבית לא היה גורל עולה בימין אלא בשמאל,

ולא היה לשון של זהורית מלבין אלא מאדים,

ולא היה נר מערבי דולק,

והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן ריב"ז.

א"ל: היכל היכל, מפני מה אתה מבעית את עצמך?
יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא זכריה בן עדו: פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך.

א"ר יצחק בן טבלאי:

למה נקרא שמו לבנון?

שמלבין עונותיהם של ישראל.

הילל ברוש כי נפל ארז -

זה בית המקדש, שנאמר: ותאכל אש בארזיך.

אשר אדירים שודדו -

זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים, שהיו בוכים וסופדים.

הילילו אלוני בשן -

זה משה אהרן ומרים.

כי ירד יער הבציר -

זה בית קדש הקדשים.

קול יללת הרועים כי שודדה אדרתם -

זה דוד ושלמה.

קול שאגת כפירים כי שודד גאון הירדן (א) -

זה אליהו ואלישע.

ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים -

א"ר אושעיא:

אלו ת"ח שבארץ ישראל, שמנעימים זה לזה בהלכה.

חובלים -

אלו ת"ח שבבבל, שמחבלים זה לזה בהלכה.

ויאמר אלה שני בני היצהר -

א"ר יצחק:

אלו תלמידי חכמים שנוחים זה לזה בהלכה כשמן.

ושנים זיתים עליה -

אלו תלמידי חכמים שבבל, שמרירין זה לזה בהלכה כזית.

ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד -

וכי בירח אחד מתו.

הלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר?!
אלא שבטלו מתנות טובות שנתנו לישראל על ידם, בירח אחד.

א"ר יוסי בר' יהודה:

שלשה פרנסים טובים נתנו לישראל ושלשה מתנות טובות נתנו על ידם, ואלו הם:

מן,

ובאר,

ועמוד ענן.

באר - בזכות מרים.

עמוד ענן - בזכות אהרן.

ומן - בזכות משה.

מתה מרים - בטלה הבאר, שנאמר: ותמת שם מרים.

וכתיב בתריה: ולא היה מים לעדה, וחזרה - בזכות משה ואהרן.

מת אהרן - בטל עמוד ענן, שנאמר: ויראו כל העדה כי גוע אהרן.

וא"ר אבהו:

אל תקרי וַיִּרְאוּ אלא וַיִּרְאוּ; חזרו שתיהן בזכות משה.

מת משה בטלו שלשתם, והיינו דכתיב: ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד.

ולעתיד לבא עתידים לחזור שלשתם, שנאמר: לא ירעבו - זה המן.

ולא יצמאו - זה הבאר.

ולא יכס שרב ושמש - זה עמוד הענן.

ועל מבועי מים ינהלם - מבוע לא נאמר אלא מבועי, לעתיד לבא עתידין לצאת לישראל שנים

עשר מבועין, כנגד שנים עשר שבטים.

דבר אחר:

ואכחיד את שלשת הרועים -

זה רבי ואנטונינוס וקרבוך מלך פרסי, שמתו בירח אחד וקראו עליהם: ואכחיד את שלשת

הרועים בירח אחד וגו'.

ואומר אליהם אם טוב בעיניכם הבו שכרי ואם לא חדלו וישקלו את שכרי שלשים כסף -

א"ר יהודה:

אלו שלשים צדיקי אומות העולם שאומות העולם מתקיימים בהם.

רבא אמר:

אלו שלושים מצות שקבלו בני נח ולא קיימו מהם אלא שלש:
אחת שאין כותבין כתובה לזכרים,
ושאין שוקלין בשר המת במקולין,
ואחת שמכבדין את התורה.

פרק יב

המשך סימן תקעח

ויוצר רוח אדם בקרבו -

נשמתו של אדם צרורה בקרבו, שאלמלא כן כיון שהיתה הצרה באה היה שומטה ומשליכה.

ויוצר ה' אלהים את האדם -

שני יצריים יצר טוב ויצר רע, אבל בהמה יצר אחד יש לה, שאילו היה בבהמה שני יצרים כיון שהיתה רואה את הסכין ביד האדם לשחטה, היתה מפחדת ומתה מיד.

הנה אנכי שם את ירושלים סף רעל -

מהו סף רעל?

דהוא עתיד להשקות את העמים כוס התרעלה של דם, ואין סף רעל אלא דם, שנאמר:

ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף.

ושלשה פעמים גוג ומגוג באים על ירושלים, ובשלישית הם באים ועולים לירושלים והם הולכים ליהודה ומתיראין מהם שהם גיבורים, שנאמר: **וגברתים בה'**, ומוסרים לכל אחד מבני יהודה שני גיבורים.

למה?

כדי שלא יברח, (ב) כיון שגוברים בני יהודה עולים [עימהם] ומגיעים לירושלים ומתפללים בלבם ואומרים: נפול בידם ולא הם בידינו.

ולמה הם מתפללים בלבם?

שמתיראים הם להשמיע קולם, הה"ד: **ואמרו אלופי יהודה בלבם.**

אומר להם הקב"ה: בתמימות באתם, חייכם, שהתמימות עולה לכם, שנאמר: **תומת ישרים**

תנחם.

באותה שעה הקב"ה נותן לבני יהודה גבורה והם שולפים כלי הזיין שלהם ומכים לאותם האנשים שמימינם ומשמאלם והורגים אותם.

סימן תקפ

והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויז -

זה שאמר הכתוב: **ראשך עליך ככרמל.**

אמר הקב"ה : הרשים שבכם חביבים עלי כאליהו שעלה לראש הכרמל ויגהר ארצה.

ודלת ראשך כארגמן -

הדלים שבכם חביבים עלי כדוד, שנאמר : **והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד.**

ויש אומרים :

כדניאל, דכתיב ביה : **והלבישו לדניאל ארגונא.**

והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגויים -

אבקש ממי?

א"ר אלכסנדר :

אבקש בנגי שלהם, אם יש להם זכות - אניחם, ואם לאו - אשמידם.

סימן תקפא

ושפכתי על בית דויד ועל יושב ירושלים רוח חן -

ארבעה שפיכות הם לטובה וארבעה שפיכות הם לרעה :

לרעה - וישפוך עליו חמה אפו,

באהל בת ציון שפך כאש חמתו,

וביחזקאל כתיב : בשפך את חמתך על ירושלים,

כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו.

לטובה - ושפכתי על בית דויד וגו'

והיה אחרי כן אשפוך אחי על כל בשר,

וגם על העבדים ועל השפחות אשפוך רוחי,

ולא אסתיר עוד פני אשר שפכתי את רוחי.

ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדרמון בבקעת מגדון -

א"ר יוסף :

אלמלא תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר :

בעדנא ההיא יסגי מספדא בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי די קטל יתיה הדרמון בר

טברימון (ברמת גלעד) וכמספד יאשיה בר אמון די קטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדון.

וספדה הארץ וגו' משפחת בית נתן לבד ונשיהם לבד -

והלא דברים ק"ו :

לעתיד לבוא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בם, אמרה תורה : נשים לבד ואנשים לבד,

עכשו בשמחת בית השואבה שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט עאכ"ו.

האי הספדא מאי עבידתיה?

פליגי בה רבי יוסי ורבנן,

חד אמר:

על משיח בן יוסף שנהרג.

וחד אמר:

על יצר הרע שנהרג.

בשלמא למ"ד על משיח בן יוסף שנהרג, היינו דכתיב: והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו וגו'.

אלא למ"ד על יצה"ר שנהרג, האי הספדא בעי למעבד שמחה בעי למעבד?

כך דרש ר' יהודה בי מערבא:

לעתיד לבוא מביא הקב"ה ליצה"ר ושוחטו לפני הצדיקים ולפני הרשעים, צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה, הללו בוכים והללו בוכים.

צדיקים ואומרים: היאך יכולנו לכבוש את הר גבוה הזה?!

ורשעים בוכים ואומרים: היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה?!

ואף הקב"ה תמה עימהם, שנאמר: **כי יפלא בעיני שארית העם הזה וגו' גם בעיני יפלא נאום ה' צבאות.**

פרק יג

המשך סימן תקפא

מה המכות האלה בין ידיך -

מי שאינו יודע להכות - מכה במקל על ידו או על מוחו.

ומי שהוא יודע להכות - כופתו ומכהו על גביו ולא על ראשו ולא על עיניו, שלא יסמא את עיניו אלא במקום שאין בו סכנה.

מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי -

המכות האלה גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים.

מה לך יוצא לסקל?

על ששמרתי את השבת!

מה לך יוצא לשרף?

על שאכלתי את המצה!

מה לך יוצא ליהרג?

על שמלתי את בני!

מה לך לוקה בפרגל?

על שעשיתי רצון אבי שבשמים.

מה המכות האלה בין ידיך. -

כמה מלקים אותו?

ארבעים חסר אחת כו'.

אי כתיב: **ארבעים במספר** - הוה אמינא ארבעים במנינא, השתא דכתיב: **במספר ארבעים** מנין שהוא סוכם את הארבעים.

אמר רבא:

כמה טפשאי אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא.

התורה אמרה: ארבעים יכנו

ואתו רבנן ובצרי להו חדא.

ר' יהודה אומר: ארבעים שלמות.

והיכן הא לוקה את היתרה?

בין כתפיו, דכתיב: **מה המכות האלה בין ידיך.**

ורבנן?

ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב.

והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו יגועו והשלישית יותר בה -

אלו בני ישראל שהם בני שלשת אבות, בני יעקב שהוא שלישי לאבות.

דבר אחר:

והשלישית יותר בה -

אלו ישראל, שאין מתישבים בארצם אלא בגאולה שלישית.

גאולה ראשונה - זו גאולת מצרים,

גאולה שניה - זו גאולה עזרא,

גאולה שלישית - אין לה הפסק (בסימן תק"נ):

סימן תקפב

והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף -

א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן:

שלושה ספרים נפתחים בראש השנה:

אחד של צדיקים גמורים,

ואחד של רשעים גמורים,

ואחד של בינונים.

(של) **צדיקים גמורים**, נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים,
(ושל) **רשעים גמורים**, נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה,
(ושל) **בינונים**, תלויים ועומדים מראש השנה עד יום הכיפורים.
זכו - נכתבים לחיים.
לא זכו - נכתבים למיתה.

תניא, בית שמאי אומרים:
שלוש כתות הם ליום הדין:
אחת של צדיקים גמורים,
ואחת של רשעים גמורים,
ואחת של בינוניים.

צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי העולם הבא.
רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנום, שנאמר: **ורבים מישני אדמת עפר יקיצו**
אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדיראון עולם.
בינונים יורדין לגיהנום ומצפצפים ועולים שנאמר: **והבאתי את השלישית באש וגו'**, ועליהם
אמרה חנה: **ה' ממית ומחיה מוריד שאל ויעל.**

א"ר יצחק בר אבין:
ופניהם דומים לשולי קדרה.

אמר רבא:
ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא ומיקרו בני גיהנום.

ובית הלל אומרים:
בינונים, **ורב חסד** מטה כלפי חסד, ועליהם אמר דוד: **אהבתי כי ישמע ה'**, ועליהם אמר דוד
כל הפרשה: **דלותי ולי יהושע.**

היכי עביד?
ר"א אומר:
כובש, שנאמר: **ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם.**

ר' יוסי בר חנינא אומר:
נושא, שנאמר: **נושא עון ועובר על פשע.**

תנא, דבי ר' ישמעאל:
מעביר ראשון ראשון, וכך היא המידה.

ואמר רבא:

ועון עצמו אינו נמחק, דאי איכא רובא עונות מחשב בהדיהו. פושעי ישראל בגופם ופושעי אומות העולם בגופם יורדים לגיהנום ונדונים בה שנים עשר חדש, גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מזרתן ונעשין אפר תחת כפות רגלי הצדיקים, שנאמר: **ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם**, אבל המסורות והאפיקורסיים ושכפרו בתחיית המתים, ושנתנו חתיהם בארץ החיים, ושחטאו ושהחטיאו את הרבים כגון ירבעם וחבריו, יורדין לגיהנום ונדונין בה לדורי דורות, שנאמר: **ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו'.** גיהנום גלה והם אינם כלים, שנאמר: **וצורם לבלות שאול.** **וכל כך למה?** לפי שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר: **מזבול לו**, ואין זבול אלא בית המקדש, שנאמר: **בנה בניתי בית זבול לך.**

אמר מר: ובית הלל אומרים:

ורב חסד - מטה כלפי חסד.

והא כתיב: **והבאתי את השלישית באש!?**

התם עון דפושעי ישראל בגופן.

והא אמרת: לית להו תקנתא?

ברוב עונות הכא מחצה עונות ומחצה זכיות, והכי קאמר: אי הוה מחצה עונות ומחצה זכיות ואית ליה עון דפושעי ישראל בגופם לא סגי דלאו: **והבאתי את השלישית באש - ואי לא - ורב חסד** מטה כלפי חסד.

פושעי ישראל בגופן מאן נינהו?

אמר רב:

קרקפתא דלא מנח תפילין מעולם. פושעי אוה"ע בגופם - בעבירה. שנתנו חתיתם בארץ החיים.

אמר רב:

זה פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים.

פרק יד

סימן תקפג

ויצא ה' ונלחם בגוים ההם -

אמר רבי לוי:

אוי להם לרשעים שהם מעמיקים עצות על ישראל, כל אחד ואחד אומר: עצתי יפה מעצתך! עשו אומר: שוטה היה קין, שהרג את הבל בחיי אביו, לא היה יודע שאביו פרה ורבה, אני איני עושה כן, אלא **יקרבו ימי אבל אבי.**

פרעה אמר: שוטה היה עשו, לא היה יודע שאחיו פרה ורבה בחיי אביו, אני איני עושה כן, אלא כד אינון רקיקין תחות כורסי אמהון אנא מחנק להון, שנאמר: **כל הבן הילוד וגו'.**

המן אמר: שוטה היה פרעה, לא היה יודע שהבנות נשואות לאנשים ופרות ורבות, אני איני עושה כן, אלא **להשמיד להרוג ולאבד וגו'.**

א"ר לוי:

אף גוג ומגוג עתיד לומר כן, שוטים היו הראשונים, לא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים, אני איני עושה כן, אלא בתחלה אזדווג לפטרונם ואחר כך אזדווג להם, הדא הוא דכתיב:

יתייצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו.

אמר לו הקב"ה: רשע, לי באת להזדווג!?

חייך, שאני עושה עמך מלחמה, שנאמר: **ה' כגבור יצא.**

ואומר **ויצא ה' ונלחם.**

ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים -

למעלה מעשרה (במלכים ברמז רכ"ה).

סימן תקפד

והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון -

אמר רבי אליעזר:

זה אור שהוא יקר בעולם הזה, קפוי הוא לעולם הבא.

ור' יוחנן אמר:

אלו נגעים ואהלות, שהם יקרות בעולם הזה, קפויים הם לעוה"ב, הדא הוא דכתיב: **והולכתי**

עורים בדרך לא ידעו וגו' אלה הדברים אעשה אין כתיב כאן אלא **עשיתים**, כבר עשיתים לר'

עקיבא וחבריו.

וכל יקר ראתה עינו - זה עין של ר' עקיבא.

ור' יהושע אמר:

אלו בני אדם שיקרים הם בעולם הזה קפויין הם לעוה"ב.

כי הא דרב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד.

אמר ליה אבוה: **מאי חזית?**

א"ל: עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה.

אמר ליה: בני, עולם ברור ראית.

ואנן מאי?

אמר ליה: כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם.

מאי שמעת להו דקאמרי?

אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, והרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו.

מאן אינון?

אילימא רבי עקיבא וחבריו משום דהרוגי מלכות ותו לא?
אלא הרוגי לוד.

סימן תקפה

והיה לעת ערב יהיה אור -

א"ר אלעזר:

אין משלן של ארבע מלכיות, אלא יום אחד מיומו של הקב"ה.

מהיכן את למד?

דכתיב: **וירד העיט על הפגרים וישב אותם אברם ויהי השמש באה.**

אמר ליה ר' אלעזר בן ערך:

כדברך, שנאמר: **נתנני שוממה כל היום דוה**, חוץ משתי ידות שעה.

תדע לך שהוא כן.

בוא וראה, כשהחמה נוטה לבוא במערב, שתי ידות שעה תש אורו ואין נוגה לו, כן עד שלא יבא הערב יצמח אורן של ישראל, שנאמר: **והיה לעת ערב יהיה אור.**

והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים -

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר:

נטל הקב"ה שיחתן של אבות ועשאה מפתח לגאולתם של בנים.

א"ל הקב"ה ליעקב: אתה אמרת: **והיה ה' לי לאלהים -** חייך, כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך, איני נותן אלא בלשון הזה, שנאמר: **והיה ביום ההוא יצאו מים חיים.**

והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר,

והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו,

והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס,

והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול.

והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד -

אטו האידינא לאו אחד הוא?

א"ר אחא בר חנינא א"ר יוסי א"ר יוחנן:

לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על שמועות רעות אומר: **ברוך דיין האמת** ועל שמועות טובות אומר: **ברוך הטוב והמטיב, לעוה"ב** כלו **הטוב והמטיב.**

ושמו אחד -

אטו עד האידינא לאו אחד הוא?

א"ר נחמן:

לא כעוה"ז העוה"ב, העולם הזה נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת. ולעולם הבא כלו אחד.

רבא סבר למדרשיה בפרקא.

אמר ליה ההוא סבא : **לעלם** כתיב.

רבי אבינא רמי :

כתיב : **זה שמי**, וכתוב **וזה זכרי**.

א"ל הקב"ה : לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת.

בעולם הזה שע"א מצויה אמרו : **ה' הוא האלהים** אבל לעולם הבא, כשימלוך הקב"ה עלינו

אומר : **והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד**.

יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלים -

והלא נגב ירושלים מישור היה, וגבע ורמון מקום טרשין וקרקשין היה?

אלא מה גבע ורמון עתידין ליעשות מישור כנגב ירושלים, כך כל הארצות עתידין לעשות מישור כנגב ירושלים.

וראמה וישיבה תחתיה -

אמר רבא :

עתיד הקב"ה להגביה ירושלים שלש פרסאות למעלה וכו'.

סימן תקפו

וזאת תהיה המגפה אשר יגוף ה' את כל העמים וגו' המק בשרו -

אמר הקב"ה : אני מכה אותם בצרעת.

וכן הוא אומר : **אדם כי יהיה בעור בשרו**.

על ידי מה שנתגרו בישראל אשר צבאו על ירושלים.

וכן אתה מוצא כשהקב"ה פורע ממלכות הרביעית, מלקה אותה בצרעת, שנאמר : **מדוע נסחף**

אביריך.

וכתיב **ולשאת ולספחת ולבהרת**.

וכן אתה מוצא, בעולם הזה שהכה שונאיהם בצרעת.

ומי היה זה?

נעמן, שנאמר : **גבור חיל מצורע**.

ולמה נצטרע?

בשביל ששבה מישראל נערה קטנה.

מלאכי

פרק א

סימן תקפו

משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי -

אמר רב:

מלאכי - זה מרדכי.

ולמה נקרא שמו מלאכי?

שהיה משנה למלך.

מיתבי:

ברוך בן נריה,

ושריה בן מחסיה,

ודניאל איש חמודות,

ומרדכי בלשן,

וחגי זכריה ומלאכי, כלם נתנבאו בשנת שתים לדריוש, קא חשיב מרדכי, וקא חשיב מלאכי, תיובתא.

תניא, ר"י בן קרחה אומר:

מלאכי - זה עזרא.

וחכמים אומרים:

מלאכי שמו.

אמר רב נחמן בר יצחק:

מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, דכתיב בנבואתיה דמלאכי: בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל.

ומאן מפריש נשים נכריות מישראל?

עזרא, דכתיב: ויען שכניה בן יחיאל וגו' ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות.

סימן תקפז

אהבתי אתכם אמר ה' -

אמר רשב"ל:

בשלשה לשונות של חבה חבב הקב"ה את ישראל:

בדביקה,

בחפיצה,

בחשיקה.

בדביקה מנין?

שנאמר: **ואתם הדבקים בה'.**

בחשיקה מנין?

שנאמר: **חשק ה' בכס.**

בחפיצה מנין?

שנאמר: **ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ.**

ואנו למדים אותו מפרשתו של אותו רשע.

בדביקה מנין?

ותדבק נפשו.

בחשיקה מנין?

שכס בני חשקה נפשו.

בחפיצה מנין?

כי חפץ בבת יעקב.

רבי אבא בר אלישע מוסיף אף תרתין:

באהבה,

ובדבור על לב.

באהבה: אהבתי אתכם אמר ה'.

בדבור על הלב, דברו על לב ירושלים.

ואנו למדין אותו מפרשתו של אותו רשע.

באהבה מנין?

ויאהב את הנערה.

בדבור על לב, וידבר על לבה.

אהבתי אתכם אמר ה' -

אמרו רבותינו:

דורו של מלאכי, הוא היה מדבר והם היו משיבין אותו.

הוא אומר: היקבע אדם אלהים.

והשיבו אותו: במה קבענוך.

אמר ר' לוי:

לשון ערבי הוא, הבא להסיח עם חברו אומר לו: הרי אתה גוזלני! הרי אתה קובעני!

ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה - שאין מוציאין כראוי.

חזר ואמר להם: הלא אח עשו ליעקב

ואתם אומרים: במה אהבתנו.

בנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים, אחד בכור ואחד קטן, **מי נוטל הרבה?**
הבכור, עשו יצא תחלה, שנאמר: **ויצא הראשון אדמוני**, הוא היה ראוי ליטול שני חלקים ולא עשיתי כך, אלא יעקב נטל שני חלקים, העוה"ז והעוה"ב ועשו לא נטל אלא העוה"ז, ראו מה חבה אהבתי אתכם.

מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן מרקיע ראשון לשני, ומשני לשלישי, ומשלישי לרביעי, ומרביעי לחמישי, ומחמישי לשישי, ומששי לשביעי, ואין צריך לשער מטלפי החיות והכסא למעלה מכלם, וראו כמה חיבבתי אתכם שהנחתי כלם ואמרתי לכם: עשו לי יריעות עזים, שנאמר: **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.**

כי תאמר אדום רוששנו -

פילוסוף אחד שאל את ר' אליעזר:

לא כך אמר הנביא: המה יבנו ואני אהרוס והלא כל הבנינים קיימין?

א"ל רבי אליעזר:

לא דבר הכתוב כנגד הבנין אלא כנגד העצות, כל מה שאתם יושבין ומחשבין בלבבכם לבנות עלינו ולכלותנו הוא הורס עצתכם.
אמר לו: חייך, כך הוא, יושבים בכל שנה לבא ולכלות אתכם, וחד סב אתי ומבטיל ליה.

בן יכבד אב -

זה בלאדן בן בלאדן.

ועבד אדוניו -

נבזראדן (כתוב במלכים ברמז רמ"ג):

הקריבהו נא לפתחך -

שנו רבותינו:

נשפכה או שנתגלה הרי זה ימלא מן הכיור מפני שיין או מים מגולים פסולים לגבי המזבח.

ואמאי נעבריהו במסנת?

לימא מתניתין דלא כר' נחמיה.

דתניא:

מסנת יש בה משום גלוי.

אמר רבי נחמיה:

אימתי?

בזמן שהתחתונה מגולה, אבל התחתונה מכוסה, אע"פ שהעליונה מגולה אין בה משום גלוי, לפי שארס של נחש דומה לספוג צף ועומד במקומו.

אפילו תימא ר' נחמיה אימור דא"ר נחמיה להדיוט, לגבוה מי אמר?

מי לית ליה הקריבהו נא לפחתך?

מי גם בכס ויסגור דלתים ואל תאירו מזבחי חנם -

היה ר"ש אומר:

שני דברים משמשיך את הגוף ואין נמנעין לעשותם, ואין נוטלים עליהם שכר, כאדם שאומר לחברו: הדלק לי את הנר והגף לי אחר כך את הדלת.

והלא דברים קל וחומר:

אם דברים שאין נוטלים עליהם שכר לא עשיתם עמי חנם, על אחת כמה וכמה **ומנחה לא ארצה מיזככם -** דברים שנוטלים עליהם שכר.

כי ממזרח שמש ועד מבואו -

משעה שהשמש זורח ועד שהוא שוקע הוא מקלס להקב"ה (ביהושע ברמז כ"ב):

ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה -

התורה מזהרת ואומרת: השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה.

ואתה אומר: ובכל מקום מוקטר מוגש.

אי זו היא מנחה טהורה שבכל מקום מוקטר ומוגש לשמו של מי שאמר והיה העולם:

א"ר שמואל בר נחמני:

זו היא תפלת המנחה, ואין מוקטר אלא תפלת המנחה, שנאמר: **תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי וגו'.**

גדול שמי בגוים -

כגון עגלון מלך מואב, כיון שהזכיר לו שמי כתיב: **ויקם מעל הכסא.**

ובכל מקום מוקטר מוגש -

אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום, מעלה אני עליהם כאלו מקטירים ומגישים לשמי.

וכתיב: **זאת התורה לעולה למנחה -** זאת התורה לא עולה ולא מנחה.

גדול שמי -

דקרו ליה אלהא דאלהא.

ומנחה טהורה -

א"ר נחמיה:

זה הלמד תורה בטהרה, נושא אשה ואחר כך לומר תורה בטהרה.

ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו -

(במלכים ברמז ל"ה):

פרק ב

המשך סימן תקפז

וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם -

אמר רב הונא: ואמרי לה אמר רבה בר רב הונא:

אלו בני אדם שמניחים דברי תורה ועוסקים כל ימיהם בחגים.

א"ר לוי, אמר רב פפי משמיה דר' יהושע דסכנין:

לאחר שלושה ימים כרסו של אדם נבקעת ונופלת לו על פניו, ואומרת: טל מה שהבאת בי.

בריתי היתה אתו החיים והשלום -

זה אהרן שהיה רודף שלום בישראל.

ואתנם לו מורא וייראני -

שקבל עליו כל דברי תורה באימה ברתת ובזיע,

מה תלמוד לומר?

ומפני שמי נחת הוא?

אמרו: בשעה שיצק משה שמן המשחה על ראש אהרן, נרתע ונפל לאחוריו, אמר: אוי לי, שמא

מעלתי בשמן המשחה!

השיבו רוח הקודש: **הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כשמן הטוב על הראש יורש**

על הזקן זקן אהרן.

וכי שני זקנים היו לו לאהרן?!

אלא משה היה שמח, כאלו על זקנו היה יורד.

כטל חרמון שיורד על הררי ציון - מה טל אין בו מעילה, אף שמן המשחה אין בו מעילה.

סימן תקפח

תורת אמת היתה בפיהו -

שלא טמא את הטהור ולא טהר את הטמא.

ועולה לא נמצא בשפתיו -

שלא אסר את המותר ולא התיר את האסור.

בשלום ובמישור הלך אתי -

שלא הרהר אחר דרכי המקום (א) כדרך שלא הרהר אברהם.

ורבים השיב מעון -

שהשיב פושעים לתורה.

ואומר: **מישרים אהבונך.**

תורת אמת היתה בפיהו -

במשה כתיב: **ומשפטיו עם ישראל -** שהיה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו, שנאמר: **בשלום ובמישור הלך אתי.**

ר' יהודה אומר:

תורת אמת היתה בפיהו -

אלו דברים ששמע מרבו.

ועולה לא נמצא בשפתיו -

אלו דברים שלא שמע מרבו.

בשלום ובמישור הלך אתי -

ר' מאיר אומר:

מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון?

מלמד, שהיה אהרן מהלך אם פגע בו אדם רע או רשע, נתן לו שאלת שלום, למחר בקש אותו האיש לילך ולעבור עבירה, אמר: אוי לי, איך אשא עיני ואראה את אהרן, בושתי ממנו שנתן לי שלום! נמצא ואתו האיש נמנע מלילך לעבור עבירה.

וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הולך אהרן ויושב לו אצל אחד מהם ואומר לו: ראה בני, חברך מהו עושה, מטרף לבו, מחנק עצמו, תולש בשערו ואומר: אוי לי, איך אשא עיני בחברי, בושתי ממנו שאני הוא שסרחתי עליו, והיה יושב אצלו עד שהיה מוציא כל קנאה שיש בלבו, שוב הולך אצל חברו ועושה לו כך, וכשפגעו זה בזה גפפו וחבקו זה לזה, שנאמר: **ויבנו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל.**

סימן תקפט

כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' -

אמר רבה בר בר חנה, א"ר יוחנן:

ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא -

אם דומה הרב למלאך ה' צבאות - תורה יבקשו מפיהו.

ואם לאו - אל יבקשו תורה מפיהו.

ורי מאיר מיאך גמיר תורה מפומא דאחר?

אמר ר' שמעון בן לוי:

ר' מאיר קרא אשכח ודריש: **הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי - לדעתם לא נאמר, אלא לדעתי.**

ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא:

שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך - מכל מקום קשו קראי אהדדי, הא בגדול הא בקטן.

חביבין ישראל כשהוא מכנן, אין מכנן אלא בכהונה, שנאמר: **ואתם כהני ה' תקראו.**
חביבין כהנים כשהוא מכנן, אין מכנן אלא במלאכי השרת, שנאמר: **כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו'.**

כשהתורה יוצאה מפיו - הרי הוא כמלאכי השרת, ואם לאו - הרי הוא ככהמה וחיה שאינה מכרת קונה.

שחתם ברית הלוי -

שנו רבותינו:

הכהנים והלויים והעניים המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות ובבית המטבחים, אין נותנים להם תרומות ומעשרות בשכרן, ואם עשו כן חללו, ועליהם הכתוב אומר: **שחתם את ברית הלוי.**

ואומר: **ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו.**

שחתם ברית הלוי -

לפי שהיה (ב) שבטו של לוי נימולים, שנאמר: **כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו.**
אמר להם הקב"ה: חייכם, אע"פ שאברהם התחיל במילה, איני קורא אותה אלא על שמכם, שנאמר: **(בהביאכם בני נכר ערלי לב) שחתם ברית הלוי - ברית אברהם** אינו אומר, אלא **ברית הלוי**, לפי שהיו נימולים נקרא על שמם.

וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים -

אמר רבי יהודה:

לברכה, דלא מוקמי מינייהו לא רישי נהרי ולא גזירפטי.

בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל -

א"ר יהודה:

זה ע"א.

וכן הוא אומר: **כן בגדתם בי בית ישראל נאם ה'.**

ותועבה נעשתה בישראל -

זה משכב זכור.

וכן הוא אומר: **ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא.**

כי חלל יהודה קדש ה' אשה אהב -

זו זונה.

וכן הוא אומר: **לא יהיה קדש בבני ישראל.**

ובעל בת אל נכר -

זה הבא על הכותית.

וכתיב בתריה: **יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה -** אם ת"ח הוא - לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים. ואם כהן הוא - לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות.

א"ר חייא בר אבוי:

כל הבא על הכותית, כאלו נתחתן בע"א, שנאמר: **ובעל בת אל נכר.**

דבר אחר:

בגדה יהודה -

כפרת יהודה,

שקרת יהודה.

כי חלל יהודה -

נעשה חולין יהודה.

ובעל בת אל נכר -

וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדולמי ושמו חירה.

וזאת שנית תעשו כסות דמעה וגו' -

א"ר אלעזר:

כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר: **וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' וגו' ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעורידך.**

אמר ר' יוחנן:

בשעה שעלו ישראל מן הגולה נתפחמו פני נשותיהן של ישראל מפני החמה, והניחום ונשאו נשים נכריות, והיו נשי ישראל מקיפות את הזבח ובוכות, הוא שמלאכי אומר: **וזאת שנית תעשו - שנית לשטים.**

כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה -

אמר הקב"ה:

משגזלת וחמסת ונוולת יפיה, אנה אתה משלחה?!

ר' יוחנן בשם ר' חנינא:

בכל ספר מלאכי כתיב: **ה' צבאות - וכאן כתיב: אלהי ישראל שנאמר: כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל!?**

אלא (ג) לא יחול שמי על הגרושין, אלא אלהי ישראל בלבד.

כי שנא שלח -

רבי יהודה אומר:

אם שנאת - **שלח**.

ר' יוחנן אומר:

שנאו המשלח, ולא פליגי הא בזווג ראשון הא בזווג שני.

דאמר ר' אלעזר:

כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר: **כי שנא שלח וגו', אמר ה' אלהי ישראל - בישראל נתתי גירושין ולא באומות.**

ר' חנינא בשם ר' פנחס: כל הפרשה כתיב **ה' (אלהי) צבאות**, וכאן כתיב **אלהי ישראל - שלא ייחד שמו אלא בישראל בלבד.**

פרק ג

המשך סימן תקפט

הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני -

בוא וראה שכל מה שאירע ליוסף אירע לציון:

ביוסף כתיב: וישראל אהב את יוסף

ובציון כתיב: אוהב ה' שערי ציון.

ביוסף: וישנאו אותו.

ובציון: נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה.

ביוסף: והנה אנחנו מאלמים אלומים.

בציון: בא יבא ברנה נושא אלמותיו.

ביוסף: המלוך תמלוך.

ובציון: אומר לציון מלך אלהיך.

ביוסף: ויחלום יוסף חלום.

בציון: בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים.

ביוסף: להשתחוות לך ארצה.
בציון: אפים ארץ ישתחו לך.

ביוסף: ויקנאו בו אחיו.
בציון: קנאתי לציון קנאה גדולה.

ביוסף כתיב: לך נא ראה את שלום אחיך.
ובציון: דרשו את שלום העיר.

ביוסף: ויראו אותו מרחוק.
בציון: זכרו מרחוק את ה'.

ביוסף: ויתנכלו אותו להמיתו.
בציון: על עמך יערימו סוד.

ביוסף: ויפשיטו את יוסף את כתנתו.
ובציון: והפשיט את בגדיך.

ביוסף: וישליכו אותו הברה.
בציון: צמתו בבור חיי.

ביוסף: והבור רק אין בו מים.
ובציון: ובבור אין מים כי אם טיט.

ביוסף: וישבו לאכל לחם.
בציון: אשור לשבוע לחם.

ביוסף: ויעלו את יוסף.
בציון: ויעלו את ירמיהו מן הבור.

ביוסף: ויקרע יעקב שמלותיו וגו'.
בציון: ויקרא אדני אלהים צבאות וגו' לבכי ולמספד וגו'.

ביוסף: וימאן להתנחם.
בציון: אל תאיצו לנחמני.

יוסף: מכרו אותו למדינים.
וציון: ובני יהודה מכרתם לבני היונים.

המאורעות שאירעו ליוסף אירעו לציון כו', וכן לעיני הנחמות:

ביוסף: ויהי יוסף יפה תאר.

ובציון: יפה נוף משוש כל הארץ.

ביוסף: ויט אליו חסד.

ובציון: זכרתי לך חסד נעורידך.

ביוסף: ויחלף שמלותיו.

ובציון: אם רחץ ה' את צואת בנות ציון.

ביוסף: רק הכסא אגדל.

ובציון: יקראו לירושלים כסא ה'.

ביוסף: וילבש אותו בגדי שש.

ובציון: עורי עורי לבשי עוזך.

ביוסף: ואת יהודה שלח לפניו.

ובציון: הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני.

וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אתם -

אמר ריב"ל:

כסף מטהר את הממזרים שנאמר: מצרף ומטהר כסף.

מאי מגישי מנחה בצדקה?

אמר רב יצחק:

צדקה עשה הקב"ה לישראל, שמשפחה שנטמעה נטמעה.

א"ר אלעזר:

(ד) אחת לששים שנה או לשבעים הקב"ה מביא דבר גדול לעולם ומכלה את הממזרים, ונוטל

עימהם כשרים שלא לפרסם את החטאים.

אמר רשב"ל:

במקום אשר תשחט העולה תשחט חטאת - שלא לפרסם את החטאים.

כתיב: וגם הוא חכם ויבא רע, לא מסתברא אלא ויבא טוב!?

אלא שאפילו רעה שהקב"ה מביא לעולם, בחכמה מביאה.

ואת דבריו לא הסיר -

כל כך למה?

ויקם על בית מרעים וגו'.

א"ר הונא:

אין ממזר חי יותר משלשים יום.

אימתי?

בזמן שאינו מפורסם.

ר' יוסי בשם ר' יוחנן:

אף כן אין הקב"ה נזקק אלא לשבטו של לוי, שנאמר: **וישב מצרף ומטהר כסף (וזקק) [וטהר]**

את בני לוי וגו' כזהב וכסף.

א"ר זעירא:

כאדם השותה בכוס נקי.

א"ר אושעיא:

בגין דאנן לויים נפסיד?

א"ר חנינא בריה דר' יונה:

אף לעתיד לבא הקב"ה עושה עימהם צדקה.

מה טעם?

והיו לה' מגישי מנחה בצדקה.

וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם -

כימי משה, שנאמר בו: **ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה.**

וכשנים קדמוניות -

כימי שלמה, שנאמר: **וכל בני ישראל רואים ברדת אש.**

רבי אומר:

כימי עולם -

כימי נח, שנאמר: **כי מי נח זאת לי אש נשבעתי.**

וכשנים קדמוניות -

כימי הבל, שלא היתה ע"א בעולם.

וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר -

ר' יוחנן כי הוה מטוי להאי קרא בכי, אמר: עבד שרבו קרבו לדין ומעיד בו, תקנה יש לו?!

א"ר יוחנן:

אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות.

א"ר לוי:

כל המטה דינו של גר, כאלו מטה דינו של מעלה, שנאמר: **ומטי גר**, מטי כתיב.

א"ר חנינא בר פפא:

כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד, שנאמר: **ולא יראוני** - הא יראוני מוחלין לו מיד (ברמז ש"ה ותתקל"ג).

אני ה' לא שניתי -

עתידה כנסת ישראל לומר לפני הקב"ה: רבש"ע, איני יודעת מי קלקל במי, ומי שנה במי, אם קלקלו ישראל במקום או המקום בישראל, כשהוא אומר: **ויגידו שמים צדקו** - הוי אומר ישראל קלקלו לפני המקום והמקום לא שנה בישראל, שנאמר: **כי אני ה' לא שניתי** (כתוב ברמז תקנ"ז):

במארה אתם נארים -

א"ר יהושע:

אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה.

מאי קראה?

אמר רב אדא בר אהבה:

במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו.

אי איכא **הגוי כלו** - אין, ואי לא - לא.

על כן אמרו חכמים:

סד אדם בסיד את ביתו וכו' (ברמז תק"ד).

הביאו את כל המעשר אל בית האוצר -

רבי יוחנן אשכחיה לינוקא **דריש לקיש**.

אמר ליה: פסוק לי פסוקיך!

אמר ליה: **עשר תעשר**.

אמר ליה: **לפרוש לי מר מאי עשר תעשר?**

אמר ליה: עשר בשביל שתתעשר.

א"ל: **מי שרי לנסויי קוב"ה, והא כתיב: לא תנסו את ה' אלהיכם?**

אמר ליה: הכי **א"ר אושעיא**: חוץ מזו, שנאמר: **הביאו את כל המעשר וגו'.**

מאי עד בלי די?

עד שיבלו שפתותיכם לומר די (ברמז תתקי"א).

סימן תקצ

ואשרו אתכם כל הגוים -

עתידים ישראל להתקלס מן האומות.

אמר ר"ש בן חלפתא:

כשהמטרונא מתקלס מאוהביה ומשכניה - אין לה כבוד, אלא כשמתקלסת מצרותיה - זו היא כבודה.

וכן הוא אומר: **ברוך תהיה מכל העמים.**

וכן הוא אומר: **ראוה בנות ויאשרוה.**

כגון פרעה אמר ליוסף: **אין נבון וחכם כמוד,**

וכן בלעם מברך ליעקב, לבן לרבקה.

נבוכדנאצר לדניאל: **באדין נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד.**

א"ר יהודה:

שני תלמידי חכמים הנוחים זה לזה בהלכה - הקב"ה מקשיב להם, שנאמר: **אז נדברו יראי ה'**

איש אל רעהו - ואין דבור אלא לשון נחת, שנאמר: **וידבר עמים תחתינו.**

רב כהנא אמר בשם רבי לוי:

לשעבר אדם עושה מצוה והנביאים כתבוה:

וישמע ראובן ויצילהו מידם,

ויצבט לה קלי.

עכשו שאין נביאים מי כותבה?

אליהו ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם, שנאמר: **אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו** (ברמז תר"ד).

והיו לי [נאם] [אמר] ה' צבאות -

(ברמז ס"ג):

סימן תקצא

ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע -

אמר הקב"ה לישראל: בני, הוּו זהירים במצות ואתם נוטלים שכר, שלא תאמרו על חנם אנו יגעים ואנו עובדים לאלהים והעו"א עובדים לאלילים. יש לכם לראות מה בינם לביניכם.

משל למטרונא שהייתה לה שפחה כושית, עמדה בלילה ועשתה מריבה עם מטרונא, ואמרה: אני לבנה ממך.

אמרה לה המטרונא: אמרי מה שאת מבקשת יבא הבקר ונראה!

כך עובדי אלילים אומרים: אלהים בנו חפץ.

אומרים ישראל: יבא הבקר ואנו יודעים, דכתיב: **אמר שומר אתא בקר.**

וכתיב: **ושבתם וראיתם. בין צדיק לרשע, בין עובד אלהים לצורך אלהים**, שלא יעשה דברי תורה קרדום להשתמש בהם ולא עטרה להתפאר בהם.

א"ל בר הא הא להלל:

היינו **צדיק**, היינו **עובד אלהים** היינו **רשע**, היינו **לא עבדו**.

א"ל: **עובד ולא עבדו** - תרוייהו צדיקי גמירי נינהו, אלא אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים, למי ששונה פרקו מאה ואחד.

אמר ליה: ומשום חד זמנא קרי ליה: **ולא עבדו!?**

א"ל: צא ולמד משוק של חמרים, עשרה פרסי בזוזא ואחד עשר פרסי בשני זוזים.

סימן תקצב

כי הנה היום בא בוער כתנור -

שנו רבותינו:

קטני בני רשעי ישראל אינם באים לעולם הבא, שנאמר: **כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש וגו', אשר לא יעזוב להם שרש וענף.**

שרש -

בעוה"ז.

וענף -

לעוה"ב **דברי רבן גמליאל**.

ר"ע אומר:

באים הם לעולם הבא, שנאמר: **שומר פתאים ה'**, שכן בכרכי הים קורין לינוקא פתיא. ואומר: **גודו אילנא וחבלוהי ברם עקר שרשוהי בארעא שבוקו.**

ומה אני מקיים אשר לא יעזוב להם שרש וענף?

שלא יניח להם לא מצוה ולא שירי מצוה.

דבר אחר:

שרש -

זו נשמה.

וענף -

זה הגוף.

אבל קטני בני רשעי עובדי אלילים דברי הכל אינם באים לעולם הבא.

ריש לקיש אומר:

אין גיהינום לעתיד לבוא, אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ורשעים נדונים בה, שנאמר: **כי**

הנה היום בא בער כתנור.

וצדיקים מתרפאים בה, שנאמר: **וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה.**
ולא עוד, אלא שמתעדנין בה, שנאמר: **ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק.**

א"ר אשי:

שמע מנה: האי חיגרא דשמשא מעלי.

סימן תקצג

ולהט אותם היום הבא -

זה שאמר הכתוב: **אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וגו'.**
היכן גלגל חמה ולבנה נתונים?
ברקיע השני, שנאמר: **ויתן אותם אלהים ברקיע השמים.**

ר' פנחס בשם ר' אבהו אמר:

מקרא מלא הוא ואנשי כנסת הגדולה פרשוהו:

אתה הוא ה' לבדך -

היכן הם כל צבאם נתונים?

ברקיע השני שהוא למעלה מן השמים, מן הארץ ועד הרקיע מהלך חמש מאות שנה, ועביו של
רקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן מן הרקיע לרקיע, ראה כמה גבוה!

תנא:

בתקופת תמוז אין צל לכל בריה, דכתיב: **ואין נסתר מחמתו.**

[גלגל חמה יש לו נרתיק, **מה טעם?**

לשמש שם אהל בהם, וברכה של מים לפניו, ובשעת יציאתו הקב"ה מתיש כחו במים, שלא
יצא וישרוף את העולם, אבל לעתיד לבא, הקב"ה מערטלו מנרתקו, ומלהט בו את הרשעים
שנאמר: **ולהט אותם היום הבא.**

רבנן אמרין:

יש גיהינום לעתיד לבא, שנאמר: **נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים.**

ר' ירודה אומר:

לא יום ולא גיהינום, אלא אש יוצא מגופו של רשע ומלהטתו, שנאמר: **(ה) תהרו חשש תלדו**
קש.

ר' יהושע אומר:

לעתיד לבא שמים מתנים צדקה שעשה הקב"ה עם עולמו, שלא נתנם ברקיע הראשון, שנאמר:
ויגידו שמים צדקו, שאם נתנם ברקיע ראשון, לא היה בריה יכולה לעמוד מאשו של יום.

אמר ר' יצחק:

שמש בשבת צדקה לעניים, שנאמר: **וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה.**

דבר אחר:

וזרחה לכם יראי שמי -

א"ר אשי א"ר זירא א"ר אלעזר א"ר מיאשה משמיה דר' יהודה בר אלעאי:
אלו הן בני אדם שיראים להוציא שם שמים לבטלה.

וזרחה לכם יראי שמי -

א"ל הקב"ה ליעקב: אתה סימן לבניך.

מה אתה **ביציאתך** השקעתי לך חמה, דכתיב: **וילן שם כי בא השמש.**

ובחזרתך הזרחתי לך גלגל חמה, דכתיב: **ויזרח לו השמש.**

כך בניך, **ביציאתך: אומללה יולדת השבעה באה שמשה.**

ובחזרתך וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה.

אבן טובה היתה לו לאברהם אבינו, שכל הרואה אותה אם היה חולה מתרפא, שנאמר: **וה' ברך את אברהם בכל**, וכשמת, נטלה הקב"ה וקבעה בגלגל חמה, שנאמר: **וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה -** כנפים לשמש כו', גדול חן של גומלי חסדים (ברמז תר"ב).

ועסותם רשעים -

(ברמז תקפ"ב).

תנא דבי אליהו:

עמיד הקב"ה לישב בבית המדרש הגדול שלו וצדיקים לפניו ואומרים: על טהור טהור ועל טמא טמא, ואחר כך מביאין את הרשעים ודנין אותם לפניו, יש נדונין שלשים יום וכו' ויש שלשה חדשים ויש ששה חדשים.

כללו של דבר שנו חכמים במשנה:

משפט רשעים בגיהנום שנים עשר חדש.

ואחר כך באים הצדיקים ואומרים: רבש"ע אותם בני אדם שהיו משכימין ומעריבין לבית הכנסת וקורין את שמע ומתפללים ועושים שאר מצות, מיד אומר הקב"ה: אם כן הוא, לכו ורפאו אותם, מיד הולכים הצדיקים ועומדין על אפרן של רשעים ומבקשים עליהם רחמים והקב"ה מעמידן על רגליהם מאפרן, מתחת כפות רגליהם של צדיקים ומביאן לחיי העולם הבא, לכם נאמר: **ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם.**

סימן תקצד

זכרו תורת משה עבדי =

זה שאמר הכתוב: **אלהים הבין דרכה.**

א"ר יהושע בן לוי:

בשעה שירד משה מהר סיני בא השטן לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבש"ע, **תורה היכן היא?**
אמר ליה: נתתיה לארץ.

הלך אצל הארץ, אמר לה: **תורה היכן היא?**

אמרה לו: **אלהים הבין דרכה.**

הלך אצל ים, אמר לו: אין עמדי, הלך אצל תהום. אמר: לא בי היא, שנאמר: **תהום אמר לא בי היא, וים אמר אין עמדי.**

אבדון ומת אמרו: **באזנינו שמענו שמעה.**

אמר לפניו: רבש"ע, חפשתי ולא מצאתי בכל הארץ.

אמר לו: אצל בן עמרם היא!

הלך אצל משה, אמר לו: **תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא?**

אמר לו: **וכי מה אני, שנתן לי הקב"ה את התורה?**

אמר לו הקב"ה: משה, בדאי אתה.

אמר לפניו: רבש"ע, חמדה גנוזה שאתה משתעשע בה בכל יום אני מחזיק טובה לעצמי.

א"ל הקב"ה: הואיל ומעטת עצמך, תקרא על שמך, שנאמר: **זכרו תורת משה עבדי.**

סימן תקצה

זכרו תורת משה עבדי -

והלא תורת ה' היא, שנאמר: **תורת ה' תמימה!?**

אלא לפי שנתן נפשו עליה נקראת על שמו.

והיכן מצינו שנתן נפשו על התורה?

שנאמר: **ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו' ואשב בהר ארבעים יום -** הא לפי שנתן נפשו עליה, נקראת על שמו.

כיוצא בו: **מזמור שיר חנוכת הבית לדוד.**

וכי דוד בנאו והלא שלמה בנאו, שנאמר: **ויבן את הבית ויכלהו!?**

אלא לפי שנתן נפשו עליו, נקרא על שמו.

וכן הוא אומר: **זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב.**

וכן הוא אומר: **ראה ביתך דוד!?**

הא לפי שנתן נפשו עליה נקראת על שמו.

רבי אבא אומר:

אם חפצת בתורה סופך שתקרא על שמך.

א"ר יודן:

בתורת ה' אין כתיב כאן אלא **ובתורתו יהגה** - שתהא נקראת על שמו, כגון: **משנתו של רבי חייא ושל בר קפרא ושל רבי אושעיא וכיוצא בהם.**

למה?

שיגעו בהם.

תדע לך שכן הוא, שהרי תורה של הקב"ה היא, שנאמר: **תורת ה' תמימה**, ועלה משה למרום ועשה שם ארבעים יום וארבעים לילה ונקראה על שמו, שנאמר: **זכרו תורת משה עבדי.**

הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא -

אמר רבי שמעון בן פזי אריב"ל בשם בר קפרא:

כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות:

מחבלו של משיח,

מדינה של גיהינום,

וממלחמת גוג ומגוג.

מחבלו של משיח, כתיב הכא: **יום.**

וכתיב התם: **הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני היום ה'.**

מדינה של גיהינום, כתיב הכא: **יום.**

וכתיב: **יום עברה היום ההוא.**

וממלחמת גוג ומגוג, כתיב הכא: **יום.**

וכתיב התם: **ביום בוא גוג** (ברמז ר"מ).

אמר רבי יהושע:

משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן ורחקה בן ציון בזרוע.

ועוד אחרת היתה וקרבה בן ציון בזרוע, כגון: אלו אליהו בא לטמא ולטהר לקרב ולרחק.

רבי יהודה אומר:

לקרב ולא לרחק.

ר' שמעון אומר:

להשוות את המחלוקת.

וחכמים אומרים:

לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר: **הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא**

לפני בוא יום ה' הגדול והנורא.

ואומר: **והשיב לב אבות על בנים.**

אמרו ישראל: בגאולה ראשונה כתיב: **שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו.**
שלח לי אף שנים כנגדם: **שלח אורך ואמתך.**
אמר הקב"ה: הנני משלח, שנאמר: **הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא - הרי אחד.**
והשני: **הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי.**

רבי יהודה אומר:

אם אין ישראל עושים תשובה אין נגאלים, ואין עושים תשובה אלא מתוך צער וטלטול, ומתוך שאין להם מחיה, ואין עושים תשובה עד שיבוא אליהו, שנאמר: **הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא.**

מה כתיב אחריו?

והשיב לב אבות על בנים.